

Wyższa Szkoła Bankowa we Wrocławiu

Marek Jakubicki

Karty płatnicze dla klientów indywidualnych w ofercie polskich banków

Praca licencjacka

Praca napisana pod kierunkiem:
dr. hab. Janusza Łyko

Wydział: Finansów i Zarządzania
Kierunek: Rynki Finansowe i Bankowość
Katedra: Metod Ilościowych

Wrocław 2010

Spis treści

Wstęp	5
1. Charakterystyka pieniądza	7
1.1. <i>Istota pieniądza.....</i>	7
1.2. <i>Funkcje pieniądza.....</i>	11
1.3. <i>Historia pieniądza</i>	14
2. Ewolucja form pieniądza	24
2.1. <i>Pieniądz kruszcowy.....</i>	24
2.2. <i>Pieniądz papierowy</i>	33
2.3. <i>Pieniądz bezgotówkowy.....</i>	37
3. Pieniądz z plastiku	43
3.1. <i>Istota bankowej karty płatniczej</i>	43
3.2. <i>Klasyfikacja kart płatniczych</i>	49
3.3. <i>Rozwój rynku bankowych kart płatniczych w Polsce i na świecie.</i>	66
3.4. <i>Oferta kart płatniczych w polskich bankach</i>	75
Zakończenie	78
Literatura	80
Spis tabel	82
Spis rysunków.....	82
Załącznik.....	84

Wstęp

Tematem pracy są karty płatnicze jakie oferują polskie banki klientom indywidualnym. Opisano także drogę rozwoju kart, od powstania pieniądza począwszy a na dzisiejszym zastosowaniu skończywszy. W opracowaniu zostały uchwycone najistotniejsze momenty przeobrażania pieniądza, aby zobrazować drogę ewolucji jego formy od zwykłego kamienia po impuls elektryczny. W każdej gospodarce, na przestrzeni dziejów, pieniądz odgrywał kluczową rolę w rozwoju ekonomicznym i społecznym. Można powiedzieć, że rozwój pieniądza, jego udoskonalanie, przyczyniało i wciąż przyczynia się do poprawy jakości życia społeczeństw. Głównym powodem powstania pracy, była chęć dokładniejszego poznania procesu zapoczątkowanego wiele tysięcy lat temu przez naszych przaprzodków, który trwa do dziś przy wykorzystaniu najnowocześniejszych zdobyczy techniki – procesu ewolucji form pieniądza. Ponadto temat kart płatniczych, w stosunkowo młodej gospodarce wolnorynkowej, wydaje się być bardzo atrakcyjnym, wymagającym wielu wyjaśnień, szczególnie w sytuacji, gdy niemal każdy Polak ma w swoim posiadaniu „plastikowy pieniądz” (statystycznie na 1 Polaka przypada 0,9 karty).

Głównym celem postawionym przed tą pracą, jest chęć ukazania z jak najbardziej praktycznego punktu widzenia różnych rodzajów kart płatniczych, ich cech szczególnych i zastosowania, istotnych różnic między nimi oraz procesu, który doprowadził do ich powstania. Problemem do rozwiązania jest próba usystematyzowania kart płatniczych oferowanych osobom fizycznym przez 30 wybranych banków w Polsce.

Praca została podzielona na 4 rozdziały, z których pierwsze trzy stanowią część teoretyczną, poświęconą ogólnej charakterystyce pieniądza, ewolucji jego form i opisowi kart płatniczych. Część ta jest próbą ujęcia w pewne ramy całej historii przemian form pieniądza, przy czym ze względu na obszerność tematu (wszak obejmuje wiele tysiącleci) część informacji zostaje omówiona w pewnym skrócie (jak system dwukruszcowy, systemy wymienialności banknotów na złoto), podczas gdy procesy wyraźnego przechodzenia jednej formy pieniądza w drugą są omówione nieco szerzej. Rozdział pierwszy w skrócie przedstawia istotę pieniądza, funkcje jakie musi spełniać i warunki jego powstania. Rozdział ten jest pewnego rodzaju kompendium wiedzy, istotnej dla zrozumienia dalszej części pracy. Ze względu na cel tej pracy, którym jest przybliżenie tematu kart płatniczych, w rozdziale pierwszym zostały zawarte tylko najistotniejsze informacje, bez wdawania się w nieistotne

szczegóły. Kolejny rozdział bliżej opisuje następujące po sobie formy, jakie przybierał pieniądz na przestrzeni około 1500 lat, tj. kruszec, papier i forma bezgotówkowa w formie zapisów księgowych i elektronicznych. Ostatnią formą w jaką do tej pory wcielił się pieniądz jest plastikowa, prostokątna karta płatnicza, której charakterystyka i rozwój zostały opisane w rozdziale trzecim. Natomiast załącznik tej pracy jest zwieńczeniem teorii zawartej w trzech poprzedzających go rozdziałach. Stanowi próbę sklasyfikowania rynku kart płatniczych oferowanych klientom indywidualnym przez 30 wybranych banków w Polsce w oparciu o kryteria opisane w części teoretycznej pracy. Z punktu widzenia celu tej pracy, załącznik jest jej najistotniejszą częścią, pokazuje bowiem jak w praktyce wygląda zastosowanie poszczególnych rodzajów kart, z podziałem na sposób rozliczenia transakcji, sposób zapisu danych, a także zastosowane systemy płatnicze oraz ich udział w polskim rynku „plastikowego pieniądza”.

1. Charakterystyka pieniądza

1.1. Istota pieniądza

Pieniądz jest jedną z najstarszych i najczęściej wykorzystywanych kategorii ekonomicznych, której definicja nadal budzi kontrowersje. Z jednej strony pieniądz wykazuje ciągłą ewolucję form, z drugiej zaś, próby zdefiniowania pieniądza zmierzają do wychwycenia jego ponadczasowych cech. Próby sprecyzowania, czym jest pieniądz, doprowadziły do wykrystalizowania się dwóch zasadniczych sposobów jego definiowania: podejścia funkcjonalnego i ilościowego.

W podejściu funkcjonalnym, zapoczątkowanym przez Arystotelesa, wychodzi się z założenia, że pieniądz świadczy podmiotom gospodarczym różne usługi, które obniżając koszty transakcyjne, określają jego istotę. I tak pieniądz określany jest jako¹:

- ogólny ekwiwalent, powszechnie i trwale wyrażający wartość wszystkich towarów i usług i bezpośrednio na nie wymienialny. Jest zjawiskiem historycznym (brak w gospodarce naturalnej). Powstał spontanicznie na pewnym szczeblu wymiany towarowej. W ciągu wieków zmieniały się jego funkcje, postać i rola w życiu społeczno – gospodarczym²,
- powszechnie akceptowany środek wymiany dóbr i usług, miernik ich wartości, środek tezauryzacji oraz środek zwalniania z zobowiązań³,
- powszechny i stały ekwiwalent towarów, miernik wartości i środek wymiany wszystkich dóbr⁴,
- powszechnie przyjmowany środek zapłaty przy zakupie towarów i usług lub szerzej, powszechnie przyjmowany środek regulowania wszelkiego rodzaju zobowiązań⁵,

¹ A. Dmowski, J. Sarnowski, D. Prokopowicz, *Finanse i bankowość, teoria i praktyka*, Warszawa 2008, s. 43.

² *Mała encyklopedia ekonomiczna*, PWE, Warszawa 1974, s. 521.

³ *Nowa encyklopedia powszechna*, PWN, Warszawa 1999, s. 862.

⁴ *Słownik języka polskiego*, PWN, Warszawa 1996, s. 624.

⁵ Z. Fedorowicz, *Rynek pieniądza, rynek kapitału*, Poltex, Warszawa 1998, s. 7.

- zjawisko społeczne przyjmujące różne formy w różnych kulturach. Jest to cokolwiek, co jest ogólnie akceptowane jako środek płatniczy za zakupy dóbr i usług oraz służące do spłacania długów⁶,
- pewien powszechnie akceptowany towar, za pomocą którego dokonujemy płatności za dobra lub wywiązujemy się ze zobowiązań. Inaczej mówiąc, jest to środek wymiany.

Istotne znaczenie ma tutaj nie forma fizyczna pieniądza lecz umowa społeczna, na mocy której jest on akceptowany⁷. Z analizy treści powyższych definicji wynika, że zazwyczaj w literaturze przedmiotu pieniądz jest określany pośrednio, przez wyliczenie jego funkcji. Ponadto istotne znaczenie ma fakt, że pieniądz może pełnić wyżej wymieniane funkcje dlatego, że jest uosobieniem pewnej wartości. Ta najważniejsza cecha pieniądza, stanowiąca jego istotę występuje niezależnie z jakim rodzajem czy formą pieniądza mamy do czynienia. Kluczowa staje się więc nie tyle forma pod jaką kryje się pieniądz, lecz umowa społeczna, na mocy której jest on bezwarunkowo akceptowany jako środek płatniczy⁸.

Podsumowując, istota pieniądza jest określona przez spełniane przez niego funkcje. Wszelkie bowiem środki, które funkcję pieniądza pełnią, należy z definicji uznać za pieniądz. Samo jednak spełnianie funkcji pieniądza jako kryterium formalne nie wystarcza do wyjaśnienia istoty pieniądza. Na pytanie, dlaczego pieniądz wypełnia te funkcje i co stanowi jego wartość, próbują odpowiedzieć teorie pieniądza, które można podzielić na teorie metalistyczne (towarowe, kruszcowe) i nominalistyczne.

Pierwsza teoria – teoria metalistyczna – wywodzi istotę pieniądza z wartości materiału, z jakiego go wybito. Pogląd ten odnosił się z początku do pełnowartościowych monet złotych i srebrnych (hołdował mu na przykład Mikołaj Kopernik). Teoria ta nie potrafiła jednak zadowalająco wyjaśnić pojawienia się w późniejszym okresie pieniądza papierowego, argumentując po prostu, że banknoty w każdej chwili można wymienić na pełnowartościowe monety kruszcowe. Po zniesieniu zobowiązania do wymiany banknotów na złoto trzeba było się uciec do teoretycznej konstrukcji, akcentującej (częściowe jedynie) pokrycie masy będących w obiegu banknotów złotem lub rezerwami walutowymi wymienialnymi na złoto. Towarowa teoria pieniądza wychodziła z błędnego założenia, że istota pieniądza wynika

⁶ D. R. Kamerschen, R. B. McKenzie, C. Nardinelli, *Ekonomia*, Fundacja Gospodarcza NSZZ „SOLIDARNOŚĆ”, Gdańsk 1991, s. 174.

⁷ D. Begg, S. Fischer, R. Dornbusch, *Makroekonomia*, PWE, Warszawa 1998, s. 95.

⁸ A. Dmowski, J. Sarnowski, D. Prokopowicz, *Finanse...*, *op. cit.*, s. 44.

wyłącznie z wartości materialnej, jaką on reprezentuje. Teoria ta nie dostrzegła, że również i inne środki używane jako pieniądz mogą spełniać jego funkcje, mając znaczenie środka obiegu, wyłącznie jako środek służący lepszemu funkcjonowaniu gospodarki opartej na podziale pracy.

Nominalistyczna teoria pieniądza natomiast, wywodzi istotę pieniądza nie z jego wewnętrznej wartości (materii), lecz z jego wartości abstrakcyjnej, powszechnie uznawanej. To, czy pieniądz w sensie materialnym przybiera postać muszli mięczaków, metali szlachetnych, papierosów, czy zadrukowanego papieru, ma punktu widzenia jego istoty, jego funkcji oraz jego funkcjonowania znaczenie drugorzędne. Wybór materiału należy co najwyżej do jego naturalnej albo zadeklarowanej rzadkości, przede wszystkim jednak do pokładanego w nim powszechnie zaufania, które żadną miarą nie musi być oparte na wartości samego materiału pieniężnego. Nominalizm nie pojawił się jednak dopiero z chwilą pojawienia się pieniądza papierowego, lecz jest przynajmniej tak stary, jak teoria towarowa⁹.

W podejściu ilościowym (statystycznym, empirycznym) nie akcentuje się funkcji jakie musi spełniać dane dobro aby służyć jako pieniądz. Jego definicję utożsamia się z miernikiem podaży (ilości) pieniądza. Rezultatem statystycznego podejścia do kategorii pieniądza są tak zwane agregaty pieniężne. Agregaty te to sumy uznanych za pieniądz pozycji pasywów skonsolidowanego bilansu systemu bankowego (tj. zestawienia bilansów banków działających na danym obszarze, po stosownym rodzajowym uporządkowaniu ich pozycji). Uznanie danej pozycji bilansu bankowego za pieniądz i przypisanie jej do określonego agregatu pieniężnego następuje na podstawie tego, w jakim zakresie pełni ona funkcję środka wymiany (odniesienie do podejścia funkcjonalnego w definiowaniu czym jest pieniądz). Z punktu widzenia polityki pieniężnej kluczową sprawą jest bowiem to, w jakim stopniu zmiany podaży pieniądza wiążą się z kształtowaniem globalnego popytu. Do tak rozumianego pieniądza zalicza się elementy pasywów bilansów banków, których właścicielami są podmioty niebankowe, z wyłączeniem depozytów instytucji rządowych centralnego szczebla. Sumowanie pozycji traktowanych jako składniki podaży pieniądza może przybierać formę prostej sumy arytmetycznej lub sumy ważonej. Agregaty pieniężne, zbudowane na podstawie prostej sumy arytmetycznej, są wykorzystywane w tradycyjnej międzynarodowej konwencji, w której wyodrębnia się agregaty M1, M2 i M3 (czasami także jeszcze inne, np. M4, M5 czy L). Ogólna logika ich budowy jest taka, że kolejne agregaty obejmują coraz szerszy zakres pozycji bilansów

⁹ P. Schaal, *Pieniądz i polityka pieniężna*, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1996, s. 23-24.

bankowych, które jednak w coraz mniejszym stopniu pełnią funkcję środka wymiany (mówi się o nich, że są coraz mniej „płynne”), w coraz większym zaś realizują funkcję środka gromadzenia oszczędności; np. agregat pieniężny M1 obejmuje gotówkę (poza kasami banków) oraz wkłady (depozyty, rachunki) bieżące (a vista), cechujące się najwyższym stopniem płynności. Z kolei agregat M2 obejmuje agregat M1 oraz depozyty o mniejszym stopniu płynności, natomiast agregat M3 obejmuje agregat M2 oraz depozyty jeszcze mniej płynne (głównie pełniące funkcję gromadzenia oszczędności).

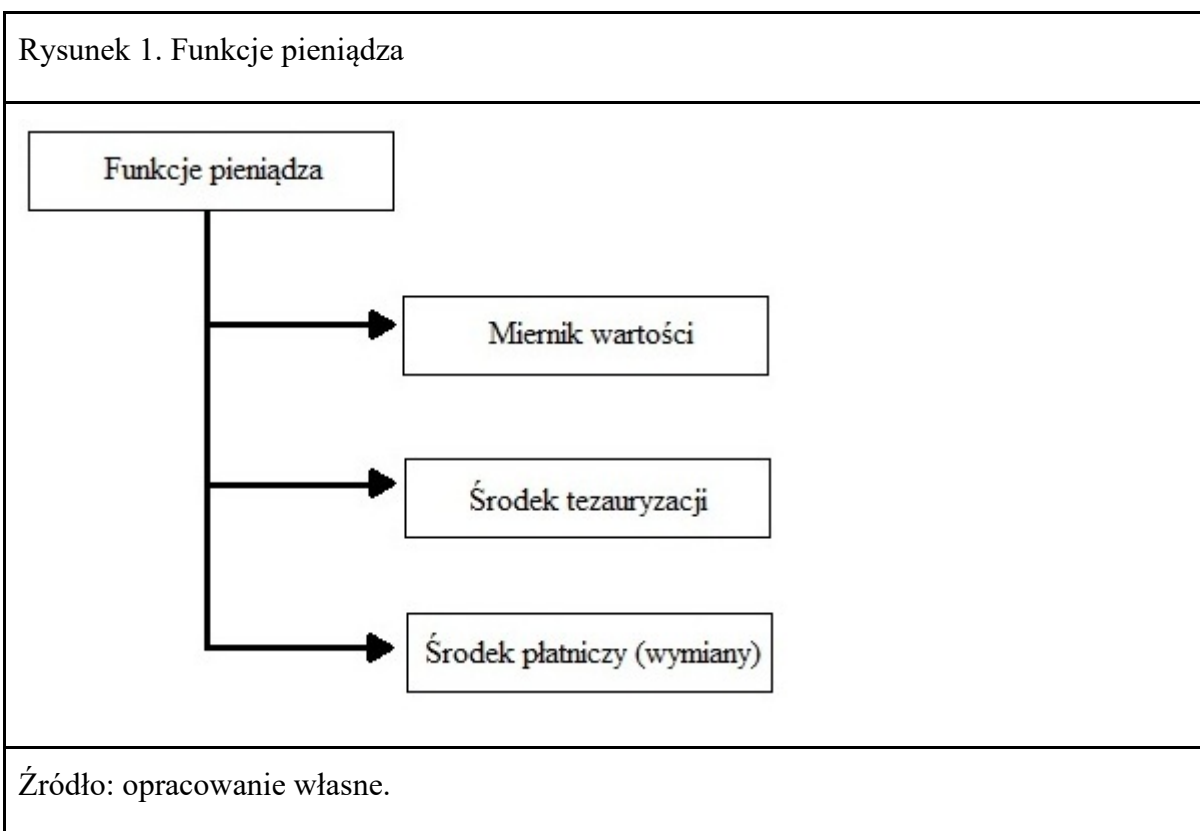
Charakter prostej sumy arytmetycznej ma również agregat M0, będący sumą gotówki (włącznie z tą, która znajduje się w kasach banków komercyjnych i spółdzielczych) oraz środków na rachunkach banków komercyjnych w banku centralnym. Tym samym agregat M0 odnosi się wyłącznie do pasywów bilansu banku centralnego. Ujmuje on tzw. bazę monetarną (inaczej — pieniądz banku centralnego, pieniądz rezerwowy lub urzędowy, pieniądz o wysokiej mocy), a więc środki, które są podstawą kreacji pieniądza przez system bankowy. W odróżnieniu od agregatów M1, M2 i M3, z których 2 ostatnie zawierają swojego poprzednika (w M2 mieści się M1, a w M3 zawiera się M2), agregat M0 nie mieści się w M1. O ile bowiem w części dotyczącej gotówki agregaty M0 i M1 zasadniczo pokrywają się (różnica tkwi w gotówce znajdującej się w bankach komercyjnych i spółdzielczych), o tyle rachunki banków komercyjnych w banku centralnym nie mieszczą się w agregacie M1, podobnie jak depozyty bieżące podmiotów niebankowych nie wchodzi do M0.

Słabością agregatów pieniężnych M1, M2, M3 jest to, że — będąc oparte na koncepcji prostej sumy arytmetycznej — dodają do siebie elementy w różnym zakresie pełniące funkcję środka wymiany (sytuacja taka nie występuje w przypadku agregatu M0, gdyż wszystkie jego składowe są środkami o najwyższej płynności). Łączenie elementów o odmiennym stopniu płynności powoduje, że trudno przyjąć, aby wielkości otrzymane w ten sposób prawidłowo odzwierciedlały występujący w gospodarce potencjał popytowy. Słabości tej starają się wyjść naprzeciw ważne agregaty pieniężne, które od nazwiska ich twórcy F. Divisia (1925) są zwane indeksami Divisia. Agregacja metodą Divisia uwzględnia odmienne własności różnych składowych agregatów pieniężnych: odmienny stopień płynności i różny poziom tzw. kosztu użytkowania. Banki centralne często zestawiają i publikują tego typu agregaty. Mimo jednak pojawiających się okresowo prac badawczych, wskazujących, że są one odpowiednimi agregatami do prowadzenia polityki pieniężnej, banki centralne jak dotąd nie wykorzystują ich

przy projektowaniu tejże polityki, głównie ze względu na trudności związane z oszacowaniem prawidłowych wag dla poszczególnych składników wchodzących w skład tych agregatów¹⁰.

1.2. Funkcje pieniądza

Wracając do podejścia funkcjonalnego, zdolność jakiegoś środka do występowania w roli pieniądza zależy od możliwości wypełnienia przez niego podstawowych funkcji pieniądza. (Pośrednio potwierdza to również podejście ilościowe, gdzie w definiowaniu pieniądza bierze się pod uwagę to, w jakim stopniu spełnia on funkcję środka wymiany). Funkcje te można ująć w trzech grupach (zob. rys. 1): pieniądza jako miernika wartości, pieniądza jako środka przechowywania wartości (tezauryzacji) oraz pieniądza jako środka przekazywania wartości (środka płatniczego, wymiany)¹¹.

Funkcja miernika wartości polega na tym, że za pośrednictwem pieniądza wyraża się w cenach wartość większości dóbr i usług. Używany jako jednostka rozliczeniowa upraszcza

¹⁰ Dane ze stroną internetową: www.biznes.pwn.pl/index.php?module=haslo&id=3956789, 4.04.2010

¹¹ P. Schaal, *Pieniądz...*, op. ci.t, s. 21.

więc wartościowanie porównawcze i prowadzenie księgowości¹². Funkcję miernika wartości spełniały już wczesne formy pieniądza, po prostu pewne przedmioty zyskały sobie powszechną akceptację społeczną jako jednostka wartości i wielkości obrachunkowej. Mimo że taki określony przedmiot sam nie musiał mieć jakiegokolwiek wartości, można było w odpowiednich jego jednostkach wyrazić wartość pewnych towarów i usług. Wartości, podane albo ustalane w tych jednostkach, były cenami tych towarów i usług. Z tego względu z funkcji miernika wartości można wyprowadzić pochodną funkcji pieniądza jako środka wyrażania cen. Ze względu na fakt, że za pomocą pieniądza można mierzyć ceny wszystkich dóbr, jest on również przydatny przy określaniu relacji wartości dóbr oraz systemu cen. Pieniądz w swojej roli miernika wartości umożliwia także zsumowanie wartości wszelkich dóbr wytworzonych w danym roku przez społeczeństwo, co z kolei pozwala określić wielkość produktu społecznego¹³.

Funkcja pieniądza jako środka przechowywania wartości rozwinęła się z funkcji miernika wartości. Możliwość wyrażania wartości wszelkich dóbr za pomocą środka zwanego „pieniądem” obejmuje bowiem również możliwość dodawania do siebie wartości poszczególnych dóbr i wyrażania w ten sposób wielkości majątku. Dlatego właśnie funkcja pieniądza jako środka przechowywania wartości jest także nazywana funkcją środka tezauryzacji (gr. *thēsauros* - magazyn, skarb(iec))¹⁴. Na to znaczenie wskazuje także rzymski termin „pecunia”, który oznaczał nie tylko bydło i trzodę, lecz także, w sensie przenośnym, majątek. Pieniądz w toku dalszego rozwoju stanowił jedną z wielu możliwości gromadzenia i przechowywania majątku. Wyróżnia się do dziś najwyższym stopniem płynności. Stąd wynika funkcja płynności pieniądza, z którą jest związane najmniejsze ryzyko przechowywania majątku. Stwierdzenie to jest jednak prawdziwe tylko dla gospodarki bez inflacji lub dla gospodarki o niskiej stopie inflacji, w której utrzymuje się iluzja pieniężna, tj. liczenie w nominalnych cenach i wartościach. W innym wypadku funkcję tę mogą spełniać inne dobra: biżuteria, antyki, obrazy, nieruchomości itp. Funkcja pieniądza jako dobra płynnego obejmuje jednocześnie zdolność podmiotów gospodarczych do regulacji w dowolnym momencie ich zobowiązań płatniczych. Wreszcie, w gospodarce narodowej o rozwiniętym podziale pracy pieniądz, dzięki swojej funkcji środka przechowywania wartości, umożliwia oszczędzanie równowartości wyprodukowanych i nie skonsumowanych

¹² A. Dmowski, J. Sarnowski, D. Prokopowicz, *Finanse...*, *op. cit.*, s. 45.

¹³ P. Schaal, *Pieniądz...*, *op. cit.*, s. 21.

¹⁴ <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo.php?id=3986954>

dóbr i usług, które będzie można wykorzystać w przyszłości. Zaoszczędzona wartość może być także przekazana innym podmiotom gospodarczym w formie kredytu udzielonego na określony czas, na inwestycje w lokaty produkcyjne lub finansowe lub na sfinansowanie konsumpcji¹⁵.

Funkcja pieniądza jako środka przekazywania wartości (wymiany, płatności) rozwinęła się wraz z podziałem pracy i specjalizacją w szerszych ramach gospodarki narodowej. Zakłada ona, że pieniądź spełnia również obie wyżej opisane funkcje. Dzięki istnieniu pieniądza jako neutralnego środka wymiany możliwe jest przestrzenne i czasowe, ilościowe i jakościowe rozdzielanie aktu wymiany towarów i usług na inne towary oraz usługi na dwie wzajemnie niezależne części. Przy wycenie, obrachunku i przekazywaniu wartości wymiennych występuje pieniądź równocześnie jako powszechna jednostka rozrachunkowa. Spełnienie przez pieniądź funkcji środka przenoszenia wartości w czasie i przestrzeni stanowiło przesłankę do udzielania kredytu innym jednostkom w drodze przeniesienia siły nabywczej na pewien okres w zamian za wypłatę odsetek jako zapłatę za korzystanie z kapitału. Umożliwiło to również zapłatę podatków na rzecz państwa jako zapłatę za świadczone przez państwo usługi. Z tej funkcji pieniądza wynikają pochodne jego właściwości: zastępowalność, to znaczy, że pieniądź jest jednostką wartości wzajemnie wymienialną na wszystkie towary, oraz podzielności, która wyraża się w możliwości dalszych podziałów jednostki obrachunkowej na mniejsze jednostki wartościowe, dzięki czemu wartość wszelkich dóbr może być wyrażona bardzo dokładnie. Pieniędżowi przysługuje też cecha trwałości, to znaczy zdolność do utrzymywania niezmienną w czasie i w skali międzynarodowej abstrakcyjnej wartości, a także rzadkości, to jest naturalnej (w przypadku monety obiegowej) lub sztucznie stworzonej rzadkości pieniądza żyrowego (bezgotówkowego). Przesłanką jednak do wypełnienia przez pieniądź jego funkcji przenoszenia wartości jest powszechne przyzwyczajenie do jego przyjmowania, zjawisko o charakterze psychologicznym. Jest ono związane z pewnością, że w danej gospodarce narodowej posiadanie pieniądza umożliwia zawsze nabycie towarów i usług o stałej wartości. Jeżeli ta przesłanka jest spełniona, to pieniądź przyczynia się również do zmniejszania kosztów wymiany towarowej, gdyż jego zastosowanie zmniejsza potrzebę utrzymywania zapasów, nakłady czasu, konieczność dzielenia dóbr na mniejsze części i ustalania relacji wymiennych między mnogością najrozmaitszych dóbr. W odniesieniu do ewolucji historycznej, spełnianie przez pieniądź funkcji przekazywania wartości przyczyniło

¹⁵ P. Schaal, *Pieniędź...*, *op. cit.*, s. 22.

się do likwidacji systemu zapłaty robotnikom w naturze (forma ta dotyczyła przede wszystkim robotników rolnych) i zastąpienia go zapłatą pieniędzmi. Tym naturalnym właściwościami pieniądza towarzyszy jego cecha prawnego środka płatniczego. Spełnianie przez pieniądz tej roli sprawia, że w danej gospodarce narodowej nie można odmówić przyjęcia pieniądza jako środka przekazywania wartości w celu regulacji zobowiązań¹⁶. Należy zaznaczyć, że w gospodarce bezpieniężnej (barterowej) nie występuje środek wymiany. Wymiana ma charakter bezpośredni – wymieniane są jedynie jedne dobra na drugie, a zatem:

- musi następować podwójna zbieżność zapotrzebowania sprzedającego i nabywcy, następuje więc strata czasu i energii na znalezienie osób, z którymi można by przeprowadzić transakcję,
- aktowi sprzedaży zawsze towarzyszy akt kupna¹⁷.

We współczesnej gospodarce narodowej coraz częściej niektóre funkcje pieniądza przejmują inne instrumenty finansowe. Funkcję transakcyjną (wymiany) mogą czasowo realizować weksle lub inne instrumenty dłużne przyjmowane w formie zapłaty (na przykład karty kredytowe). W przypadku funkcji tezauryzacyjnej wypieranie pieniądza jest jeszcze bardziej widoczne. Podmioty coraz częściej oszczędzają w innych aktywach finansowych (obligacje, fundusze inwestycyjne), a nawet w aktywach rzeczowych (nieruchomości, antyki, metale szlachetne). Wydaje się więc, że podstawową funkcją pieniądza jest funkcja miernika wartości, ponieważ w tej funkcji nie jest zastępowany przez inne dobro. Pieniądz w tej funkcji staje się jednostką obrachunkową (na przykład jednostka udziału w danym funduszu inwestycyjnym kosztuje 100,00 złotych), która może funkcjonować niezależnie od funkcji środka płatniczego¹⁸. To znaczy, że podmioty mogą się na przykład umówić na sprzedaż danej nieruchomości w zamian za, przykładowo, określoną ilość złota lub obligacji skarbowych. Jednak wartość tej nieruchomości zawsze będzie wyrażona w pieniądzu (na przykład 300 000,00 zł) a nie w ilości obligacji czy wadze złota za którą została nabyta.

1.3. Historia pieniądza

¹⁶ P. Schaal, *Pieniądz...*, op. cit., s. 23.

¹⁷ A. Dmowski, J. Sarnowski, D. Prokopowicz, *Finanse...*, op. cit., s. 45.

¹⁸ *Ibidem*, s. 46.

Żeby odpowiedzieć na pytanie, od czego wzięła się historia pieniądza, należy uchwycić moment, w którym ludzie zaczęli wymieniać jedną rzecz na drugą, choćby to były tylko upominki, które jednak darujący i obdarowywany uważali za przedmioty wartościowe. Oto nikły ślad, od którego wzięła początek, mówiąc językiem ekonomicznym, wymiana towarowa. Nie da się powiedzieć, kiedy dokładnie ludzie zaczęli wymieniać się w ten sposób, historia ta tonie w głębokiej przeszłości prahistorycznych stosunków międzyludzkich. Jest to najdłuższy bowiem okres w dziejach ludzkości, który historycy określają jako okres gospodarki naturalnej zamkniętej, w którym nie było wymiany, w którym nie wiedzano co to kupno, sprzedaż, pieniądz, towar, zysk¹⁹.

Kiedy poszczególne plemiona zaczynały prowadzić rzycie osiadłe, ziemia na której żyły, była zwykle odgraniczona od ziem innych plemion rzekami, puszcami, łańcuchami gór, które tworzyły pas niezamieszkaną. Przekroczenie pasa granicznego było wyzwaniem do wojny. Ludzie zaczęli w ten sposób zapewniać sobie wyłączne prawo do polowania, zbierania owoców, uprawy ziemi na zajmowanych przez siebie obszarach. Ale stosunki te nie zawsze były wrogie. W pasie neutralnym tworzone były miejsca spotkań, gdzie następowała wymiana. O wiele później miejsca te stały się targowiskami, na których wymieniano owoce, zboża, narzędzia, płótno, воск – a więc wszystko to, co było w nadmiarze u jednych, a czego brakowało innym. „Gdy jedni posiadali jedne rzeczy – pisze Arystoteles w „Polityce” – a inni inne, musieli je, zależnie od potrzeby, wymieniać, podobnie jak czyni to teraz wiele ludów barbarzyńskich. Te bowiem ograniczają się do tego jedynie, że rzeczy użyteczne wymieniają na takie, dając i przyjmując na przykład wino za zboże i tak samo inne tego rodzaju artykuły”.

Zanim jednak do tego doszło, musieli ludzie nagromadzić na tyle tego samego przedmiotu, aby w każdym gospodarstwie plemiennym powstały nadwyżki towarowe: pewien nadmiar skór, zboża, noży garnków czy ozdób, które można było oddać w zamian za potrzebne artykuły. Nazwano ten nadmiar zgromadzonych przedmiotów bardzo atrakcyjnie - skarb. Jednak można gromadzić pewne przedmioty, jeśli się wie, że mają one pewną wartość wymienną. Ludwik Krzywiecki (1859 – 1941, ekonomista, teoretyk rozwoju społecznego, teoretyk socjalizmu, profesor Szkoły Głównej Handlowej) opowiadał, że u Eskimosów, których głównym zajęciem i źródłem utrzymania jest polowanie, ogromna część skór szła na ubrania, obicia szkieletu łodzi, namioty a reszta leżała bezużytecznie. Dopiero z chwilą przybycia Europejczyków sytuacja się zmieniła. Wtedy już Eskimosi chowali skrzętnie skóry,

¹⁹ H. Cywiński, *Z dziejów pieniądza na świecie*, Krajowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 1986, s. 6

a nawet służyły im one do wymiany między sobą, bo wiedzieli, że od białych dostaną upragniony topór czy nóż. W skórach zaczęto więc oceniać wszystkie przedmioty, stały się one miernikiem wartości, środkiem obrachunku – zaczęły spełniać rolę pieniędzy. Niemal w każdym plemieniu inny towar początkowo spełniał te zadania. Warunkiem pełnienia przez niego tej roli było to, aby był on powszechnie pożądanym i przyjmowanym. W ten sposób powstała wymiana. Zanim gromadzenie skarbów stało się powszechnym zwyczajem, minęły wieki²⁰.

Ludzie uczestniczący w tej wymianie mieli pewne wyobrażenie o wartości oferowanych przez siebie towarów oraz towarów, które chcieli otrzymać w zamian, w sensie rodzaju, ilości i jakości²¹. Tego rodzaju handel istniał jeszcze w starożytnym Egipcie, zanim pojawił się pieniądź. Na targowisku nad Nilem rybak wymieniał swoje ryby na placki z paną domu. Sprzedawca wonności proponował słodki likier za parę skórzanych sandałów. Garncarz oferował wysoki dzban w zamian za szklane paciorki lub wachlarze. Przykłady te, choć wydają się błahe, pochodzą ze scen przedstawionych na malowidłach nagrobnych sprzed tysięcy lat, odkrytych przez archeologów w nekropolii Sakkara wśród królewskich piramid. Widnieją na nich czerwone sylwetki ludzi, ich białe przepaski biodrowe, bransolety, które wymieniają na haczyki do łowienia ryb itp. Handlarz klęczący przy koszu pełnym szat, nakryć głowy i biżuterii targuje się z klientką, która wyciąga z sakwy wonne olejki. Inna scena przedstawia człowieka, który za byka bierze matę, pięć garnców miodu, jedenaście miar oleju i kilka innych towarów²².

Rozwój wymiany nie następował równomiernie w różnych punktach globu. Były bowiem okolice bardziej i mniej mu sprzyjające. Handel nabierał żywszego tempa tam, gdzie na niezbyt dużej przestrzeni występowała znaczna różnorodność płodów. Były to głównie ziemie nadmorskie. Morze dostarcza bowiem innych surowców niż pobliskie obszary lądu, zwłaszcza jeśli są góryste. Na przykład Fenicjanie, osiedleni między jałowym wybrzeżem a stokami Libanu i nie mający z racji tego z czego żyć, stali się największymi pośrednikami w handlu starożytnym.

Wymiana między plemionami odbywała się w określonych odstępach czasu, zwykle na terytorium neutralnym. Niekiedy przybierała formy bardzo osobliwe, znane pod nazwą handlu

²⁰ H. Cywiński, *Z dziejów...*, *op. cit.*, s. 7

²¹ P. Schaal, *Pieniądz...*, *op. cit.*, s. 15.

²² R. Sedillot, *Moralna i niemoralna historia pieniądza*, Wydawnictwo W. A. B., Warszawa 2002, s.20-21.

niemego. Wspomina o nich Herodot, a także pisarze chińscy z okresu przed naszą erą oraz Arabowie z IX i X wieku.

Kartagińczycy – opowiada Herodot – przepłynąwszy Słupy Herkulesa (Cieśninę Gibraltarską) docierali do terenów dzisiejszej Gwinei w Afryce, aby zdobyć złoto. Roznieciwszy wici ogniste na wybrzeżu, rozkładali swe towary i wracali na okręt, który oddalał się od brzegu. Zaalarmowani ogniem, zbiegali się dzicy, oglądali wystawione przedmioty i kładli obok nich proponowaną zapłatę – złoty piasek, po czym oddalali się. Potem z kolei wracali Kartagińczycy. Gdy byli zadowoleni z ilości pozostawionego złota, zabierali je, pozostawiając swoje towary; w przeciwnym razie, niczego nie dotykając, znowu odpływali od brzegu, tubylcy zaś dokładali coś do swojej zapłaty i tak dalej. Na wyspach Andamańskich, położonej w Zatoce Bengalskiej w pobliżu Indii, kupcy arabscy zostawiali na brzegu lasu, w miejscu umówionym, przedmioty, które im były potrzebne, oraz to, co sami w zamian chcieli ofiarować. Po kilku dniach wracali i zazwyczaj znajdowali potrzebne im przedmioty²³.

Pewien etap rozwoju wymiany został zamknięty z chwilą nawiązania bezpośredniego kontaktu pomiędzy uczestnikami transakcji, mimo że cała operacja była wciąż jeszcze dwustopniowa. W takiej formie była praktykowana na Nowych Hebrydach (Vanatu, na północny – wschód od Australii), gdzie plemię z głębi lądu dawało mieszkańcom wybrzeża ignamy, by w dziesięć dni później otrzymać w zamian ryby. Rolnicy i rybacy spotykali się przy okazji składania darów i ustalali terminy wymiany. Odtąd partnerzy przestali być sobie obcy. Stąd blisko już do wymiany bezpośredniej. Wystarczy, by czas przeznaczony na odwzajemnienie długu uległ skróceniu i wymiana przestaje być niema. Obie zainteresowane strony spotykają się, rozmawiają ze sobą, a gestom towarzyszą komentarze i okrzyki. Handel staje się – można by sądzić, że na zawsze – gadatliwy. Na miejsca do wymiany towarów najlepsze okazały się otwarte przestrzenie, bo tam najłatwiej można uniknąć napaści. Wybrane miejsca trzeba oddać pod opiekę sił nadprzyrodzonych, by skłonić wszystkich do przestrzegania zasad uczciwości. Nie wolno przychodzić tam z bronią ani wdawać się w spory. Czasami miejsce, w którym dokonywano transakcji, otaczały mury, a pieczę nad nim sprawowali kapłani, gwarantujący jego neutralność. Tak powstawały place targowe.

Spotkania partnerów najpierw były przypadkowe, czasem wiązały się ze świętami plemiennymi, w końcu jednak nabrały regularności. O ich terminach decydowało położenie słońca i księżyca na niebie. Spotkania, których celem była wymiana towarów, odbywały się w

²³ H. Cywiński, *Z dziejów...*, *op. cit.*, s. 8

wyznaczonym dniu tygodnia, miesiąca czy roku. Odtąd życie toczyło się zgodnie z kalendarzem handlowym, choć ustalanie go trwało bardzo długo. Bardzo prawdopodobne, że zwyczaj przekazywania darów, na które odpowiada się tym samym, sięga epoki kamienia łupanego. Tymczasem bezpośrednia wymiana pojawiła się wówczas, gdy człowiek nauczył się gładzić kamień.

W przypadku plemion sąsiadujących ze sobą, najczęściej wymieniano się po prostu żywnością. Jeśli odległość dzieląca partnerów była większa - surowcami lub wyrobami rzemiosła. Najczęściej wymienianym surowcem był krzemień - był łatwy w obróbce i dzięki temu posiadał wiele zastosowań. Oprócz krzemienia używano wszelkich innych twardych kamieni zawierających kwarc i jaspis, które były wykorzystywane do wyrobu broni i narzędzi. Plemiona z okolic, gdzie takich kamieni brakowało, potrzebowały ich od mieszkańców ziem, które w nie obfitowały. Dlatego dziś odnajduje się w Belgii krzemień pochodzący z Alp, a w Szwajcarii obsydian z Cyklad.

Także muszle morskie trafiały w głąb kontynentu, gdzie doceniano ich przydatność jako naczyń kuchennych oraz wykonywano z nich ozdoby lub amulety. Każda społeczność ludzka zabiegała również o futra, garbowane skóry, kościane ostrza, gliniane naczynia i oczywiście o niewolników, których też uważano za towar. Nikt wówczas nie przypuszczał, że wiele z tych artykułów, poczynając od muszli i futer, będzie kiedyś pełniło funkcję pieniądza²⁴.

Nie wszędzie jednak taka forma wymiany stanowiła początkową fazę rozwoju handlu. Wymiana powstawała również ze zwyczaju ofiarowywania upominków. Odbывало się to w rozmaity sposób. Związane było z zawieraniem pokoju, przymierza czy przyjaźni. Opowiada o tym na przykład Homer, jak królowie poszczególnych krain i wysp greckich wyprawiali się w dalekie, morskie podróże, odwiedzali innych władców, przywozili im broń, niewolnice, ozdoby, wino, aby odjechać również z darami²⁵.

Obdarowywanie się upominkami towarzyszyło także plemiennym rytuałom czy obrzędom, na przykład uroczystości zaślubin - wódz żeni najstarszego syna. „Zebrało się całe plemię. Panna młoda jest towarem jak każdy inny. Sprzedaje się ją i kupuje, co oznacza że trzeba dać za nią upominki. Kilka dni wcześniej ojciec narzeczonego podarował rodzinie dziewczyny dwie kozy i dwieście orzechów kola, a jej samej pięć kuponów tkaniny. Ojciec narzeczonej ofiarował trzy barany, trzysta orzechów kola oraz zbytłowny upominek – koszulę

²⁴ R. Sedillot, *Moralna...*, *op. cit.*, s. 16-17

²⁵ H. Cywiński, *Z dziejów op. cit.*, s. 8

za szczególne okazje. Chłopak dał swojej przyszłej żonie kozę i sto orzechów kola, wyrównując w ten sposób rachunek.; dorzucił jeszcze kościany grzebień, który ozdobi ją niczym diadem. Kiedy nadejdzie czas i syn zostanie wodzem, podaruje naczelnikom sąsiednich plemion barany i proso, by zaskarbić sobie ich przyjaźń, a swemu ludowi zapewnić spokój. Czarownikowi, który będzie go chwalił, da pasy i tkaniny w ilości stosownej do komplementów, jakimi zostanie obsypany”²⁶. Badania etnologów dostarczając takich opisów, tworzą kruchy co prawda fundament, na którym można oprzeć rekonstrukcję historii handlu z czasów, gdy nie było jeszcze pieniądza.

Wymiana towaru za towar była jednak kłopotliwa, w wielu przypadkach zupełnie niemożliwa, ponieważ wartość towarów sprzedawanych przez poszczególne osoby musiała zawsze równać się wartości towarów kupowanych. Jeśli rolnik chciał dostać ryby na obiad dla rodziny, a miał na przykład krowę – wymiany dokonać nie mógł (za krowę otrzymałby dużo więcej ryb niż potrzebował)²⁷. Proces ten nie był łatwy również z innych powodów²⁸:

- oferujący określony towar musiał znaleźć na niego nabywcę, który z kolei musiał posiadać towar potrzebny sprzedającemu,
- aby transakcja doszła do skutku, kontrahenci musieli uzgodnić w jakiej relacji wymienić ilości poszczególnych towarów.

Utrudnienia związane z barterem sprawiły, że z czasem zaczęto wykorzystywać niektóre towary jako formę pieniądza. To znaczy, że zaczęto wymieniać towary nie na te, które są akurat potrzebne, lecz na dobra konsumpcyjne będące powszechnie w użyciu, tak zwany – pieniądz towarowy. Taką rolę pieniądza pełniły:

- sól, bursztyn;
- bydło, ryby, miód, zboże;
- siekiery, noże, broń palna, groty strzał;
- tytoń, alkohol, niewolnicy.

W krajach rolniczych jako pieniądz głównie służyło zboże. Na przykład w Babilonii ok. 2800r. p. n. e. wszystkie ceny gruntów przeliczano w zbożu. Podobnie w Chinach opłacano podatki. Zboże miało tę zaletę, że dawało się odsypywać w różnych ilościach. Jednak nie można go było transportować na większe odległości. Przez to w starożytnym Egipcie

²⁶ R. Sedillot, *Moralna... op. cit.*, s. 21

²⁷ Z. Dobosiewicz, *Wprowadzenie do finansów i bankowości*, Warszawa 2007, s. 17

²⁸ A. Dmowski, J. Sarnowski, D. Prokopowicz, *Finanse... op. cit.*, s. 46

ułatwiono sobie wymianę w ten sposób, że w spichlerzach publicznych przyjmowano zboże i wystawiano na nie kwity. Tymi kwitami okaziciel mógł płacić na przykład daninę dla faraona albo wymieniać je na odpowiednią ilość zboża w innym spichlerzu.

Ludy, u których największą rolę odgrywało pasterstwo i hodowla bydła, podstawową miarą wartości innych przedmiotów uczyniły zwierzę. Rzymska nazwa pieniądza - pecunia – świadczy, że i Rzymianie od najdawniejszych czasów upatrywali bogactwo w bydle – pecus. Także w Indiach rupia znaczy i bydlę i jest nazwą monety. Również w pradawnej Polsce istniały nazwy: skot na oznaczenie bydła i skojec – pieniądza.

Fernando Cortez, zdobywca państwa Azteków w Meksyku znalazł tam nowy środek płatniczy – ziarna kakaowe. W całej prawie Słowiańszczyźnie pierwotnej przyjmowane były jako zapłata przede wszystkim „płatki” (stąd płacić) – chusteczki lniane, tkane bardzo starannie, których nie używano właściwie do innych celów, tylko do płacenia. Jednym z najbardziej rozpowszechnionych towarów służących do wymiany była sól, podstawowa przyprawa żywnościowa. W Polsce służyła jako środek płatniczy do połowy XIII w.²⁹. W Etiopii jeszcze pod koniec XIX w. za 120 płytek soli można było kupić ładną, młodą dziewczynę, a i dziś w pustynnych rejonach Afryki, płytki soli, będące dobrem rzadkim i cennym, służą jako pieniądz³⁰.

Powstanie pieniądza jest w sposób oczywisty związane z osiągnięciem przez ludzkość wyższego poziomu rozwoju. Wywodzi się ono z potrzeby uproszczenia wymiany towarowej, a także z przyczyn kulturowych i społecznych.³¹ Socjolog religii B. Laum upatruje w „bożkach” wczesnych kultur rolniczych wyłącznie kulturowy charakter wczesnych form pieniądza. Były to posążki i symbole, które przedkładano bogom jako dary i ofiary pokutne w celu ich prześlągnięcia oraz zapewnienia sobie ich przychylności. Stąd właśnie miały czerpać te figury swoją wewnętrzną wartość, którą można było ustalić w odniesieniu do wszystkich innych dóbr. Jak pisze P. Shaal, Laum określał tę wczesną formę pieniądza jako pieniądz „święty”, „kultowy”.

Jak dalej pisze P. Shaal, badacz – W. Gerloff upatruje przyczyn powstania pieniądza wyłącznie w celach społecznych. Łączy on społeczne źródła pieniądza ze stosunkami międzyludzkimi i z ludzkimi potrzebami do gromadzenia, zbierania, posiadania i okazywania

²⁹ H. Cywiński, *Z dziejów...*, *op. cit.*, s. 9

³⁰ P. Shaal, *Pieniądz...*, *op. cit.*, s. 17

³¹ *Ibidem*, s. 15.

dóbr. Dlatego właśnie we wczesnych kulturach, nabrały charakteru pieniądza rozmaite ozdoby z metali szlachetnych, takie jak bransolety, spirale i pierścienie, występujące w roli „pieniądza ozdobnego”, „pieniądza prestiżowego”³², „pieniądza – znamienia przepychu”.

W wielu kulturach używano jednak w roli miernika wartości o charakterze pieniądza również przedmiotów, które same w sobie nie miały dużej wartości³³. I tak na przykład na wyspie Yap w roli „pieniądza” występowały wielkie kamienie młyńskie, u Indian Kwakiut - obrzędowe maty słomiane, w Dahomeju – muszle mięczaków. Podobną rolę pełniły ozdobne, symboliczne figury w Babilonii, Asyrii i w prekolumbijskich kulturach Ameryki Łacińskiej³⁴. Koreańczycy wybrali za swój „pieniądz” ryż. Mieszkańcy Tybetu posłużyli się herbatą sprasowaną w małe kostki. Indie importowały z Persji i Karamanu gorzkie migdały, które dojrzewały na krzewach porastających pustynne skały. Te migdały, zwane padan, do XVIII w. służyły jako drobna moneta w królestwie Gudżaratu (Suratu) i w imperium Wielkiego Mogoła. W Etiopii instrumentem płatniczym był pieprz. W Funta Dżalon w Gwinei, Murzyni liczyli i płacili kosztami ziarna sorgo, kukurydzy, prosa, manioku. W Niderlandach funkcję pieniądza pełnił tulipan³⁵. Przedmioty te, mimo że same nie miały dużej (lub nawet żadnej) wartości, służyły w społecznych stosunkach międzyludzkich za miernik, za jednostkę obrachunkową, w której można było wyrazić wartość wszystkich dóbr³⁶. Warunkiem do pełnienia tej roli, było to, aby były one powszechnie pożądane i przyjmowane³⁷.

Zupełnie inną teorię o pochodzeniu pieniądza wypowiedział już starożytności Arystoteles. Twierdził on, że pieniądz jest wynikiem rozwoju handlu dalekosiężnego. Oto jego wypowiedź: „Gdy mieszkańcy jednego kraju stawali się bardziej zależni od mieszkańców innego kraju i gdy to, co im było potrzebne przywozili a nadmiar wywozili, z konieczności zaczęto posługiwać się pieniądzem. Poszczególne przedmioty bowiem codziennego użytku nie dają się łatwo transportować.” Za Arystotelesem podobny pogląd głosił w XIV wieku najwcześniejszy teoretyk monetarny wieków średnich: Jean Buridan (1300-1358), rektor uniwersytetu paryskiego. „W hrabstwie Artois – pisze on – mamy zboże, ale brak wina, na

³² Pojęcie to wróci w kolejnych rozdziałach poświęconych prestiżowym kartom płatniczym typu Gold, Platinum, Premier, itp.

³³ Tak jak w dzisiejszych czasach wartość papieru w banknotach jest niewspółmiernie mała w stosunku do rzeczywistej wartości banknotów.

³⁴ P. Shaal, *Pieniądz...*, *op. cit.*, s.16

³⁵ R. Sedillot, *Moralna...*, *op. cit.*, s. 32-33.

³⁶ P. Shaal, *Pieniądz ...*, *op. cit.*, s.16

³⁷ H. Cywiński, *Z dziejów ...*, *op. cit.*, s. 7

które można by je wymienić. Mieszkańcy Artois pragną otrzymać wino z Gaskonii, transport jednak zboża do tego hrabstwa pociągnąłby za sobą koszty przewyższające jego wartość. Wobec tego nic albo bardzo mało wina otrzymano by w zamian. Co należy uczynić? Potrzebny jest przedmiot niewielki, łatwo przenośny i o dużej wartości, który można by wymienić na zboże i wino. Tym przedmiotem jest pieniądz.”³⁸

Tabela 1. Zależność między rodzajem towaru a jego wartością

jeżeli 30 kg	węgla	to	1	frank
"	zboża	"	6	franków
"	wełny	"	30-40	"
"	miedzi	"	50	"
"	kości słoniowej	"	700-800	"
"	jedwabiu	"	1500	"
"	srebra	"	3000	"
"	czystego złota	"	100 000	"

Źródło: H. Cywiński, *Z dziejów pieniądza na świecie*, Krajowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 1986, s. 19.

Ludzkość zanim wprowadziła pieniądz i gospodarkę towarowo – pieniężną, wypróbowała setki rodzajów prymitywnego pieniądza, (płody rolne, bydło, rośliny, nasiona itp.) ale okazało się, że najbardziej wygodnymi w użyciu były metale szlachetne, gdyż nie niszczyły się przy długim użyciu jak płócienna, nie topiły się w wilgoci jak sól, transport ich

³⁸ *Ibidem*, s. 19

nie sprawiał trudności, nie zajmowały bowiem wiele miejsca i prezentowały dużą wartość przy najmniejszej objętości, łatwo dzieliły się na określone części i za pomocą wagi dawały się dokładnie wymierzyć³⁹. Jeden z francuskich ekonomistów uzasadnił to dodatkowo zestawieniem liczbowym z roku 1908 (tabela 1). Człowiek może przenieść na plecach około 30 kg, jaką to ma wartość?

Rzecz jasna, że różnice w kosztach przewozu na niekorzyść towarów, które mają niewielką wartość w stosunku do swej objętości, były znacznie większe wtedy, gdy istniały prymitywne środki lokomocji. To przesądziło o wyższości kruszców szlachetnych jako środków obiegowych. Nic więc dziwnego, że kruszce wyparły towarowe pośredniki wymiany – sól, płótno, bydło itp.⁴⁰.

³⁹ *Ibidem*, s. 12

⁴⁰ *Ibidem*, s. 20

2. Ewolucja form pieniądza

2.1. *Pieniądz kruszcowy*

Znacznym usprawnieniem dla handlujących stało się zastąpienie towarów powszechnego użytku metalami. Najpierw były to metale nieszlachetne (żelazo, brąz, miedź). Z metali pospolitych powstawały narzędzia dla rzemieślników i rolników oraz monety potrzebne kupcom. Ale wszystkie te wyroby miały poważną wadę – niszczały w zetknięciu z powietrzem i wodą. Rdza uszkadza żelazo, śnieć pokrywa wyroby z miedzi. Ponadto zasobność złóż tych metali sprawiała, że trafiały na rynek w wielkiej obfitości i przez to stawały się niewiele warte. Aby zapłacić za drogi towar, trzeba było ich mieć bardzo dużo, tymczasem był to pieniądz ciężki. Mimo wszystko każdy lud używał tego metalu, który jest łatwo dostępny: Sparta i Chiny – żelaza, Rzym – miedzi i brązu, natomiast w czasach nowożytnych Sumatra i Indie – cyny, Syjam – ołowiu, zaś Argentyna – blachy stalowej.

W VI wieku także w śródziemnomorskiej Italii były już znane grube sztabki ze stopu miedzi, ołowiu i cyny. Każda z nich powinna ważyć 327 gramów (1 funt). Nazywano je „as”, co oznacza jednostkę (od greckiego „eis”, jeden, pojedynczy). As libralny („as libralis”) stał się podstawowym pieniądzem Rzymian, a jego dziejom towarzyszyło stopniowe ograniczanie wagi, typowe dla wszystkich monet przyszłości: 273 gramy w IV wieku i kolejno 164 w 286, 82 w 280, 55 w 264, 27 w 217 roku p.n.e. Przez wojny z Pyrrusem i Kartaginą: 23 gramy w II wieku p.n.e. i 11,5 grama w roku 89. Miedziany as cesarski ważył już zaledwie 7,5 grama (Iw. n.e.), aż w końcu stał się drobną monetą zdawkową; jego kariera zakończyła się w roku 217.

Od dawna wiadomo, że metale pospolite mogą pełnić jedynie funkcję drobnych monet. Wszędzie i zawsze okazywało się, że mennice muszą sięgnąć po rzadsze i szlachetniejsze kruszce⁴¹. Dlatego później sięgnięto po metale szlachetne (srebro, złoto). Z czasem kruszec srebrny i złoty stał się coraz bardziej powszechny w skali światowej ze względu na swoje cechy:

- dużą wartość użytkową,

⁴¹ R. Sedillot, *Moralna...*, *op. cit.*, s.48-49.

- łatwość transportu i przechowywania,
- podzielność,
- trwałość,
- łatwą rozpoznawalność w porównaniu z wartością innych towarów,
- małą ilość reprezentującą znaczną wartość (w porównaniu z innymi metalami).

Pierwotny pieniądz z metali szlachetnych występował w innej formie niż obecnie. Na przykład w połowie III tysiąclecia p.n.e. w Egipcie zaczęto używać pieniądza w formie metalowych sztab, w razie potrzeby ciętych na mniejsze części. Najstarsze okrągłe monety metalowe znane są z Sardes w Lidii (Azja Mniejsza) z około 650r. p.n.e. Starożytne systemy były oparte na złocie, srebrze i miedzi, a wartość monet była równa wartości zawartego w nich metalu.

Ewolucja pieniądza metalowego do formy, którą posiadają aktualne monety następowała stopniowo (zob. rys. 2)⁴². Kruszcze szlachetne krążyły początkowo jako surowe, nieobrobione kawałki złota lub srebra. Przy kupnie i sprzedaży trzeba było za każdym razem odważać i odrąbywać odpowiednią ilość metalu. Nazwa rubla, po polsku – rubla – od rąbać, zachowała w sobie ślady tego sposobu płacenia.

Potężne monarchie starożytne: Egipt, Babilonia, Asyria w czasach największej swojej świetności nie znały innego sposobu płacenia jak odważanie metalu. Jak świadczy kodeks Hammurabiego, Babilończycy płacili często za usługi i produkty złotem lub srebrem. W użyciu kruszec trochę nagrzewano i dzielono na odpowiednie kawałki. Obok tego, już bardzo wcześnie zaczęto wyrabiać z metali pewne przedmioty użytkowe, na przykład pierścienie, siekiery, dzidy, kotwice itp.

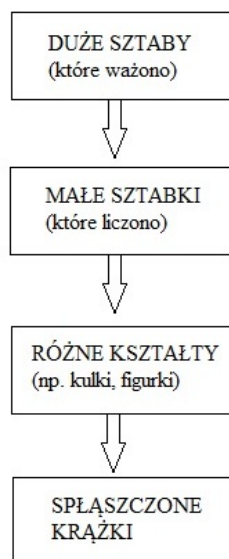
Kupno i sprzedaż odbywały się w ten sposób, że po prostu liczono na sztuki i w umowie określano ile siekier lub dzid będzie dane za żądany przedmiot. Z czasem zaczęto używać w tym celu wagi i metal, w jakiegokolwiek by był on formie (pierścieni, bransolet itp.), ważono na targu na szalkach.

Podwójną siekierę, po grecku labrys, spotyka się w okresie mykeńskim w drugim tysiącleciu p.n.e. również w Grecji i na wyspach położonych na Morzu Egejskim – w grocie

⁴² A. Dmowski, J. Sarnowski, D. Prokopowicz, *Finanse...*, op. cit., s. 43.

gdzie miał narodzić się Zeus znaleziono mnóstwo podwójnych siekierek, również składanych jako ofiarę. W innych stronach Grecji były w użyciu jeszcze inne wymienniki – żelazne dzidy, wprowadzone do obiegu przez spartańskiego prawodawcę – Likurga. Była to moneta ciężka. Nazywaną ją na Peloponezie, w Attyce i Beocji obolos. Stąd pochodzi nazwa obola dla późniejszej drobnej monety.

Rysunek 2. Ewolucja form pieniądza metalowego

Źródło: A. Dmowski, J. Sarnowski, D. Prokopowicz, *Finanse i bankowość, teoria i praktyka*, Warszawa 2008, s. 48.

W 1886 r. w ruinach starożytnego miasta Gortyny na Krecie znaleziono stary spis praw i ustaw miejskich z V wieku p.n.e. Podatki i kary są tu oznaczane w trójnogach i kociołkach, a więc w środkach płatniczych mających kształt tych kociołków, albo ich wyobrażenia na stemplu. W Olbii, kolonii Miletu na północnym brzegu Morza Czarnego, która słynęła z handlu i bogactw obiegały monety bardzo oryginalne – w kształcie ryby. Przed wprowadzeniem w Olbii bitej monety srebrnej posługiwano się bowiem rybami solonymi lub suszonymi. Drugim miastem w starożytności, które miało monety uderzające swoją oryginalnością i kształtem, jest Nemausis w Galii południowo – wschodniej(dziś okolice Narbonne). Pieniądze nemauzyjskie z lat 29 p.n.e. do 14 n.e. (za panowania cesarza Augusta) miały kształt szynki wieprzowej z nogą, oznaczoną w szerszym miejscu okrągłym stemplem. Podobnie jak olbijska ryba, przypominała ona również starszą jednostkę wymienną –

prawdziwą szynkę wieprzową, która w południowej Galii była powszechnym miernikiem wartości. Galia bowiem słynęła z wędlin i dostarczała je do Rzymu i całej Italii północnej⁴³. W Egipcie faraonów aż do podboju perskiego używano metalu, któremu nadawano kształt otwartej obręczy lub litery Z. Taki deben, o stałej wadze, dzielił się na dziesięć mniejszych części. Na Madagaskarze, Wybrzeżu Kości Słoniowej i w Nigerii mieszkańcy Afryki wytwarzali z miedzi i brązu bransolety, które nakładano na nadgarstki i kostki niewolników. Te bransolety później stały się pieniądzem. Portugalczycy i Hiszpanie nazywali je „obręczami”. Jedne z nich były płaskie, bez żadnych ozdób, inne grube, okrągłe, starannie uformowane, ozdobione motywami roślinnymi. Obręcze – pieniądze przetrwały w Nigerii do połowy XX wieku. W Japonii od XVI do XIX wieku w obiegu był oban, złoty pieniądz o eliptycznym kształcie. W Szwecji Gustawa Adolfa, Krystyny i Karola XII bito plätmynty, duże monety z miedzi, do których wyrobu służył surowiec dostarczany przez szwedzkie kopalnie. Chińskie pieniądze przypominały saboty czy pantofle, owoce wiązu, noże, które miały pozostać w obiegu przez dwa tysiące lat, choć przez ten czas straciły najpierw swoje ostrze, potem trzonek, aż pozostał tylko łączący je pierścień, czyli rodzaj przedziurawionego krążka, który można było bez trudu przechowywać wraz z innymi podobnymi, układać w rulony albo nawlekać⁴⁴. Stąd było już bardzo blisko aby przekonać się, jaki kształt pieniądza okaże się najwygodniejszy.

Arystoteles twierdził, że głównym powodem wynalezienia monety były kłopoty wynikające z konieczności ciągłego sprawdzania wagi i jakości kruszcu, którym płacono za nabyty towar. Ludzie nie mogli się obejść bez wagi i odpowiedniego kowadełka na którym cięli rozgrzany metal. Często, zwłaszcza przy większych transakcjach, trzeba było się udawać do kapłana - probiercy, który ważył, badał kruszec i stwierdzał znakiem świątyni jego wartość i wagę.

Już od dawna znani kupcy bili na kawałkach szlachetnych metali swoje stemple na znak, że kruszec jest niesfałszowany i ma dobrą wagę. Najstarszą taką prywatną monetą pochodzącą z VII wieku p.n.e. jest bryłka elektronu, czyli białego złota (zawierająca około 25% srebra), opatrzona stemplem bankiera czyli złotnika Fanesa z Efezu „Jestem znakiem Fanesa”. Przypuszcza się, że był to probierca ze świątyni Artemidy. Znaki te miały oczywiście charakter

⁴³ H. Cywiński, *Z dziejów...*, *op. cit.*, s. 20-22.

⁴⁴ R. Sedillot, *Moralna...*, *op. cit.*, s.51-52.

prywatny, ale nie były pozbawione znaczenia; umieszczone na bryłce kruszcu, budziły do niej większe zaufanie.

Krok naprzód dokonał się wówczas, gdy na spłaszczonej bryłce odważonego kruszcu umieszczono nie znak prywatny, lecz państwowy, gwarantujący jego wagę i jakość, aby dokonać pierwszego „wynalazku” w kręgu krajów śródziemnomorskich⁴⁵. Naprawdę był to wynalazek. Metalowe sztabki, którymi dotąd płacono były niewygodnym obciążeniem, bez względu na to, czy mają kształt prętów, płytek, toporków, czy gwoździ. Krążki okazały się praktyczne – można je układać, robić rulony, a zatem i szybko przeliczać. Łatwo je rozpoznać, potwierdzić ich autentyczność, opatrując pieczęciami po obu stronach. Oznakowane, trudniej się też zużywają, a zatem wolniej tracą na wartości. I wreszcie, jeżeli krążek jest cienki, trudniej wypełnić go tanim, pospolitym metalem, czyli sfałszować⁴⁶.

Wynalazku monety dokonano prawie jednocześnie w VII wieku p.n.e. w Lidii, na zachodnich wybrzeżach Azji Mniejszej oraz w państwie Fejdona, który władał Argolidą na Peloponezie i bogatą w srebro wyspą Eginą. Lidia miała doskonałe warunki przyrodnicze, które ją niejako predestynowały do tej dziejowej roli. Lidyjska rzeka Paktolos płynęła dosłownie po złotym, a właściwie elektronowym dnie. Świetne położenie geograficzne czyniło z Lidi pośrednika w handlu między krajami starożytnego Wschodu z jednej strony a Grecją, Egiptem i Italią – z drugiej. Własny i łatwo dostępny kruszec, oraz tętniące życiem rynki to warunki, w których narodziła się moneta znaczona królewskim znakiem. W kręgu cywilizacji greckiej, pierwsze monety miał bić król Gyges (687 – 652 r. p.n.e.), które od jego imienia nazywano gygadami.

Elektronowy pieniądz lidyjski z VII i VI wieku p.n.e. miał po jednej stronie zwrócone ku sobie pół ciała byka i lwa, po drugiej kwadratowe wgłębienie – ślad podstawy, na której opierano bryłkę kruszcu wybijając na niej znak królewski.

Twórcą pierwszego systemu monetarnego był król Lidii Alayttes (606 – 561 r. p.n.e.). Wprowadził on system dwukruszcowy, na owe czasy rewolucyjny, polegający na tym, że monety złote i srebrne obiegały obok siebie i miały tę samą wagę (10,91 g). Wzajemna ich wartość nie była przez panującego ustawowo ustalana. W praktyce złoty starter był wart tyle co srebrny o tej samej wadze. Dopiero syn Alayttesa, Krezus udoskonalił system pieniężny

⁴⁵ H. Cywiński, *Z dziejów...*, *op. cit.*, s. 22-23.

⁴⁶ R. Sedillot, *Moralna...*, *op. cit.*, s.54.

ojca, ustalając „astronomiczny” stosunek wartości monet złotych do srebrnych w wysokości 1:13,5 (stosunek obrotów słońca i księżyca)⁴⁷.

System ten nazwano systemem bimetalicznym (dwumetalowym). Miał on jednak pewne wady. Duży wzrost produkcji złota lub srebra musiał bowiem prowadzić do zmian w relacji wartości tych dwóch kruszców, a to powodowało zakłócenia. Na przykład odkrycie w połowie XIX wieku dużych złóż złota w Kalifornii i w Australii spowodowało pogorszenie relacji między ceną złota a srebra, a ponieważ stosunek wartości monet nie uległ zmianie, ludność odkładała monety srebrne, przez co poważnie zmalała ilość tych monet w obiegu⁴⁸.

Owa zaobserwowana na rynku prawidłowość, polegająca na wypieraniu z rynku pieniądza lepszego (w tym wypadku srebra) przez pieniądz gorszy (złota) zwana jest prawem Kopernika-Greshama⁴⁹. (Można powiedzieć, że prawo to działa do dziś, jednak teraz pieniądzem lepszym jest ten, który oferuje większą prostotę, szybkość i bezpieczeństwo transakcji, którą się za pomocą danego pieniądza dokonuje.)

Również Fejdon z Argolidy (VII w. p.n.e.) bił pierwsze obok lidyjskich monety. Władca ten puścił jednak w obieg monetę srebrną. System ten nazywamy systemem monometalicznym (jednometalowym). Srebro kopano na wyspie Eginie wchodzącej w skład państwa Fejdona, żywym ośrodku handlowym. Tam też znaleziono najdawniejsze obok lidyjskich monety. Miały one kształt spłaszczonej bryłki srebra z wybitym symbolem państwowym – wizerunkiem żółwia morskiego – zwierzę to bowiem było poświęcone Afrodycie i otaczane szczególną czcią na Eginie.

Od chwili wybicia pierwszych monet w Lidii i Argolidzie, kawałek kruszcu, opatrzony znakiem, nabrał szczególnego znaczenia. Stempel lub imię króla stanowiło rękojmię, że zawartość czystego metalu, srebra czy złota oraz przyjęta w danym kraju waga pieniądza jest właściwa. Monety trzeba było liczyć a nie ważyć. Ta wielka rewolucja wpłynęła na wytworzenie się nowych pojęć w umysłowości ludzkiej. Dawniej kupiec czy właściciel warsztatu rzemieślniczego, chcąc sobie uświadomić swoje bogactwo, musiał policzyć ile ma sztuk bydła, koni, miar zboża, ile talentów czy min sztuk złota i srebra, ile domów, ziemi itd., ale nie mógł określić, ile jego majątek jest wart łącznie. Nauczywszy się przeliczać wartość

⁴⁷ H. Cywiński, *Z dziejów...*, *op. cit.*, s. 23-24.

⁴⁸ Z. Dobosiewicz, *Wprowadzenie...* *op. cit.*, s. 19

⁴⁹ A. Dmowski, J. Sarnowski, D. Prokopowicz, *Finanse...* *op. cit.*, s. 49.

przedmiotów na jednostki pieniężne, człowiek wytworzył w swym umyśle pojęcie sumy, jaką posiada w danej chwili lub jaką pragnąłby posiadać.

Zupełnie samodzielnie wynaleziono monety w Indiach i Chinach. Jeśli chodzi o Chiny, to wedle tradycji drobne monety miedziane obiegały tam już w początkach pierwszego tysiąclecia p.n.e.

Inne natomiast były drogi dziejowe monety indyjskiej. Jak podaje tradycja produkowano w Indiach między VII a VI w. p.n.e. monety w postaci cienkich blaszek srebrnych wagi 3,5g o kształcie zbliżonym do prostokąta.

Widać zatem, że najdawniejsze monety pojawiły się niezależnie od siebie w kilku różnych częściach Świata Starożytnego. Świadczy to o tym, że taki dogodny instrument wymiany, czy też miernik wartości, jakim jest pieniądz, powstawał zupełnie spontanicznie, jako wynik rozwoju gospodarczego wymienionych obszarów⁵⁰.

Mimo zmiany formy pieniądza na krążki metalu i stawianiu pieczęci jako dowodu, że dany kawałek metalu szlachetnego zawiera określoną ilość tego metalu, nadal dość powszechny był proceder „psucia pieniądza”. Do najczęściej spotykanych form psucia pieniądza należało tak zwane „dokarmianie” – zmniejszanie zawartości cennego metalu na rzecz tańszego oraz tak zwane „strzyżenie” – zeskrobywanie warstwy metalu, opiłowywanie⁵¹. Ustrój pieniężny w średniowieczu charakteryzował się stałym obniżaniem wartości monety, będącej w obiegu, na skutek zmniejszania w niej ilości szlachetnego kruszcu. Na przykład w Czechach za Wacława II z grzywny srebra bito 60 groszy praskich a za Władysława II – 150 groszy. Próba kruszcu była też coraz gorsza – obniżona została z 16 do 12 łutów (czyste srebro określano jako 24-łutowe). Miasta nie wykorzystywały swych uprawnień menniczych, ponieważ nie leżało to w ich interesie. Natomiast feudałowie wybijali monety według własnego uznania w dowolnej ilości, wycofywali z obiegu, nadawali im różne nazwy, zmieniali zawartość kruszcu, ciągnąc z tego procederu znaczne i łatwe zyski. Monarchowie i książęta mieli niewyczerpane pomysły, aby z każdej nowej emisji zostało im jak najwięcej srebra. W Saksonii kto miał pieniądze, musiał pod karą przynajmniej raz do roku oddać je do przebiccia mincerzowi książęcemu, po czym otrzymywał monety o mniejszej zawartości srebra. Filip Piękny kazał zwiększać wagę pieniędzy, gdy nadchodził czas płacenia podatków do kasy królewskiej, a obniżać, gdy zbliżał się termin oddawania królewskich długów. Taka polityka

⁵⁰ H. Cywiński, *Z dziejów... op. cit.*, s. 23-27.

⁵¹ A. Dmowski, J. Sarnowski, D. Prokopowicz, *Finanse... op. cit.*, s. 43.

pieniężna kładła się ogromnym brzemieniem na barki ludności, tym bardziej, że zmiana monety na gorszą była w średniowieczu wydarzenie bardzo częstym. W Polsce najkonsekwentniej obniżał wartość pieniądza Mieszko Stary (1128-1202 r.). Przebijał on monety trzy razy do roku. Szczególnie ostro występuje zjawisko psucia monety w księstwach niemieckich. Wypuszczano denary z tak cienkiej blaszki, że stemple można było bić tylko z jednej strony. Rozpaczliwie broniły się miasta oraz duchowieństwo przed tymi operacjami, gdyż zła moneta i ciągła zmiana jej wartości paraliżowały handel i hamowały rozwój miast. Gdy wyczerpywała się cierpliwość mieszczan, podnosili bunt. Kronikarze opowiadają o zaburzeniach ulicznych i powstaniach pospólstwa we Francji i w bogatych miastach zachodnioniemieckich. Miasta Fryburg i Augsburg wymogły na panującym przyrzeczenie, że będzie dokonywał wymiany pieniędzy raz na cztery lata.

Pod koniec XXV wieku cały zapas kruszców szlachetnych w Europie wynosił (szacunkowo) 7 milionów kg srebra i około 500 kg złota. Okazuje się, że było to o wiele za mało. Ponadto dużo pieniędzy wycofano z obiegu i chowano po różnych zakamarkach jako oszczędności, przetapiano w sztaby, które oddawano na przechowanie do klasztorów i kościołów. Brak pieniądza stwarzał ogromne trudności. Ponieważ nie było kruszcu, królowie uciekali się do wytłaczania pieniędzy ze skóry, pierwotnie pieniędzy papierowych. Ogólne zjawisko psucia monety utrudniało rozwój życia gospodarczego⁵².

Już Arystoteles wyciągnął w swych rozważaniach wniosek, że pieniądz nie miałby żadnej wartości dla codziennych potrzeb życiowych, gdyby na jego miejsce wprowadzić jakiś inny przedmiot wymiany. Wartość pieniądza Arystoteles upatrywał w:

- wartości kruszców,
- w prawie, które nakazuje przyjmować pieniądze wybite przez panującego.

Zagadnienie, które dręczyło Arystotelesa, stało się i w średniowieczu przedmiotem dyskusji. Chodziło o wyjaśnienie, czy wartość pieniądza pochodzi z jego substancji, czy też od nakazu prawa. Ówczesni ekonomiści nie zastanawiali się wprawdzie nad genezą wartości kruszcu w monecie. Dręczyło ich natomiast pytanie, czy król, cesarz, książę ma prawo dowolnie zmieniać wartość emitowanych przez siebie pieniędzy. Znawcy prawa, uzasadniając prawo księcia do takiego postępowania, tym samym stawali na stanowisku, że wartość monecie nadaje nie szlachetny kruszec w niej zawarty, a znak panującego, jego imię.

⁵² H. Cywiński, *Z dziejów... op. cit.*, s. 70-72.

Pogląd ten stał się podstawą ówczesnego nominalizmu. Został on stworzony na użytek panów feudalnych. Bicie monety, które zawsze szło w parze z jej psuciem, czyli podszańcowywaniem, było jednym z najważniejszych źródeł dochodów.

Inna doktryna, substancjonalna (albo metaliczna) uzależniała wartość pieniądza od kruszcu. Król nie ma prawa dowolnego zmieniania wartości monety. Zwolennicy teorii substancjonalnej siłą rzeczy musieli zwalczać politykę podszańcowywania pieniędzy, gdyż zgodnie z ich poglądami podszańcowywanie zmniejsza siłę nabywczą pieniądza. Mikołaj Kopernik w sposób konsekwentny wyjaśnił, że panujący nie powinien ciągnąć z bicia monet zysków menniczych bez „niepowetowanej szkody Rzeczypospolitej”. Bardzo ważne jest podkreślenie Kopernika, że cena produktów rośnie bądź spada w zależności od jakości monety. Podał przykład, że zboże i żywność były dawniej tańsze, gdy zaś wartość pieniędzy zastała obniżona, ceny wszystkich artykułów poszły w górę.

M. Kopernik jako jeden z pierwszych zwrócił uwagę na zjawisko inflacji, polegające na nadmiernym obiegu monet, o mniejszej niż dotychczas zawartości kruszcu. Następnie zauważył, że gdy pieniężny popyt na towary wzrasta, ceny wówczas rosną. Jest to niejako zapowiedź (wcześniej opisaney) tak zwanej ilościowej teorii pieniądza (zwanej także teorią kwantytatywną).

J. Bodin (francuski teoretyk państwa) twierdził, że wysokie ceny są wynikiem nadmiaru kruszców szlachetnych. Jest to zagadnienie będące podstawową myślą teorii ilościowej. Sformułował tę teorię w czasie szybkiego wzrostu cen we Francji na skutek masowego przywozu a Afryki, a zwłaszcza a Ameryki kruszców do Europy, co spowodowało najpierw wzrost cen w Hiszpanii i Portugalii, a następnie we Francji⁵³. Napływ kruszców do Europy spowodował spore zamieszanie. Nigdy dotąd świat nie dysponował taką ilością metali, z których można zrobić pieniądze. Nadmiaru środków płatniczych nikt nie nazywał jeszcze inflacją, ale to zjawisko już istniało. Jeżeli masa środków płatniczych rośnie szybciej niż ilość dóbr, które można kupić, ceny zaczynają wzrastać. Gdy konsumenci zauważają tę tendencję, obawiając się dalszej zwyczajki cen, kupują więcej, a wtedy względy psychologiczne dołączają do ekonomicznych.

Wszystko zaczęło się w Ameryce, gdzie pionierzy mieli dużo metalu, a o towary było trudno. Błyskawicznie rosły ceny odzieży, tkanin, koni, wina. Identyczna sytuacja była

⁵³ *Ibidem*, s. 79-82.

widoczna w Niemczech, Anglii, Szwajcarii i we Włoszech. Ceny rosły szybko, zaś płace i czynsze dzierżawne bez porównywania wolniej, dlatego wyraźnie zmieniają się warunki życia społeczeństw. Ceny rosły przeciętnie o 300 procent w ciągu stu lat, zboże zdrożało o 400 procent.⁵⁴ W roku 1884, jeszcze przed pojawieniem się kruszcu południowoafrykańskiego, masa złota monetarnego (w bankach i w obiegu) sięgała około 5350 ton. Trzydzieści lat później, w roku 1914 wzrosła do 13 120 ton. Pierwsze miejsce w hierarchii przypadało w tym okresie Stanom Zjednoczonym, kolejne Francji, Rosji, Niemcom, Wielkiej Brytanii. Łącznie tych pięć państw było w posiadaniu trzech czwartych monetarnych zasobów świata. Wobec takiej obfitości złotego pieniądza srebrne monety znaczą stosunkowo niewiele i najczęściej służą do codziennych, drobnych transakcji. Ale już od dawna inne środki płatnicze rywalizują z metalem i powoli go zastępują. Zaczyna się kariera pieniądza papierowego⁵⁵.

2.2. *Pieniądz papierowy*

Wynalazcy papieru, Chińczycy, jako pierwsi wprowadzili także papierowy pieniądz. „Co robisz, rób ostrożnie” – taki napis widniał na najstarszych pieniądzach papierowych, których używano w Chinach już od 119 r. p.n.e. . Było to w prowincji Sze-Tochnan, gdzie obiegał bardzo niewygodny, ciężki, miedziany pieniądz. Zamiast niego zaczęto wydawać dowody depozytowe z których powstała chińska waluta papierowa. Napis przypominał, że przyrzeczenia zapłaty nie należy wystawiać zbyt lekkomyślnie, nie mając pokrycia w kruszcu⁵⁶.

Marco Polo (1253 - 1323 r.), kupiec wenecki zwiedzając kraje Azji miał okazję ujrzeć te pieniądze. Był tym odkryciem tak zdumiony, że uznał, że Chińczycy odkryli kamień filozoficzny. „I powiadam wam, że każdy bierze ten papierowy pieniądz, gdziekolwiek bowiem znalazłby się na ziemiach Wielkiego Chana, wszystko za niego kupić i sprzedać może, zupełnie jakby to było czyste złoto”. Dziś można powiedzieć, że Marco Polo nieco pochopnie wpadł w zachwyt – zobaczył papierowy pieniądz, lecz nie wiedział, że zagrożony inflacją może on łatwo zamienić się w niewiele wart świstek. Jednak dzieje pieniądza prowizorycznego to w

⁵⁴ R. Sedillot, *Moralna... op. cit.*, s.103- 105.

⁵⁵ *Ibidem*, s. 123.

⁵⁶ H. Cywiński, *Z dziejów... op. cit.*, s. 93.

dużej mierze historia substytutu pieniądza, najczęściej – jego papierowego surogatu. Pierwsze doświadczenia źle zapisały się w historii i nie zachęcały do wyboru tej drogi⁵⁷.

W średniowiecznej i renesansowej Europie papier odgrywał większą rolę w świecie kredytu niż pieniądza. Na targach kupcy ponownie odkrywali weksle trasowane, którymi niegdyś posługiwali się babilońscy kapłani – bankierzy. Instrument kredytowy zastępował środek płatniczy⁵⁸.

Ciekawa historia wydarzyła się w Kanadzie w roku 1685. Jakub de Meulles, indent do spraw finansów, nie miał wystarczającej liczby metalowych środków płatniczych na wypłaty żołdu dla swych żołnierzy. Wymyślił więc, że na rewersie zwykłych kart do gry oznaczy wartość, przystawi woskową pieczęć i da do podpisu skarbnikowi i swemu zastępcy. Proponował takie „bony” wszystkim, którym był coś winien. Poleciał wszystkim mieszkańcom kolonii, by przyjmowali ten pieniądz jako zapłatę i puszczali go w dalszy obieg, zobowiązując się ze swej strony, iż rzeczony bony wykupi. Niestety w roku 1907 stało się to, co musiało się stać – nadeszła inflacja. W obiegu była taka ilość kart, że ludzie zaczęli powątpiewać, czy zostaną one kiedykolwiek wykupione. Młody kanadyjski pieniądz ulegał wahaniom, a wreszcie doszło do jego deprecjacji.

Francja Ludwika XIV zakłócała równowagę europejską. Dyrektor mennicy królewskiej miał problem z szybkim przerabianiem starych monet przynoszonych przez ludność na nowe, z obniżoną zawartością kruszcu. Ponieważ w kasie brakowało nowych monet, przyjmował pieniądze i dawał w zamian pisemną gwarancję możliwie najszybszego ich zwrotu. To świadectwo uznania długu było „papierowym pieniądzem”. Rada królewska przystała na takie rozwiązanie, podkreślając, że papiery będą uważane za gotówkę, zarówno przy wykupie weksli trasowanych, jak i spłacaniu wszelkich innych zadłużeń. Innymi słowy, znalazły się w obiegu. Ale wojny wciąż trwały i wciąż nie uporano się z problemami finansowymi. Państwo nie oparło się pokusie ponownej emisji i w maju 1704 wypuściło dodatkową serię papierów. Ponieważ w dodatku pojawiły się fałszywe papiery, doszło do spadku ich kursu, najpierw o 1 procent, potem o 5 procent, 20 procent a w szczytowej fazie kryzysu nawet o 80 procent. Dopiero napływ metalowych sztabek z Peru ułatwiło spłacenie długu. W kwietniu 1712 roku zniknęły wszystkie papiery, przekształcone w renty lub wymienione na metalowy pieniądz⁵⁹.

⁵⁷ R. Sedillot, *Moralna... op. cit.*, s.128.

⁵⁸ *Ibidem*, s.129.

⁵⁹ *Ibidem*, s.136-137.

Wojna trzydziestoletnia, w której Szwecja odegrała jedną z najważniejszych ról, wyczerpała ten kraj. Aby pokryć długi wojenne, król Gustaw Adolf założył Królewski Bank Wymiany funkcjonujący w oparciu o zapasy miedzi. Z tejże miedzi odlewano olbrzymie płyty, które były niemal niemożliwe do transportowania. Wobec tego, nowy bank dawał kupcom, którzy deponowali w nim swoje „ciężkie” oszczędności odpowiednie dowody własności (lata 1658 – 1661 r.) opatrzone numerem, datą wystawienia i odpowiednimi podpisami. Po 1665 roku bank zaczął wydawać kwity nie pod zastaw miedzi, lecz srebra, które było łatwiejsze w użyciu i bardziej wartościowe. W kwitach tych należy upatrywać najstarsze w dzisiejszym znaczeniu europejskie banknoty. W roku 1790 pojawiły się w Szwecji banknoty drukowane na jedwabiu z napisem „wartość w srebrze”.

W końcu XVII wieku powstał banknot angielski. Kupcy angielscy, z braku zaufania do królewskiej mennicy, składali swe oszczędności na przechowanie złotnikom. Bankierzy złotnicy wystawiali swoim klientom kwity, zwane notami. Od połowy XVII wieku, gdy złotnicy zaczęli się nazywać bankierami, pokwitowania te zaczęto nazywać także „bankers notes”. W Anglii noty te zdobyły sobie, jako środek wymiany zastępujący monetę, zaufanie i były powszechnie przyjmowane.

Noty te zaczęto z czasem wystawiać na okaziciela. Posiadacz takiej noty, mając dług do uregulowania, nie musiał odtąd chodzić do złotnika i podejmować od niego depozyt w gotówce, ażeby wręczyć go swemu wierzycielowi, lecz mógł wręczyć mu notę na okaziciela. W ten sposób, jeszcze przed założeniem Banku Anglii, zaczęto na szeroka skalę dokonywać płatności, bez użycia gotówki, za pomocą not, które następnie nazwano banknotami. Z czasem złotnicy zaczęli wystawiać kwity depozytowe, nawet wtedy, gdy nie mieli na nie pełnego pokrycia w złocie i srebrze. Było to możliwe dzięki zaufaniu, jakim klienci darzyli złotników. Bankierzy bowiem, szybko zorientowali się, że mogą trzymać w swej kasie stosunkowo niewielką rezerwę gotówkową, na pokrycie codziennym wypłat. Zaczęli też wystawiać własne noty przy okazji udzielania swym klientom pożyczek oprocentowanych. Pożyczali też ogromne sumy państwu.

Około roku 1729 kwity zaczęto drukować (dotąd były wypisywane ręcznie). Istotną cechą banknotu była wymienialność na pieniądź kruszcowy. Banknot stał się nową postacią pieniądza. Emitowanie banknotów było bardzo ryzykowną operacją, bowiem za pożyczki udzielane w papierowych banknotach pobierano wysokie procenty. Toteż stało się ono powodem licznych nadużyć. Wobec tego władze państwowe w wielu krajach ograniczyły od

XVIII wieku swobodę emitowania banknotów, uzależniając wysokość emisji od kapitału własnego banku lub sumy posiadanych przez niego wkładów. Stopniowo zmniejszano ilość banków emitujących banknoty. Z biegiem czasu emisja banknotów została zastrzeżona tylko dla jednego banku, tzw. emisyjnego (banku centralnego).

Tak więc w obiegu, obok monety, pojawiły się banknoty wymienne na złoto, które w miarę upływu czasu zaczęły odgrywać coraz większą rolę. Na przykład w USA w 1860 roku obiegało prawie tyle samo monet złotych, co banknotów na nie wymienialnych, natomiast w pierwszej połowie XX wieku w obiegu znajdowało się prawie 14 razy więcej banknotów niż złotych monet. Banknoty zastąpiły więc złoto w obiegu. Aż do I wojny światowej banknoty były wszędzie wymienialne na pieniądz kruszcowy⁶⁰.

Teoretycy pieniądza i praktycy XX wieku rzucili hasło detronizacji złota i przejścia na stałe do systemu waluty papierowej, nazywanej często walutą państwową. Już dawniej poruszaną tę kwestię, ale dopiero od chwili ukazania się w 1905 książki J. F. Knappa, „O państwowej teorii pieniądza”, rozgorzały wokół problematyki pieniądza papierowego zajadłe dyskusje. Autor udowodnił, że pieniądz papierowy może zastąpić złoto. Według Knappa papier może zostać pieniądzem, jeśli państwo nada mu taką własność⁶¹.

Dlatego też pieniądz złoty podlegał ewolucji. Wprowadzano coraz więcej utrudnień mających na celu ograniczyć ilość złota przeznaczanego na cele monetarne.

W przeszłości występowały trzy systemy wymienialności na złoto:

- system pełnej wymienialności na złoto,
- system sztabowo-złoty,
- system dewizowo-złoty.

W systemie pełnej wymienialności pieniądza papierowego na złote monety, każdy kwit depozytowy był wymieniany na złote monety o tej samej wartości bez ograniczeń.

W systemie sztabowo-złotym banknoty nie były wymieniane na złote monety, lecz na sztaby złota. Istniało przy tym ograniczenie co do minimalnej wartości kwoty wymiany. Na przykład w dziewiętnastowiecznej Francji banknoty o wartości 200 tys. franków

⁶⁰ H. Cywiński, *Z dziejów... op. cit.*, s. 93-97.

⁶¹ *Ibidem*, s. 129.

wymieniano na sztabę złota o wadze 12kg. Był to więc system ograniczonej wymienialności pieniądza papierowego na złoto.

System dewizowo-złoty wprowadzony został na skutek ograniczonych zasobów złota. W systemie tym zabezpieczeniem emisji pieniądza krajowego stały się waluty obce, wymienialne na złoto, nie zaś samo złoto. System ten był bardzo korzystny dla krajów posiadających zasoby złota. Walutą taką do roku 1971 był dolar amerykański. Kraje, które chciały mieć rezerwy, musiały je natomiast zarobić poprzez wygospodarowanie nadwyżki bilansu płatniczego z USA. W rezultacie kraje te kredytowały Stany Zjednoczone.

Po zakończeniu wymienialności dolara amerykańskiego na złoto, od roku 1971 w gospodarce światowej mamy do czynienia wyłącznie z pieniądzem papierowym niewymienialnym na złoto. Do jego cech podstawowych należą:

- nie posiada wartości materialnej,
- obowiązuje, gdy władze danego kraju wydadzą akt prawny (przymus stosowania),
- obowiązuje na terytorium danego kraju,
- przestaje być miernikiem wartości w warunkach silnej inflacji,
- może się zdeprecjonować do wartości papieru.

W XX wieku stopniowo nastąpiła więc dematerializacja pieniądza. Pieniądz złoty i srebrny przestał odgrywać podstawową rolę, został on zastąpiony przez banknoty i bilon, czyli znaki pieniężne.

Koszt emisji pieniądza papierowego jest bardzo mały w stosunku do jego wartości, dlatego też, aby nie powtórzyła się sytuacja sprzed lat – wysoka inflacja, banki centralne różnych krajów pracują pod nadzorem innych instytucji. W Polsce taką rolę kontrolującą pełni Rada Polityki pieniężnej⁶².

2.3. *Pieniądz bezgotówkowy*

Banknoty i monety nazywa się także pieniądzem gotówkowym. Do niedawna stanowił on podstawową formę pieniądza. Obok pieniądza gotówkowego już w średniowieczu pojawił się pieniądz bezgotówkowy, czyli skrupulatny (istniejący tylko w formie zapisu). Jest on tworzony przez banki, które przeprowadzają operacje bezgotówkowe – przekazują pieniądz

⁶² Z. Dobosiewicz, *Wprowadzenie... op. cit.*, s. 21.

z rachunku na rachunek. To właśnie rachunek bankowy jest dla jego posiadacza swoistą formą pieniądza, można go wykorzystywać do zakupów (obecnie – między innymi dzięki wystawianiu czeków i operacjom kartami płatniczymi, dawniej – dzięki notom depozytowym i innym instrumentom)⁶³.

Praktyka okazała, że wygodniej i bezpieczniej jest ulokować gotówkę w banku, na rachunku na żądanie czy na określony termin, niż przechowywać w domu. Dlatego coraz częstszą formą stawało się także regulowanie różnego rodzaju zobowiązań bezgotówkowo, w postaci przesuwania siły nabywczej z konta dłużnika na konto wierzyciela, nawet gdy obaj mieli konta w różnych bankach. W tym celu dłużnik, posiadacz rachunku musiał wydać odpowiednie polecenie swemu bankowi.

Inną formą rozliczeń był czek bankowy – dokument, na którym jego wystawca wydawał polecenie swojemu bankowi wypłacenia określonej kwoty okazicielowi czeku. Nie było więc konieczności noszenia przy sobie banknotów. Gotówką zaczęto regulować tylko drobne płatności⁶⁴.

Pieniądz zatem zdematerializował się, stał się wyłącznie zmieniającym się zapisem na kontach właścicieli rachunków prowadzonych przez banki. Zapis ten – stan na kocie w banku, jest w miarę potrzeby (dla obrotu gotówkowego) wymieniany na pieniądz papierowy. Pieniądz bezgotówkowy umożliwił kreację pieniądza bankowego na wielką skalę. Pokrycie pieniądza papierowego złotem wynosiło 3-4 do 1, natomiast pieniądz bezgotówkowy ma pokrycie w gotówce (w pieniądzu papierowym) w proporcji 10 do 1.⁶⁵

Ostatnią jak na razie formą pieniądza jest pieniądz elektroniczny spotykany na przykład w rozliczeniach kartami płatniczymi (kredytowymi, debetowymi). W tym wypadku nie istnieje już nawet zapis materialny na kontach, jego rolę przejmują impulsy elektroniczne jako nośnik informacji o stanie konta. Rachunki znajdują się w pamięci komputera, w którym w miarę dokonywania transakcji są przeprowadzane błyskawiczne zmiany stanu kont. Rozrachunki, które kiedyś stanowiły domenę bankierów, teraz są przeprowadzane automatycznie. Szybki przepływ informacji i możliwość dokonywania zmian sald w czasie rzeczywistym pozwoliły na błyskawiczne przeprowadzanie gigantycznych transakcji na rynku finansowym,

⁶³ *Ibidem*, s. 21.

⁶⁴ A. Dmowski, J. Sarnowski, D. Prokopowicz, *Finanse... op. cit.*, s. 53.

⁶⁵ T. Gruszecki, *Teoria pieniądza i polityka pieniężna*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2004, s. 81.

przyspieszenie obiegu pieniądza w gospodarce w wymiarze światowym i olbrzymi wzrost wielkości obrotów na rynkach pieniężnych i kapitałowych⁶⁶.

Pieniądz elektroniczny przez Europejski Bank Centralny jest definiowany w znaczeniu szerokim jako: „elektroniczny zasób wartości pieniężnych znajdujący się w urządzeniu technicznym, który może być wykorzystany do dokonywania płatności przez podmioty inne niż emitent, bez potrzeby angażowania rachunków bankowych, funkcjonujący jako opłacony z góry (przedpłacony) instrument na okaziciela”.

Bank Rozrachunków Międzynarodowych określa pieniądz elektroniczny jako: „produkt z zapisaną wartością lub z góry opłacony, w którym pewna wartość pieniężna jest przechowywana w urządzeniach elektronicznych będących w posiadaniu klienta. Elektroniczna wartość jest nabywana (gromadzona w urządzeniu) w taki sposób jak inne przedpłacone instrumenty i zmniejsza się wówczas, gdy urządzenie jest wykorzystywane do zapłaty⁶⁷.

Nowelizacja ustawy „Prawo bankowe” z 2001 roku (Dz. U. nr 111, poz. 1195) wprowadziła ustawową definicję pieniądza elektronicznego. Zgodnie z nią „pieniądz elektroniczny to wartość pieniężna stanowiąca elektroniczny odpowiednik znaków pieniężnych, która spełnia łącznie następujące warunki:

- jest przechowywana na elektronicznych nośnikach informacji,
- jest wydawana do dyspozycji na podstawie umowy w zamian za środki pieniężne o nominalnej wartości nie mniejszej niż ta wartość,
- jest przyjmowana jako środek płatniczy przez przedsiębiorców innych niż wydający ją do dyspozycji,
- na żądanie jest wymieniana przez wydawcę na środki pieniężne
- jest wyrażony w jednostkach pieniężnych

Umowność formy pieniądza umożliwiła powstanie wielu innych instrumentów na rynkach kapitałowych i pieniężnych, które mają coraz bardziej abstrakcyjny charakter, to

⁶⁶ *Ibidem*, s. 81-82.

⁶⁷ A. Dmowski, J. Sarnowski, D. Prokopowicz, *Finanse... op. cit.*, s. 53-54.

znaczy są oderwane od bezpośredniego obrotu towarowego i pieniężnego. Nigdzie obecnie nie ma już pokrycia pieniądza w złocie, wyłącznym pokryciem jest zaufanie⁶⁸.

Do chwili obecnej, w literaturze przedmiotu jak i w praktyce, toczy się dyskusja wokół zaklasyfikowania pieniądza elektronicznego. Z jednej strony mamy zwolenników postrzegania go jako odpowiednika pieniądza gotówkowego (miałby te same cechy, co on i spełniał te same funkcje tyle że w cyberprzestrzeni) a z drugiej spotykamy postulaty wnoszące, aby traktować pieniądz elektroniczny jako nowego rodzaju pieniądz bezgotówkowy. Reprezentowane są również poglądy, że nie ma podstaw do wyodrębniania pieniądza elektronicznego jako nowej formy pieniądza. Warto zatem zaprezentować te cechy pieniądza elektronicznego, które różnią go od poszczególnych form pieniądza i wybranych środków dokonywania rozliczeń (pieniądza w węższym i szerszym znaczeniu) oraz te cechy, które go z nimi łączą.

Do elementów, które przemawiają za uznaniem pieniądza elektronicznego za substytut pieniądza gotówkowego, należy zaliczyć:

- cechy pieniądza gotówkowego, których nie ma pieniądz bezgotówkowy,
- akceptowanie pieniądza przez instytucje inne niż instytucja go emitująca,
- „efekt wielokrotnego wykorzystania”,
- rodzaj dokonywanych płatności (głównie detaliczne),
- minimalizację kosztów przy dokonywaniu płatności.

Natomiast do specyficznych cech pieniądza elektronicznego (w wersji modelowej) zalicza się:

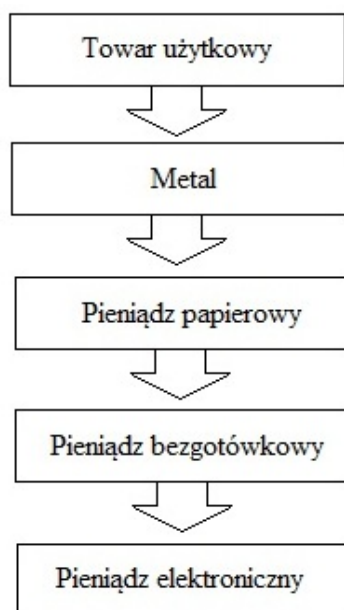
- trwałość,
- anonimowość,
- brak możliwości śledzenia zapłaty,
- brak potrzeby korzystania z instytucji pośredniczących,
- brak ograniczeń zarówno w odniesieniu do osoby płacącej, jak i otrzymującej zapłatę.

Powstanie i rozwój pieniądza elektronicznego są kontynuacją ewolucji pieniądza od momentu jego powstania w formie pieniądza towarowego i powinny być postrzegane jako

⁶⁸ T. Gruszecki, *Teoria... op. cit.*, s. 81-82.

część rozwoju cywilizacji. Towarzyszą rozwojowi nowych kanałów dystrybucji produktów i usług. Cechy pieniądza elektronicznego sprawiają, że jego wykorzystanie w wielu przypadkach jest warunkiem rozwoju określonych form działalności handlowej. Jego ewolucja jest nieunikniona i wręcz niezbędna w przypadku dalszego rozwoju handlu elektronicznego i dokonywania płatności przez Internet.

Rysunek 3. Proces dematerializacji form pieniądza

Źródło: A. Dmowski, J. Sarnowski, D. Prokopowicz, *Finanse i bankowość, teoria i praktyka*, Warszawa 2008, s. 53.

W większości definicji pieniądza elektronicznego podkreśla się brak instytucji pośredniczących. Cecha ta upodabnia pieniądza elektronicznego do pieniądza gotówkowego. Oznacza ona brak konieczności wykorzystywania rachunków bankowych podczas dokonywania płatności. Nie należy jednak mylić instytucji pośredniczących z instytucjami wydającymi pieniądza elektroniczny.

Resumując należy stwierdzić, że przez całe tysiąclecia wartość pieniądza była powiązana z wartością jakiegoś towaru. Istota pieniądza określana jest przez spełnianie przez niego funkcje. Z historycznego punktu widzenia następuje proces nieustannej dematerializacji

pieniądza (zob. rys. 3). W praktyce pieniądzem może być wszystko, co de facto spełnia funkcje pieniądza – czyli wszystkie środki, które pełnią funkcje pieniądza, należy uznać za pieniądz. Jego forma oraz materia nie mają znaczenia⁶⁹.

⁶⁹ A. Dmowski, J. Sarnowski, D. Prokopowicz, *Finanse... op. cit.*, s. 55-56.

3. Pieniądz z plastiku

3.1. Istota bankowej karty płatniczej

Zdefiniowanie pojęcia karty płatniczej nastręcza pewnych trudności i to nie tylko jej „zwykłym” posiadaczom, ale również autorom publikacji z tej dziedziny. Występujące dość powszechnie w literaturze przedmiotu definicje z reguły nie ujmują swoim zasięgiem wszystkich rodzajów „plastikowego pieniądza”. Przejawem tego jest chociażby fakt częstego utożsamiania karty płatniczej z kredytową. W rzeczywistości jednak to ostatnie pojęcie jest tylko zawężeniem terminu karty płatniczej. Takie nazewnictwo wynika z pewnością z uwarunkowań historycznych, ponieważ karty kredytowe pojawiły się na rynku jako pierwsze.

Tabela 2. Przegląd definicji kart płatniczych	
Autor	Definicja karty płatniczej
W. Adamowicz	„Kawałek plastiku o wymiarach określonych przez normy międzynarodowe, posiadający szatę graficzną charakterystyczną dla podmiotu, który ją wydaje, zawierający pasek magnetyczny lub mikroprocesor”.
W. Pelc	„Przedmiot o oznaczonym wyglądzie i treści, służący jego posiadaczowi do bezgotówkowego dokonywania płatności za towary i usługi u wskazanych w umowie o wydanie karty podmiotów, a także do dokonywania wypłat gotówki za pomocą bankomatów w ramach określonych z emitentem karty limitów i na zasadzie sprecyzowanych w tej umowie oraz regulaminie opracowanych przez emitenta”.
M. Smaga	„Dokument o ustalonym wyglądzie i treści, umożliwiający jego posiadaczowi bezgotówkowe dokonywanie płatności za towary i usługi w określonych w umowie o wydanie karty podmiotach, na zasadach określonych w tej umowie”.

R. Janowicz	„Bezgotówkowy instrument płatności, inicjujący bezgotówkowy transfer płatności pomiędzy dwoma rachunkami bankowymi”.
W. Chmielarz	„Elektroniczny, indywidualny środek płatności, ułatwiający dostęp do środków finansowych zgromadzonych na koncie”.
W.Przybylska-Kapuścińska B. Uciechowska	„Instrument pozwalający na identyfikację klienta oraz umożliwiający mu dostęp do usług wchodzących w skład produktu bankowego, do świadczenia których zobowiązał się bank”.
K. Gregorczyk - Fedorowicz	„Zewnętrzny atrybut rozbudowanego produktu bankowego, na który składają się rachunek bankowy, związana z nim karta oraz program karty (czyli zakres usług świadczony przez bank na rzecz posiadacza karty)”.
M. Solarz	„Karta płatnicza oznacza kartę identyfikującą bank – wydawcę i upoważnionego posiadacza, uprawniającą do korzystania z usług wchodzących w skład produktu bankowego, którego jest integralną częścią, w tym do wypłaty gotówki lub dokonywania zapłaty, a także do dokonywania wypłaty gotówki lub zapłaty z wykorzystaniem kredytu”.
Ustawa z 29 sierpnia 1997 r. – prawo bankowe.	„Karta identyfikująca wydawcę i upoważnionego posiadacza uprawniająca do wypłaty gotówki lub dokonywania zapłaty, a w przypadku karty wydanej przez bank lub instytucję ustawowo upoważnioną do udzielania kredytu – także do dokonywania wypłaty gotówki lub zapłaty z wykorzystaniem kredytu”.
Źródło: Opracowanie własne na podstawie M. Solarz, Rozwój bankowości elektronicznej w Polsce, Warszawa 2006, s. 55; M. Smaga, Karty płatnicze, Zakamczyce 1998, s. 11.	

Dokonując przeglądu zestawionych powyżej definicji kart płatniczych, można zauważyć, że pierwsze dwie sformułowane są w ujęciu przedmiotowym. W. Adamowicz wręcz odwołuje

się do wyglądu samej karty, której normalizacja sprawiła, że stała się ona uniwersalna i rozpowszechniła się na całym świecie.

Dziś, każda karta płatnicza to płytka laminowanego PCV o standardowych wymiarach 54 x 86 x 0,76 mm, przygotowana zgodnie z normami ISO (akt 7810). Charakteryzuje się ona nadrukiem związanym z bankiem - emitentem oraz - jeżeli jest w jednym z międzynarodowych systemów – posiadaniem emblematu tego systemu. Zawiera pasek magnetyczny, na który naniesione są dane o karcie i jej posiadaczu, oraz pasek, na którym posiadacz składa wzór swojego podpisu. Karta ma także kilka zabezpieczeń, takich jak hologram, nadruk UV i mikroprint. Przed wydaniem posiadaczowi, karta jest personalizowana przez wytłoczenie lub nadruk płaski imienia i nazwiska posiadacza, numeru karty oraz kodowanie paska magnetycznego. W ten sposób karta jest jednoznacznie powiązana z określoną osobą i rachunkiem bankowym. Ostatnim etapem personalizacji jest złożenie podpisu przez posiadacza na jej odwrocie przy odbiorze.

Karta inteligentna zawiera wbudowany układ scalony z pamięcią i procesorem, w którym są zapisane dane wykorzystywane w procesie autoryzacji i rozliczania transakcji. Zasady identyfikacji posiadacza takiej karty są podobne do przyjętych w przypadku zwykłych kart magnetycznych, z tym że wszystkie czynności wykonywane są przez procesor⁷⁰. Określenie to jest jednak tylko opisem kart, z którego nie wynika ich istota.

M. Smaga modyfikuje powyższe pojęcia zaliczając kartę płatniczą do kategorii posiadającej doniosłość jurystyczną poprzez zastąpienie słowa przedmiot – dokumentem, który na gruncie obowiązującego w Polsce prawa jest „każdą wyrażoną na piśmie w jakimkolwiek języku stosowanym, myślą ludzką, opatrzoną podpisem wydawcy, uzewnętrznioną w sposób trwały, nadający się do uwielokrotnienia”.

Następne definicje określają kartę płatniczą jako środek bądź instrument umożliwiający dokonywanie płatności bez użycia gotówki. Rozliczenie tego rodzaju regulowane jest przelewem środków z rachunku posiadacza karty na rachunek wierzyciela. W takim duchu sformułowana przez A. Janowicza definicja karty płatniczej, pomija jednak niektóre z funkcji kart płatniczych, jak chociażby bankomatową.

⁷⁰ J. Kurski, I. Pluta, *Karty płatnicze teoria i praktyka*, Warszawa 1998, s.25.

Kolejni autorzy definiują karty płatnicze w nieco szerszym ujęciu, mianowicie wskazują, że są one jedynie integralną częścią bardziej rozbudowanego produktu bankowego⁷¹. Wymienione wyżej definicje, wskazujące na istotę i funkcje karty płatniczej, zdają się zawierać w jednej, prezentowanej przez M. Solarz, która to będzie kanwą dalszych rozważań w opracowaniu.

Taki chaos terminologiczny wynika stąd, iż w polskiej nomenklaturze prawnej po raz pierwszy karty płatnicze pojawiły się dopiero w §10 Zarządzenia Prezesa Narodowego Banku Polskiego z 11 grudnia 1992 r. w sprawie form i trybu przeprowadzania rozliczeń pieniężnych za pośrednictwem banków (M.P. nr 39, poz. 293). Z tego aktu prawnego wynikało, że karty kredytowe razem z poleceniem przelewu, czekiem rozrachunkowym, akredytywą oraz rozliczeniem saldami i rozliczeniem planowym należą do form rozliczeń bezgotówkowych. Chociaż odniesiono się tu tylko do kart kredytowych, to przepis ten dotyczył także pozostałych rodzajów kart płatniczych. Wspomniane zarządzenie znówelizowano w 1997 r. (M.P. nr 77, poz. 732), kiedy to określenie „karty kredytowej” zastąpiono pojęciem „karty płatniczej”. Był to zabieg związany ze zdefiniowaniem tego terminu w nowym prawie bankowym. Do 1 stycznia 1998 r. karty płatnicze wprowadzane były do obiegu bez wyraźnych podstaw prawnych. Sytuacja zmieniła się z chwilą wejścia w życie ustawy z 29 sierpnia 1997 r. – prawo bankowe (Dz.U. nr 140, poz. 939). Ustawodawca określił w art. 4 pkt 4 tegoż aktu prawnego pojęcie karty płatniczej. Ustawa ta wskazała jednoznacznie, że karty płatnicze są instrumentami bezgotówkowych rozliczeń pieniężnych, określanych jako dokonywanie zmian w stanie środków pieniężnych na rachunkach bankowych na zlecenie klienta lub w wyniku czynności, które z mocy prawa powodują wskazane zmiany w stanie praw majątkowych klienta. Zatem oznacza to, że rozliczenia te mogą być przeprowadzane za pomocą kart płatniczych, które przejmują jedną z cech pieniądza – akceptowanego powszechnie środka wymiany. Jego obieg realizowany jest w formie rozliczeń bankowych oraz ma on zwykle postać zapisów elektronicznych. Dlatego w tym sensie można mówić o karcie płatniczej jako o „pieniądzu plastikowym”, który ma zdolność do umarzania zobowiązań pieniężnych. Jednakże tego pojęcia nie należy wprost utożsamiać z pieniądzem sensu stricto, tj. prawnym środkiem płatniczym, któremu państwo nadaje moc umarzania zobowiązań pieniężnych. Przede wszystkim dlatego, iż kart płatniczych nie emituje bank centralny, do którego

⁷¹ M. Solarz, *Rozwój bankowości elektronicznej w Polsce*, Warszawa 2006, s. 55.

wyłącznej kompetencji należy emisja znaków pieniężnych, będących prawnym środkiem płatniczym.

Ustawa Prawo bankowe do września 2002 r. nie pozwalała w pełni na przyjęcie przez praktykę jednolitego stanowiska na temat pojęcia i charakteru prawnego karty płatniczej, charakteru prawnego zapłaty tą kartą oraz niezbędnych elementów umów, na podstawie których emituje i użytkuje się karty. Ponadto pozostał nierozwiązany problem stworzenia właściwego systemu sankcji za przestępstwa związane z obrotem realizowanym przy pomocy „plastikowego pieniądza”. Wciąż odczuwano potrzebę ustawowej regulacji kart płatniczych. Ostatecznie 12 września 2002 r., po blisko sześciu latach, uchwalono ustawę o elektronicznych instrumentach płatniczych (Dz.U. nr 169, poz. 1385), która do dnia dzisiejszego jest podstawowym źródłem prawa dotyczącym kart płatniczych. Ustawa ta wprowadziła kilka zmian. Po pierwsze, w art. 4 pkt 4 prawa bankowego, który zawiera pojęcie karty płatniczej. Nowelizacja sprawiła, że zgodnie z jego brzmieniem karty płatnicze nie są jedynie instrumentem rozliczeń bezgotówkowych, ale rozliczeń gotówkowych (jak wynikało z poprzedniej definicji). Po drugie wynika z niej, że określanie kart płatniczych mianem „instrumentu pieniądza elektronicznego” czy „pieniądza elektronicznego” jest błędem. Nieprawidłowość używania tego rodzaju nazewnictwa bierze się stąd, że pieniądz elektroniczny oraz karty płatnicze są dwiema odrębnymi instytucjami. Otóż karty płatnicze traktowane są jako przedmioty pełniące funkcję instrumentów dostępu do środków pieniężnych zgromadzonych na rachunku bankowym.

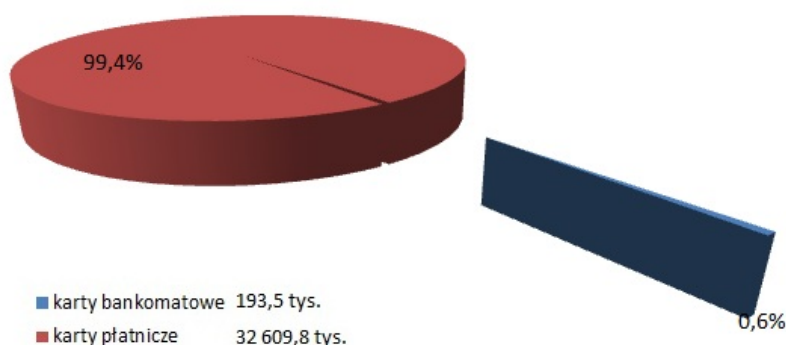
Natomiast funkcją instrumentu pieniądza elektronicznego jest przechowywanie (magazynowanie) wartości, która może zostać wykorzystana przez posiadacza do wykonywania transakcji. Można zatem powiedzieć, że karta płatnicza jest narzędziem, które służy do dysponowania pieniądzem elektronicznym.

Wobec tego pieniądz elektroniczny należy traktować jako elektroniczne odzwierciedlenie pieniądza gotówkowego. Zostaje on bowiem zapisany w formie odpowiedniego rodzaju impulsów na elektronicznym nośniku informacji. Ponadto jest nie jest on zazwyczaj związany z rachunkiem bankowym posiadacza. Istnieje jednak pewien rodzaj bankowej karty płatniczej – zwanej przedpłaconą – w odniesieniu do której można posłużyć się określeniem pieniądza elektronicznego, a dokładnie elektronicznej portmonetki.

Rozwój kart płatniczych doprowadził w krótkim okresie do pojawienia się na rynku różnorodnych „plastikowych pieniędzy”, tak że teraz świat „biznesu kartowego” kusi wieloma ich rodzajami. Można je sklasyfikować według kilkunastu kryteriów.

Nie wszystkie karty bankowe są instrumentami płatniczymi. Stąd pojawia się konieczność odróżnienia bankowych kart płatniczych od „parapłatniczych”. W grupie tych drugich znajdują się karty identyfikacyjne, które służą wyłącznie do potwierdzania tożsamości

Rysunek 4. Liczba kart bankomatowych i kart płatniczych w Polsce w 1 kw. 2010 r. (szt.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie E. Ożdżeńska, *Liczba wyemitowanych kart płatniczych na przestrzeni kolejnych kwartałów w latach 1998-2010*, Wydział Analiz i Badań NBP.

klienta banku. Nie umożliwiają one posiadaczowi dostępu do jego konta za pomocą urządzenia elektronicznego.

Poza tym nie są bezpośrednio związane z jakimikolwiek operacjami, a zatem nie mieszczą się w ramach bankowości elektronicznej. Mając na względzie podaną uprzednio definicję M. Solarz dotyczącą bankowych kart płatniczych, można podzielić je na sensu stricte i sensu largo. Bankowe karty płatnicze sensu stricte są instrumentami płatniczymi wykorzystywanymi do rozliczeń zarówno bezgotówkowych, jak i gotówkowych. Tym samym nie obejmują one kart bankomatowych, które de facto nie są kartami płatniczymi w ścisłym tego słowa znaczeniu (poza tym praktycznie zanikły dziś na rynku, (por. rys. 4). Ich funkcjonalność jest bowiem ograniczona, gdyż służą jedynie do przeprowadzania operacji gotówkowych, bądź sprawdzenia salda rachunku posiadacza, ewentualnie, jeśli bankomat jest wielofunkcyjny, to możliwe jest przeprowadzenie z ich udziałem transferu środków

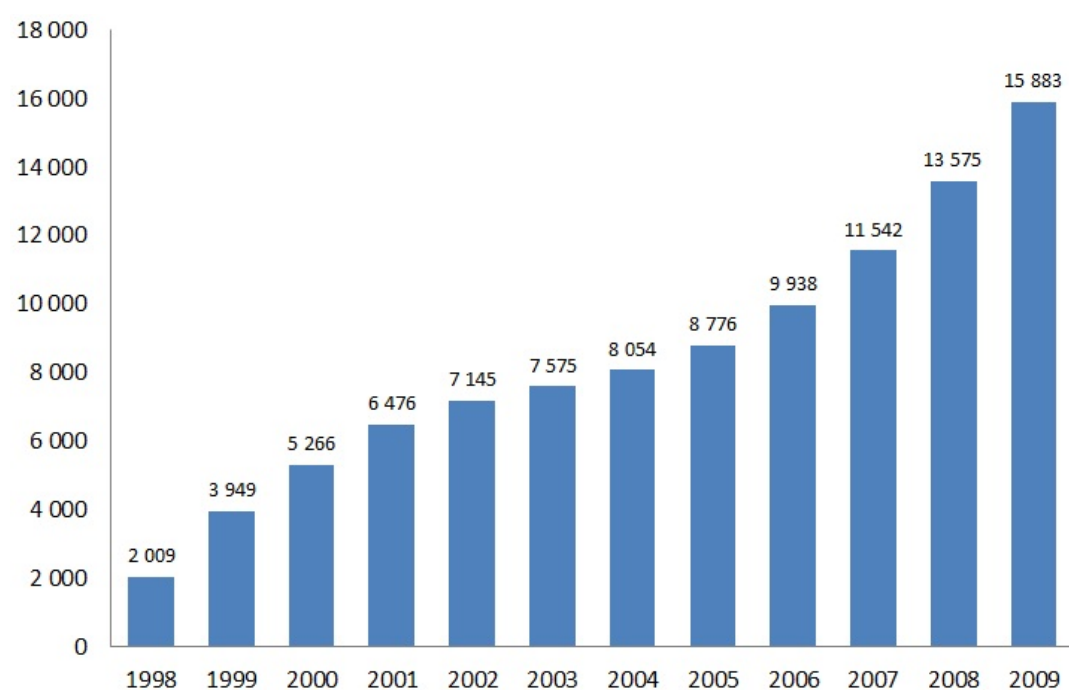
pieniężnych na wskazany rachunek. Można je jednak, w myśl przyjętej w niniejszej pracy definicji, zaliczyć do bankowych kart płatniczych w szerszym aspekcie.⁷²

3.2. *Klasyfikacja kart płatniczych*

Karta płatnicza występuje w tylu różnych odmianach, iż dokonywanie jakichkolwiek podziałów ma znaczenie w dużej mierze umowne. Należy więc podkreślić, że granice dokonanego poniżej podziału (por. rys. 6) przebiegają po linii przeważających cech danego ich typu, a więc są bardzo płynne. Stąd też wymienione rodzaje „plastikowego pieniądza” mogą się wzajemnie nakładać.

Pierwsze kryterium systematyzacji kart płatniczych – sposób rozliczenia transakcji, różnicuje je na debetowe, kredytowe, obciążeniowe i przedpłacone.

Rysunek 5. Liczba zainstalowanych bankomatów w Polsce w latach 1998-2009

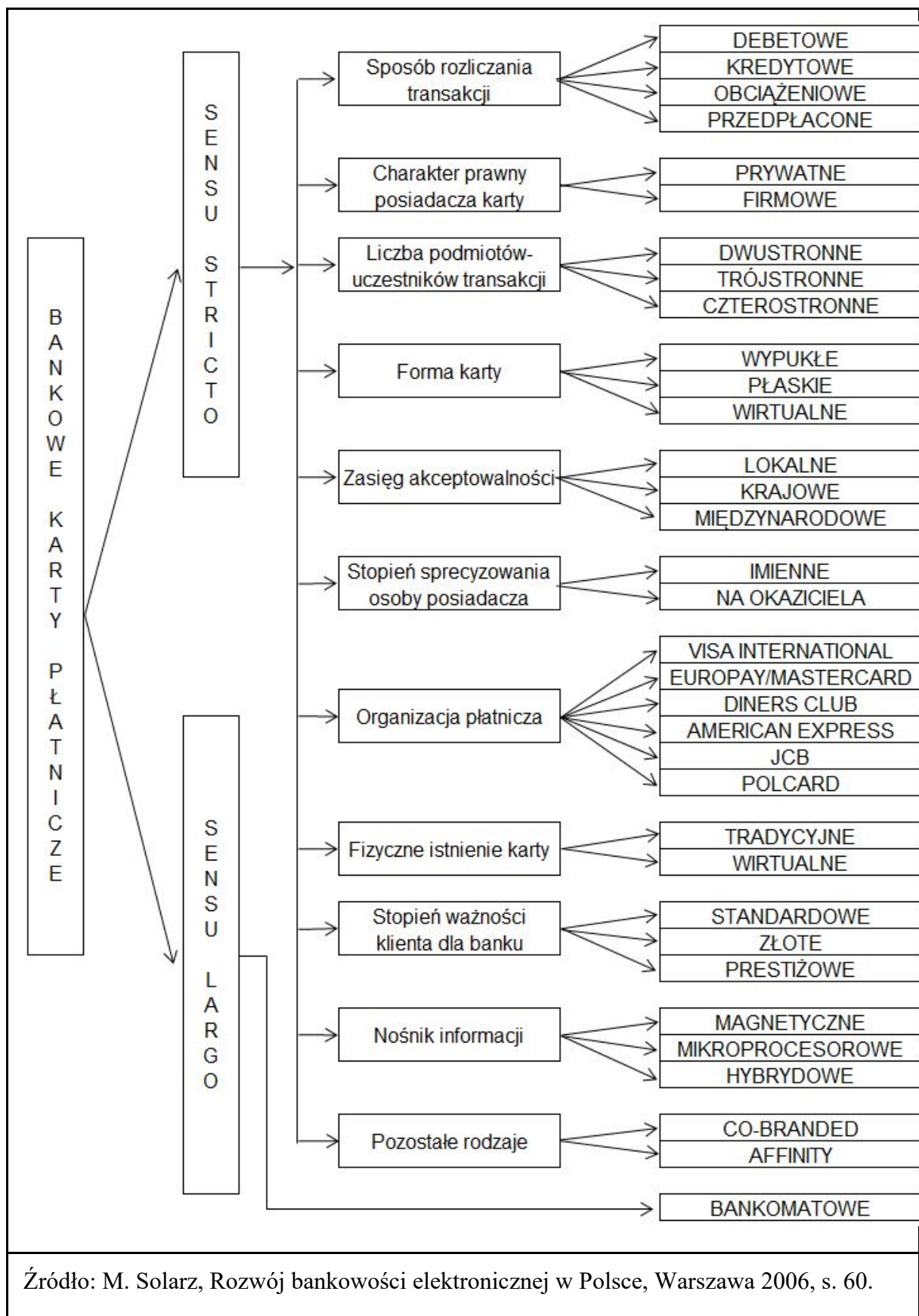

Źródło: opracowanie własne na podstawie E. Ożdżeńska, *Liczba wyemitowanych kart płatniczych na przestrzeni kolejnych kwartałów w latach 1998-2010*, Wydział Analiz i Badań NBP.

⁷² *Ibidem*, s. 55-59

Transakcje kartą debetową (ang. Debit Card) rozliczane są zaraz po otrzymaniu przez bank informacji o ich przeprowadzeniu (w zależności od systemu informatycznego może to być kilka sekund lub kilku dni), stąd też ten rodzaj kart określany jest jako działający na zasadzie „pay now” – płacisz teraz. Nie jest możliwe dokonanie nimi transakcji na sumę większą niż środki pieniężne zdeponowane na koncie, chyba że klient ma przyznaną linię kredytową w rachunku. Karta debetowa posiada wszystkie atrybuty karty płatniczej.

Rysunek 6. Klasyfikacja bankowych kart płatniczych w Polsce

Za jej pomocą dokonuje się zapłaty za nabywane dobra i usługi, a tym samym stanowi ona substytut czeku wystawionego na osobę inną niż posiadacz rachunku bankowego tzn. „nie na siebie”. Ponadto łączy w sobie cechy karty bankomatowej, tj. służy do wypłaty gotówki z bankomatu, a w takiej sytuacji można ją porównać do czeku wystawionego „na siebie”. Instytucja bankowa w żaden sposób nie kredytuje potencjalnego posiadacza takiej karty płatniczej, a w związku z tym nie ponosi ryzyka przy jej wydawaniu i nie musi badać zdolności kredytowej klientów⁷³. Karty te mogą być więc wydawane klientom nieznanym bliżej bankowi bądź nieposiadającym zdolności kredytowej (studenci, osoby bezrobotne itp.). Za dokonane operacje bank nie musi pobierać żadnych odsetek, ponieważ nie angażuje w nie własnych środków finansowych. Gdy posiadacz karty debetowej przekroczy saldo rachunku karty, bank nalicza bardzo wysokie odsetki karne. Jeśli karta debetowa została wydana do rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowego, na którym posiadacz ma możliwość zaciągnięcia kredytu, to wydana karta ma nadal charakter karty debetowej – mimo że posługując się nią, można zaciągnąć kredyt – jest to jednak kredyt rachunku, na którym każda transakcja rozliczana jest w chwili jej dokonania. Jako pierwszy kartę debetową Vis Classic wydał Bank Pekao S.A. w lutym 1993 roku.⁷⁴ Przeglądając się danym z rynku, można zauważyć, że mimo iż liczba kart debetowych ma tendencję wzrostową (por. rys. 7), to ich procentowy udział w rynku od roku 2002 maleje (por. rys. 8).

Kolejny rodzaj bankowej karty płatniczej, charakteryzującej się odmiennym od przedstawionego powyżej sposobem rozliczania transakcji, to wydawana do rachunku bankowego karta obciążeniowa, zwana charge, funkcjonująca na zasadzie „pay later” – z odroczonym terminem płatności. Przyznawany jest jej limit kredytowy, indywidualnie określany dla każdego posiadacza w oparciu o jego status finansowy. Najczęściej są to miesięczne wpływy na konto w banku lub miesięczne dochody klienta. W ramach tej kwoty można co miesiąc dokonywać transakcji bezgotówkowych. Do karty charge często przypisany jest jeszcze jeden, znacznie niższy limit, który dotyczy wypłat gotówkowych⁷⁵.

Na końcu każdego cyklu (może to być na przykład ostatni dzień miesiąca) bank sumuje wszystkie wydatki i pobiera w tym dniu całą kwotę z rachunku. Przez cały okres, od dokonania pierwszej transakcji aż do momentu pobrania przez bank tej kwoty z rachunku, transakcje nie są w żaden sposób oprocentowane, w ten sposób bank niejako udziela nieoprocentowanego

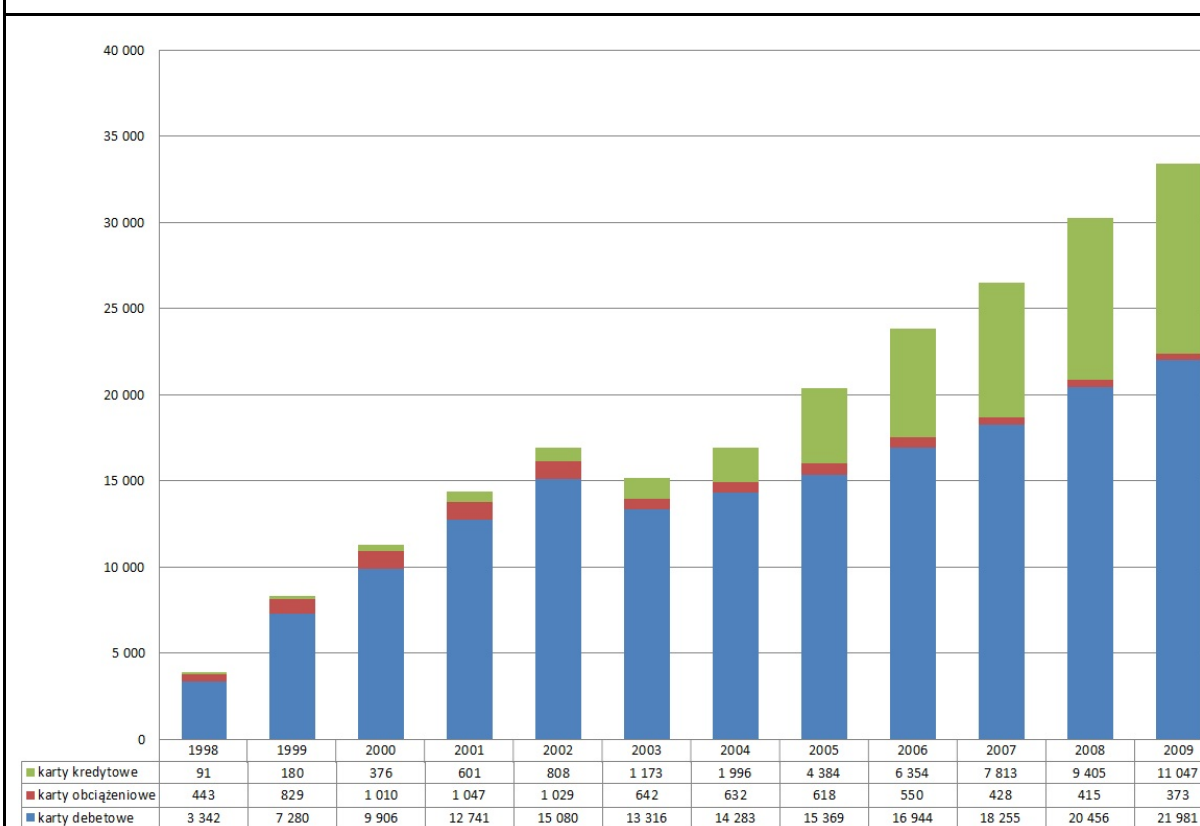
⁷³ *Ibidem*, s. 68-69.

⁷⁴ E. Bogacka – Kisiel, *Usługi i procedury bankowe*, Wrocław 2000, s. 589.

⁷⁵ M. Solarz, *Rozwój... op. cit.*, s. 82.

kredytu na ten okres. Aby bank nie poniósł straty, pobiera prowizje od każdej transakcji i są one wyższe dla transakcji gotówkowych a niższe dla transakcji bezgotówkowych. Podczas trwania całego cyklu saldo rachunku nie ma żadnego znaczenia dla dokonywanych transakcji – dopiero w dniu rozliczenia stan rachunku powinien zapewnić spłatę dokonanych transakcji, ponieważ w przeciwnym razie bank doliczy wysokie karne odsetki. Pierwszą taką kartę w Polsce – Visa Business – wydał Kredyt Bank S.A. w 1991 roku⁷⁶. Bacznie obserwując rynek „plastikowego pieniądza” w Polsce można zauważyć, że

Rysunek 7. Liczba kart debetowych kredytowych i obciążeniowych na polskim rynku „plastikowego pieniądza” w latach 1988-2009 (tys.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie E. Ożdżeńska, *Liczba wyemitowanych kart płatniczych na przestrzeni kolejnych kwartałów w latach 1998-2010*, Wydział Analiz i Badań NBP.

od roku 2002 liczba kart obciążeniowych spada (por. rys. 7), przez co maleje również ich procentowy udział w rynku (por. rys.8).

⁷⁶ E. Bogacka – Kisiel, *Usługi... op. cit.*, s. 590.

Obok wyżej wymienionych kart funkcjonują także karty kredytowe, które z roku na rok zyskują na popularności (por. rys. 7 i 8). Funkcjonują one na zasadzie „pay later”, czyli za dokonane transakcje klient płaci później. Aby otrzymać tego rodzaju kartę, klient musi posiadać zdolność kredytową. W dobie rosnącej konkurencji banki przestają wymagać od zainteresowanych klientów posiadania konta, jedynie podpisania umowy kredytowej. Instytucja bankowa przyznaje do karty kredytowej limit wypłat gotówki i operacji bezgotówkowych. Jest on bezterminowy, co oznacza, że posiadacz może go wykorzystać od razu, bądź może mu to zająć lata. Każde użycie tej karty płatniczej powoduje bowiem wzrost zaciągniętego kredytu, natomiast każda spłata jego zmniejszenie. Z reguły klient musi spłacać w wyznaczonym terminie tylko kwotę minimalną, podaną w przesłanym mu zestawieniu. Zwykle jest to 5% - 10% sumy zadłużenia. Poza limitem procentowym stosowany jest też zwykle limit kwotowy, nakazujący jednorazową spłatę nie mniejszą niż 20-50 zł. Jeżeli w terminie wskazanym przez bank, posiadacz karty kredytowej spłaci całość zadłużenia (dotyczy to tylko operacji bezgotówkowych, a nie kwot podjętych w bankomatach), przeważnie uniknie spłacania odsetek. Natomiast w sytuacji, gdy nie spłaci długu, bank naliczy odsetki. Posiadanie bankowej karty kredytowej oznacza dla klienta łatwy i szybki dostęp do kredytu. Z kolei wydawanie tego rodzaju „plastikowego pieniądza” dla banku wiąże się z dość dużym ryzykiem, które rekompensuje sobie on z reguły prowizjami od transakcji przeprowadzonych przy pomocy karty oraz znacznie wyższym od przeciętnego oprocentowania kredytu⁷⁷. Pierwszą kartą kredytową wydaną w Polsce była karta prywatnej firmy Express M, wydawana od listopada 1993 r. do marca 1996 roku⁷⁸.

Ostatnią kartą płatniczą z grupy klasyfikowanej ze względu na sposób rozliczania transakcji jest karta wstępnie opłacona. Wydawana jest ona przez banki dopiero od niedawna, znana jest pod nazwą „elektronicznej portmonetki” („electronic purse”) lub „elektronicznego portfela” („electronic wallet”). Funkcjonuje ona na zasadzie „pay before” – zapłać wcześniej.

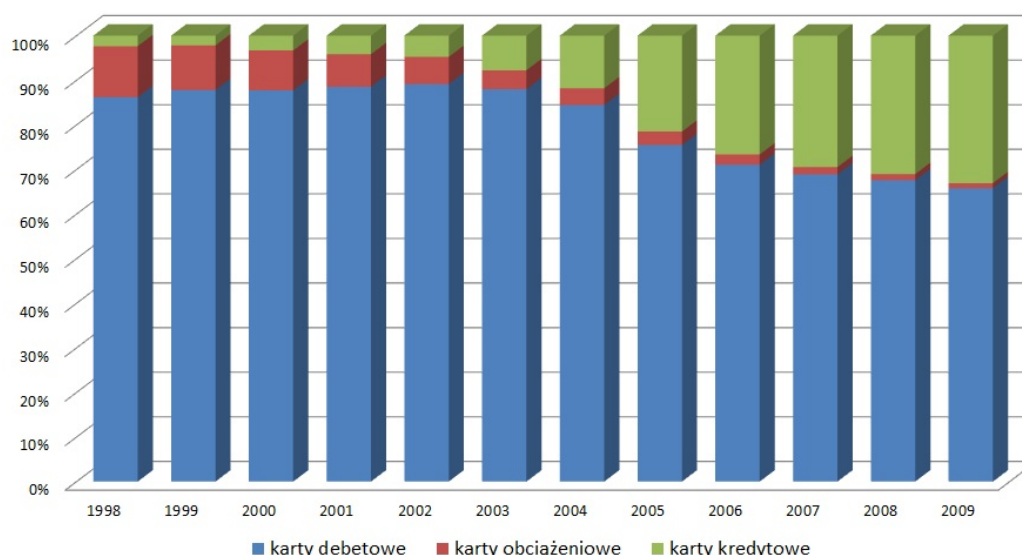
Zasada funkcjonowania takiej karty jest bardzo zbliżona do zasady funkcjonowania typowej karty telefonicznej. Klient kupuje w banku kartę o określonej wartości i za jej pomocą dokonuje transakcji w bankomatach oraz w punktach handlowych wyposażonych w elektroniczne terminale.

⁷⁷ M. Solarz, *Rozwój... op. cit.*, s. 83.

⁷⁸ E. Bogacka – Kisiel, *Usługi... op. cit.*, s. 590.

W praktyce polega to na przeniesieniu określonej liczby środków pieniężnych z karty do terminala sprzedawcy. Podczas przeprowadzania transakcji nie trzeba dokonywać procesu autoryzacji. Karty te doskonale nadają się do przeprowadzania transakcji o bardzo małej wartości (gazety, bilety, parkometry itp.). Kartę można ponownie załadować w banku bądź nawet w bankomacie przystosowanym do tego rodzaju operacji. Charakterystyczną cechą kart przedpłaconych jest fakt, że posiadacz jest jednocześnie właścicielem karty (pozostałe karty są własnością banków)⁷⁹.

Rysunek 8. Procentowy udział kart debetowych, obciążeniowych i kredytowych na polskim rynku „plastikowego pieniądza” w latach 1988-2009

Źródło: opracowanie własne na podstawie E. Ożdżeńska, *Liczba wyemitowanych kart płatniczych na przestrzeni kolejnych kwartałów w latach 1998-2010*, Wydział Analiz i Badań NBP.

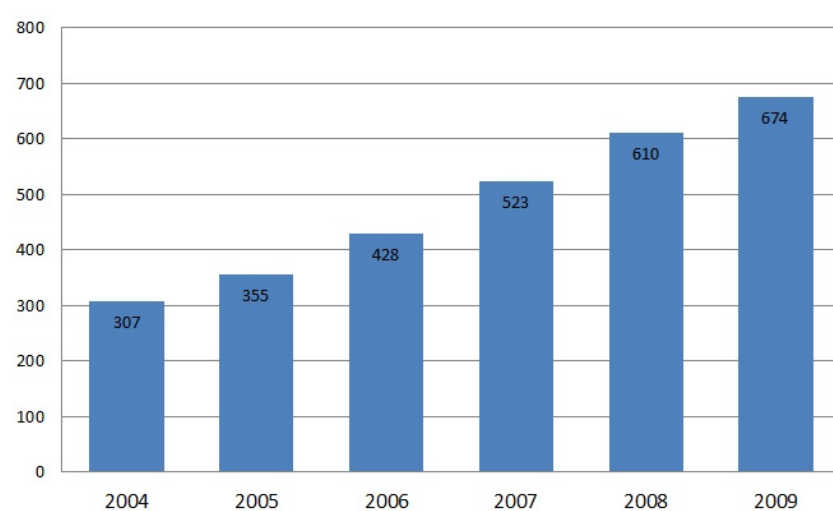
Z punktu widzenia charakteru prawnego posiadacza bankowej karty płatniczej wyróżnia się karty prywatne (classic) – przeznaczone dla osób fizycznych i karty firmowe (business, company) – wydawane do rachunku podmiotu gospodarczego dla imiennie upoważnionego pracownika.

⁷⁹ M. Solarz, *Rozwój... op. cit.*, s. 83.

Biorąc pod uwagę liczbę podmiotów, które uczestniczą w rozliczeniu odbywającym się przy pomocy bankowej karty płatniczej, można wskazać na karty dwustronne, trójstronne i czterostronne.

Karty dwustronne są akceptowane jedynie przez ich emitenta. Emitentami tych kart są wielkie domy towarowe, kompanie naftowe, biura podróży, linie lotnicze, przedsiębiorstwa wynajmu samochodów itp. Karty te upoważniają do dokonywania bezgotówkowego zakupu dóbr i usług jedynie u emitenta. Ich wadą jest zatem ograniczony zasięg działania⁸⁰.

Rysunek 9. Liczba kart przedpłaconych w Polsce w latach 2004 – 2009

Źródło: <http://www.finance.egospodarka.pl/s/imagezoom.shtml?id=41974>

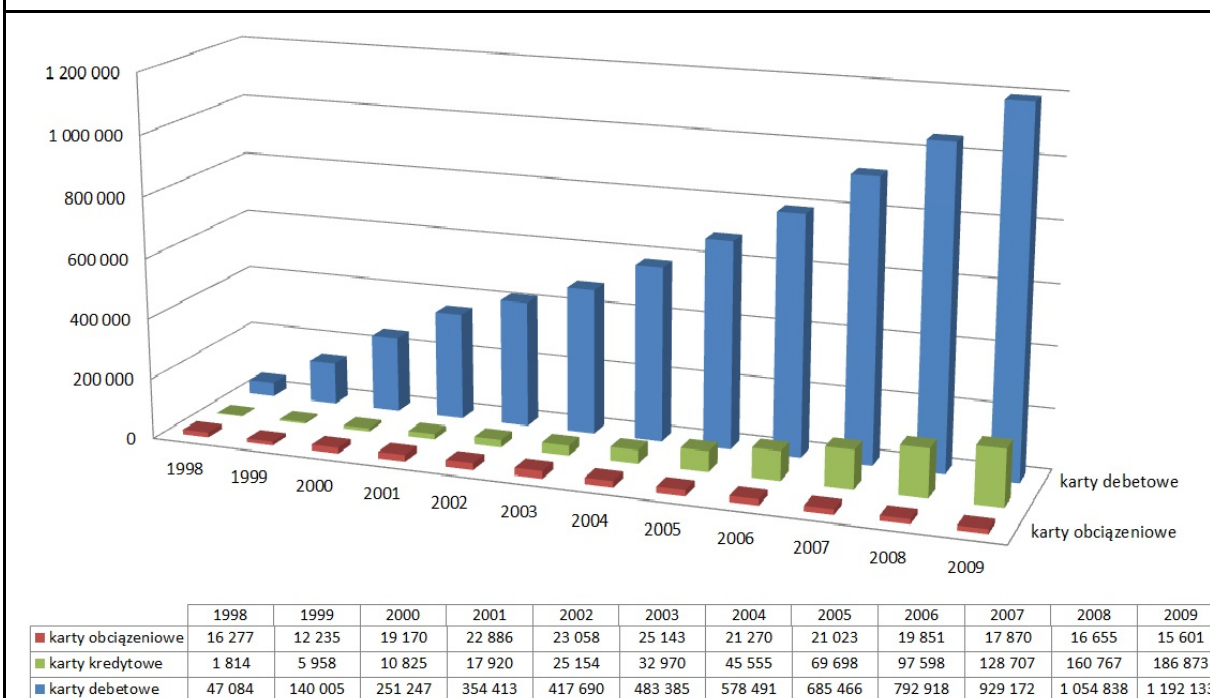
Karty trójstronne wymagają porozumienia trzech kategorii podmiotów, a mianowicie: emitenta, przedsiębiorstw gotowych przyjmować zapłatę kartą i posiadacza karty. Posiadacz karty trójstronnej jest upoważniony do bezgotówkowego zakupu dóbr i usług u przedsiębiorstw. Ponieważ wielkość podmiotów występujących w rozliczeniu kartą tego rodzaju wymusza stworzenie specjalnego systemu, wydanie karty jest zazwyczaj odpłatne. Częścią kosztów utrzymania tego systemu są również obciążone przedsiębiorstwa, które płacą emitentowi karty prowizję, uzależnioną od prowadzonej działalności i wielkości obrotów. Karty tego typu mają zazwyczaj szerszy zasięg niż karty dwustronne⁸¹.

⁸⁰ M. Smaga, *Karty płatnicze*, Zakamczyce 1998, s. 16.

⁸¹ *Ibidem*, s. 17.

W rozliczeniu za pośrednictwem karty czterostronnej (najpopularniejszej), oprócz trzech wymienionych wyżej podmiotów, występuje również centrum autoryzacyjno-rozliczeniowe (w Polsce jest to głównie POLCARD⁸², obok eService, eCard)). Niekiedy jest ono właścicielem systemu, w którym emitowana jest dana karta (np. Visa International)⁸³. Centrum

Rysunek 10. Liczba transakcji dokonanych poszczególnymi typami kart wg kryterium sposobu rozliczania transakcji w Polsce (tys. szt.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie E. Ożdżeńska, *Liczba wyemitowanych kart płatniczych na przestrzeni kolejnych kwartałów w latach 1998-2010*, Wydział Analiz i Badań NBP.

to dokonuje faktycznego rozliczenia wszystkich transakcji dokonanych przy użyciu kart systemu na określonym terenie. Dochodzi tu do podziału obowiązków, które w systemie trójstronnym ciążyą na emitencie. W omawianym rozwiązaniu na emitencie ciążyą tylko obowiązki wynikające z obsługi posiadacza karty, natomiast centrum autoryzacyjne jest

⁸² W listopadzie 2007 roku nastąpiła zmiana nazwy spółki na First Data Polska S.A., przy czym POLCARD pozostał jej znakiem towarowym i funkcjonuje w obszarze usług rozliczania transakcji bezgotówkowych świadczonych dla punktów usługowo - handlowych.

⁸³ M. Solarz, *Rozwój... op. cit.*, s. 61.

właściwe dla dokonywania autoryzacji oraz przyjmowania i rozliczania rachunków dostarczonych przez przedsiębiorstwa.⁸⁴

Autoryzacja transakcji przeprowadzanej przy użyciu karty płatniczej jest niezwykle istotnym elementem związanym z bezpieczeństwem posiadaczy kart, banków wydających karty oraz organizacji płatniczych. Często bowiem zdarza się, że posiadacz karty zamierza dokonać transakcji kartą bez pokrycia finansowego bądź kartą nieważną, sfałszowaną lub skradzioną. Pracownik punktu handlowego, przyjmujący zapłatę kartą płatniczą, nie ma możliwości sprawdzenia na podstawie samej karty, czy istnieje pokrycie na jej rachunku bądź czy karta nie została skradziona lub wycofana z obiegu. Dlatego właśnie powstała konieczność autoryzacji transakcji przeprowadzanych przy użyciu kart płatniczych.

Autoryzacja polega na skontaktowaniu się z bankiem, który wystawił kartę, w celu upewnienia się, że:

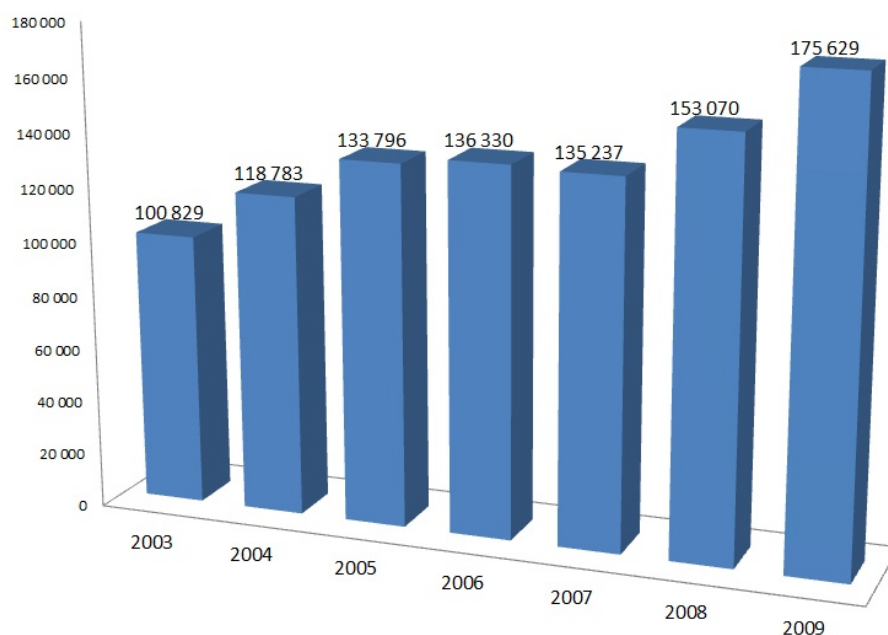
- karta rzeczywiście została wydana przez ten bank,
- istnieje odpowiedni rachunek karty,
- w wypadku karty debetowej istnieje odpowiednie saldo rachunku pozwalające na spłacenie dokonanej transakcji,
- w wypadku kart pozostałych typów istnieje dostępny limit kredytowy dla karty,
- karta nie znajduje się w wykazie kart wycofanych z obiegu,
- posiadacz ma prawo do dokonania transakcji.

Każde centrum autoryzacyjno-rozliczeniowe zajmujące się autoryzacją powinno być bezpośrednio podłączone do światowych sieci informatycznych, za pomocą których centrum ma możliwość dokonania szybkiej autoryzacji oraz rozliczenia transakcji. Do sieci tej bowiem są podłączone również wszystkie banki prowadzące rachunki kart. Zastosowanie takiego rozwiązania pozwala na bardzo szybkie skontaktowanie się z systemem banku, który wydał kartę i dokonanie wszelkich niezbędnych czynności związanych z autoryzacją i rozliczeniem transakcji. Podczas dokonywania transakcji usługodawca kontaktuje się za pomocą elektronicznego terminala ze swoim centrum autoryzacyjno-rozliczeniowym i za jego pośrednictwem w ciągu kilku sekund otrzymuje odpowiedź z banku, który wystawił kartę. Terminal jest podłączony do zwykłej sieci telefonicznej i w momencie dokonywania transakcji

⁸⁴ M. Smaga, *Karty... op. cit.*, s. 17.

sprzedawca jedynie przesuwając kartę, a jeśli ma do czynienia z karą mikroprocesorową to umieszcza ją w specjalnym czytniku terminala a urządzenie dokonuje całego procesu, łącząc się automatycznie z centrum autoryzacyjno-rozliczeniowym, przekazując mu dane o karcie i o transakcji. Jeśli terminal otrzyma odpowiedź pozytywną, to drukuje odpowiedni dowód sprzedaży, który wymaga jedynie podpisu posiadacza karty. Dziś częściej spotykane jest wprowadzanie numeru PIN, który zostaje sprawdzony podczas procesu autoryzacji.

Rysunek 11. Liczba punktów handlowo-usługowych akceptujących płatność „plastikowym pieniądzem” w Polsce w latach 2003-2009

Źródło: opracowanie własne na podstawie E. Ożdżeńska, *Liczba wyemitowanych kart płatniczych na przestrzeni kolejnych kwartałów w latach 1998-2010*, Wydział Analiz i Badań NBP.

Aby transakcja mogła być autoryzowana przez bank prowadzący rachunek karty, niezbędne jest podanie następujących informacji:

- imię i nazwisko posiadacza (umieszczone na karcie),
- numer karty (umieszczony na karcie),
- data ważności karty (umieszczona na karcie),
- kwota transakcji,

- numer PIN.

Gdy bank prowadzący rachunek karty autoryzuje transakcję, czyli udzieli odpowiedzi pozytywnej i potwierdzi wyżej wymienione zapytania – blokuje on kwotę transakcji na rachunku karty aż do momentu faktycznego obciążenia tego rachunku.

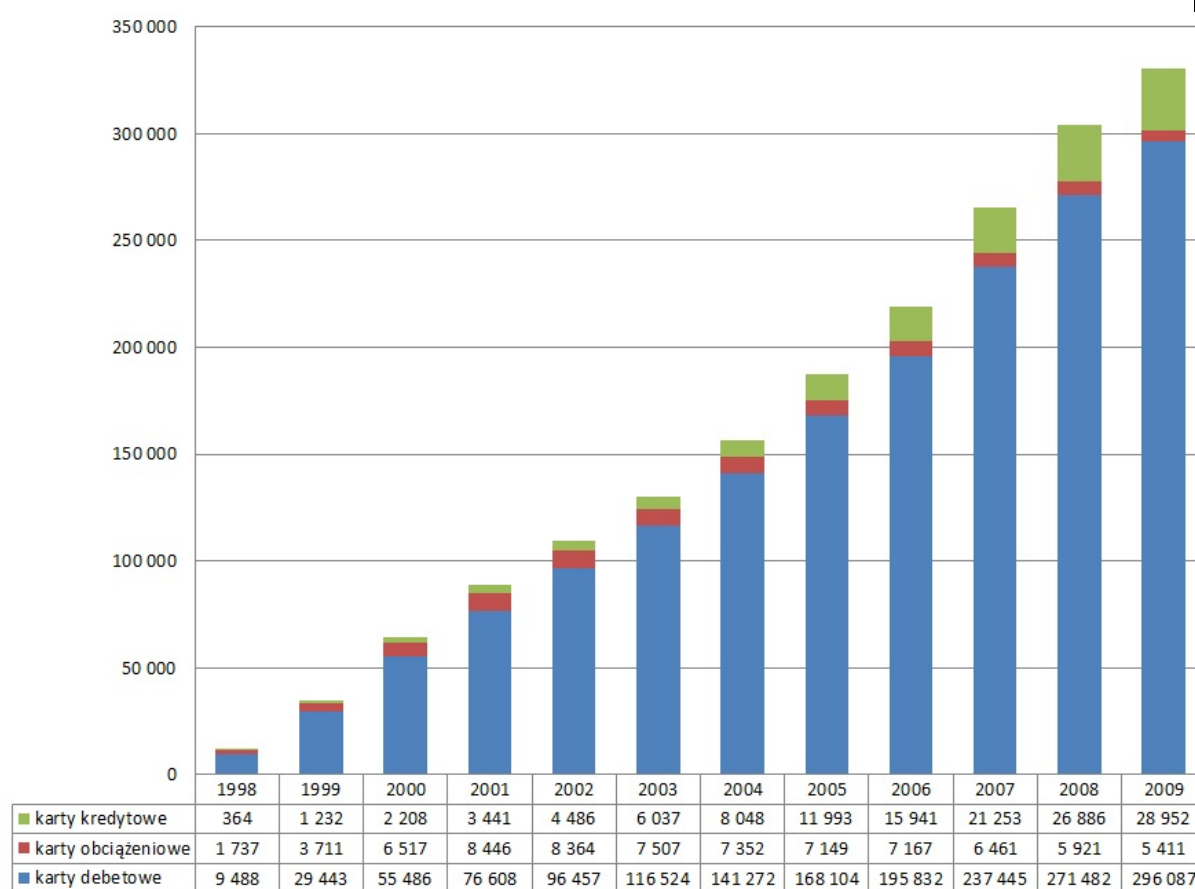
Po autoryzacji rozpoczyna się proces rozliczania transakcji. Po dokonaniu transakcji usługodawca dostarcza kopię dowodu sprzedaży do banku obsługującego, gdzie dokonuje się przetwarzania tych danych z celu otrzymania zapłaty za dokonaną transakcję. Operacje te są wykonywane za pośrednictwem systemu komputerowego, którego używa się w celu dokonania rozliczeń dowodów sprzedaży oraz w celu umożliwienia członkom organizacji płatniczej zbilansowania rachunków między sobą. Bank obsługujący wprowadza informacje z dowodu sprzedaży do systemu. System zbiera wszystkie informacje z banków obsługujących i sortuje je według numerów kart, po czym wysyła każdemu bankowi wystawiającemu kartę listę wszystkich transakcji dokonanych przez posiadaczy kart przez niego wydanych. Wystawca potrzebuje tych informacji w celu obciążenia rachunku. Tam, gdzie jest to konieczne, przelicza się wartość transakcji z waluty zakupu na walutę rachunku karty.

Banki wystawiające karty regulują kwotę wszystkich transakcji w imieniu posiadaczy ich kart. Kwoty te są później rozliczane i przekazywane bankom obsługującym za pośrednictwem systemu. Po otrzymaniu rozliczenia bank obsługujący może przełać kwotę transakcji na rachunek punktu handlowego po odliczeniu stosownych prowizji, które zatrzymuje dla siebie. Niektóre banki obsługujące płacą swoim punktom handlowym z chwilą otrzymania od nich dowodów sprzedaży pod warunkiem, że mogą one zażądać zwrotu pieniędzy, jeśli zajdzie taka potrzeba. W tym momencie cała transakcja dokonana kartą czterostronną jest zakończona i rozliczona⁸⁵.

Z emitowania kart czterostronnych, w ramach systemów międzynarodowych korzyści odnoszą wszystkie zainteresowane podmioty. Posiadacze otrzymują możliwość dokonywania zakupów przy użyciu kart płatniczych w większej ilości przedsiębiorstw. Emitenci i przedsiębiorstwa mogą natomiast zwiększyć swoje dochody dzięki większej liczbie posiadaczy. Dlatego też znakomita większość kart płatniczych jest wydawana w ramach wielkich systemów.

⁸⁵ E. Bogacka – Kisiel, *Usługi... op. cit.*, s. 592-593.

Rysunek 12. Wartość transakcji dokonanych poszczególnymi typami kart wg kryterium sposobu rozliczenia transakcji w Polsce (mln szt.)

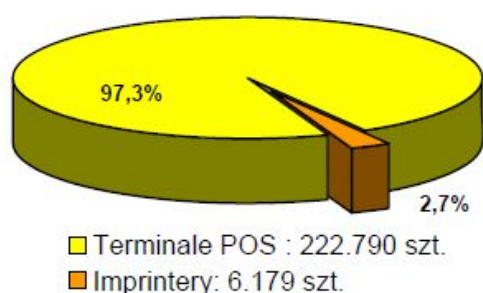

Źródło: opracowanie własne na podstawie E. Ożdżeńska, *Liczba wyemitowanych kart płatniczych na przestrzeni kolejnych kwartałów w latach 1998-2010*, Wydział Analiz i Badań NBP.

Kryterium formy karty różnicuje je na wypukłe, płaskie i wirtualne. Każda z ich charakteryzuje się odmiennym zapisem danych identyfikujących posiadacza, co z kolei automatycznie wskazuje na sposób, w jaki przeprowadzana jest transakcja z ich wykorzystaniem. Karty wypukłe (tłoczone, embosowane) są skonstruowane w ten sposób, że dane identyfikacyjne posiadacza karty są wytłoczone w sposób umożliwiający dokonanie odcisku (skopiowanie) w specjalnych urządzeniach (imprinterach, zwanych potocznie

„żelazkami”) na dowodach operacji⁸⁶. Ten sposób użycia karty wyszedł już z codziennego użycia (między innymi przez możliwość łatwego fałszowania dokonywanych akceptów karty) i został zastąpione przez karty płaskie. Płatność z udziałem karty płaskiej może odbywać się wyłącznie w środowisku elektronicznym zwanym EFT (electronic funds transfer). Ten rodzaj kart jest dziś najbardziej popularny.

Rysunek 13. Udział terminali POS oraz imprinterów w ogólnej liczbie urządzeń akceptujących elektroniczne instrumenty płatnicze dostępnych na rynku polskim w I kwartale 2010 r.

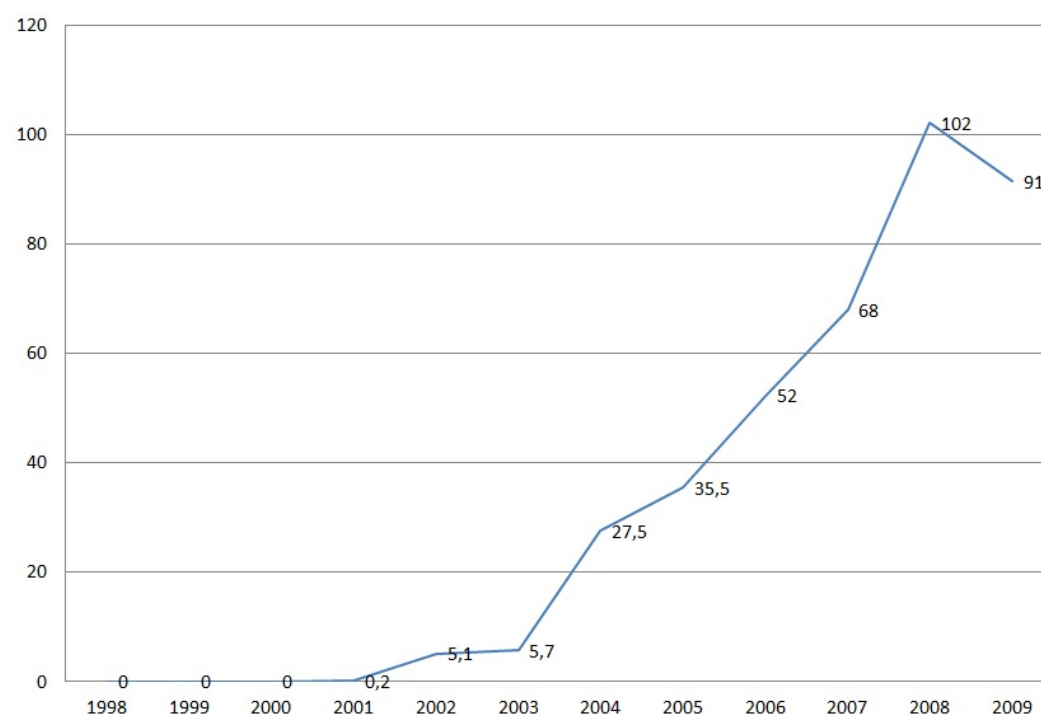
Źródło: NBP Departament Systemu Płatniczego, *Informacja o kartach płatniczych I kwartał 2010r.*, Warszawa 2010r., s.14.

Obok wyżej wymienionych funkcjonują, stosunkowo od niedawna, karty wirtualne. Są to karty, które fizycznie mogą w ogóle nie istnieć. Jeśli już istnieją jako karta plastikowa to pozbawione są chipa, paska magnetycznego czy nawet hologramu. Jest to możliwe, ponieważ sama fizyczna postać karty to jedynie symbol. Liczą się tylko zadrukowane na niej dane: numer karty, dane właściciela, okres ważności. Dlatego niektóre karty wirtualne mają postać zwykłego papierowego wydruku, na którym te dane są udostępniane posiadaczowi karty. Karta wirtualna wymaga jedynie aktywacji, kodu CVC2 (Visa) lub CVV2 (MasterCard) – i już można korzystać z karty wirtualnej zgodnie z jej przeznaczeniem – tj. do transakcji zdalnych. Kartą wirtualną nie można zapłacić za zakupy w sklepie, ani za paliwo na stacji. Nie przeciągnie się jej przez czytnik z sukcesem, bo nie ma na niej nic, co elektroniczny czytnik mógłby przeczytać. Z tego samego względu nie da się jej użyć w bankomacie. Karta wirtualna służy jedynie do bardzo bezpiecznych płatności internetowych i innych płatności zdalnych: telefonicznych czy

⁸⁶ Gdańska Akademia Bankowa (red.), *Bankowość dla praktyków. Europejski Certyfikat Bankowca EFCB tom I*, Warszawski Instytut Bankowości, Warszawa 2007, s.354.

pocztowych, w których podaje się jedynie dane karty. Kartę wirtualną można załadować na chwilę przed dokonaniem płatności internetowej i tylko na taką kwotę, jaką chce się wykorzystać. A jeśli nie wykorzysta się całej załadowanej kwoty, można rozładować kartę całkowicie. Jest to możliwe, ponieważ płatności zdalne są realizowane ze środków zgromadzonych na specjalnym rachunku, do którego karta została wydana. Nawet, gdyby osoba nieuprawniona poznała wszystkie dane takiej karty – mogłaby je wykorzystać tylko wtedy, gdyby karta była akurat załadowana. I tylko na taką kwotę, na jaką karta została załadowana. To właśnie z tego powodu karty wirtualne uznawane są za tak bezpieczne⁸⁷. Popularność tego rodzaju kart w Polsce z roku na rok rośnie. Na koniec 2009 r. dokonano nimi 413,1 tys. transakcji⁸⁸ na łączną kwotę około 91 mln zł.

Rysunek 14. Wartość transakcji dokonanych kartami wirtualnymi w Polsce w latach 1008-2009. (mln zł)

Źródło: opracowanie własne na podstawie E. Ożdżeńską, *Liczba wyemitowanych kart płatniczych na przestrzeni kolejnych kwartałów w latach 1998-2010*, Wydział Analiz i Badań NBP.

⁸⁷ Dane za stronę internetową: <http://www.karty.pro/wirtualna-karta-platnicza/>

⁸⁸ NBP.

Dla klienta banku – posiadacza bankowej karty płatniczej, który często podróżuje bardzo istotny jest zasięg akceptowalności jego karty. Pod tym względem dzielą się one na:

- lokalne – ważne tylko w sieci jednego, względnie kilku banków. Ich przykładem są karty bankomatowe, które na obecnym etapie rozwoju rynku „plastikowego pieniądza” stanowią margines bankowych kart płatniczych (por. rys. 4),
- krajowe (domestic card) – akceptowane wyłącznie na terenie jednego kraju,
- międzynarodowe (international card) – mają zasięg ponadpaństwowy, można się nimi posługiwać na całym świecie. Faktyczny jednak zasięg zależy od liczby punktów akceptujących karty.

Kolejne kryterium klasyfikuje bankowe karty płatnicze pod względem stopnia sprecyzowania osoby ich posiadacza. Zdecydowanie większą grupę tworzą tu karty o charakterze imiennym, które zawierają w swej treści imię i nazwisko posiadacza. Jednak obok nich można spotkać również karty na okaziciela. Ich przykładem są wspomniane wcześniej karty przedpłacone⁸⁹.

Banki emitują karty w różnych systemach płatniczych, tj. krajowym – PolCard i międzynarodowych, takich jak Visa International, Europay/MasterCard, Diners Club, American Express, JCB. Każda z wymienionych organizacji oferuje swoim klientom całą gamę swoich produktów.

Współcześnie można zostać posiadaczem tradycyjnej lub wirtualnej karty płatniczej. Różnica między nimi sprowadza się do fizycznej postaci ich istnienia. O ile pierwsze z nich przybierają formę rzeczową, tj. kawałka plastiku o standardowych wymiarach, to drugie nie muszą istnieć w rzeczywistości.

Banki przeprowadzają segmentację klientów w oparciu o zróżnicowane kryteria, w tym także ze względu na stopień ich ważności dla banku. Zdecydowana większość klientów (tzw. masowych) otrzymuje karty standardowe (classic, standard, mass), które charakteryzują się niskim limitem dziennego poziomu wartości zakupu oraz wąskim zakresem usług dodatkowych. Drugie segment klientów tworzą podmioty o wyższych niż przeciętne wpływach na rachunek, często podróżujące i ponoszące w związku z tym wysokie wydatki. Do nich

⁸⁹ M. Solarz, *Rozwój... op. cit.*, s. 61.

adresowane są karty złote (gold), które uprawniają do korzystania z kredytów o bardzo wysokich limitach, a także wielu usług niebankowych (np. oferowana przez Deutsche Bank usługa Assistance Domowy, Medyczny, Prawny udostępniana użytkownikom karty kredytowej Gold). Z kolei dla najważniejszych, strategicznych klientów przeznaczone są karty prestiżowe (platinum). Odnaczają się pełnym pakietem usług dodatkowych i wieloma udogodnieniami (np. osobisty asystent Concierge dla użytkowników karty kredytowej Platinum we wspomnianym wyżej banku)⁹⁰. Tej grupie klientów banki proponują korzystanie ze specjalnej obsługi w ramach tzw. Private banking, który polega na wyznaczeniu jednego pracownika banku, który odpowiada za całość kontaktów banku z klientem, stając się jego osobistym bankierem⁹¹. W przypadku kart uprzywilejowanych, tj. złotych i prestiżowych procedura ich wydawania bywa odwrotna niż w przypadku standardowych, gdyż to bank proponuje je klientom, a nie oni sami składają o nie wnioski.

Tabela 3. Karty magnetyczne, chipowe i hybrydowe na Polskim rynku w latach 1998-2010 (I kw.)

		rok:	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
1.	karty magnetyczne	w tys. szt.	3875,6	8279,7	11275,7	14365,4	16875,4	15067,5	16816,6	19738,0	22483,7	24456,0	25311,8	25277,4	22327,7
		w %	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	97%	94%	92%	84%	76%	68%
2.	karty hybrydowe	w tys.szt.	0,0	8,3	11,2	8,4	9,6	24,4	54,5	584,4	1308,8	1977,9	4879,9	8019,9	10365,5
		w %	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	3%	5%	8%	16%	24%	32%
3.	karty chipowe	w tys.szt.	0,0	2,0	4,3	14,0	24,4	14,1	15,7	15,8	16,7	12,6	15,4	17,3	17,9
		w %	0,0%	0,0%	0,0%	0,1%	0,2%	0,1%	0,1%	0,1%	0,1%	0,1%	0,1%	0,0%	0,1%
4.	karty wirtualne	w tys. szt.	0,0	0,0	0,0	1,1	7,0	24,2	24,6	32,2	38,9	49,7	68,3	86,6	92,7
		w %	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,2%	0,1%	0,2%	0,2%	0,2%	0,2%	0,3%	0,3%

Źródło: opracowanie własne na podstawie E. Ożdżeńska, *Liczba wyemitowanych kart płatniczych na przestrzeni kolejnych kwartałów w latach 1998-2010*, Wydział Analiz i Badań NBP.

Nośnik informacji to kolejny element różnicujący bankowe karty płatnicze (płaskie). Wyróżniamy w ten sposób karty magnetyczne, tj. karty, których głównym nośnikiem informacji niezbędnych do autoryzacji jest pasek magnetyczny; popularne ze względu na niski koszt produkcji, ale podatne na manipulacje poprzez kopiowanie paska bez wiedzy posiadacza.

⁹⁰ *Ibidem*, s. 62.

⁹¹ M. Smaga, *Karty... op. cit.*, s. 20.

Większy poziom bezpieczeństwa zapewniają karty mikroprocesorowe, zwane też kartami chipowymi, inteligentnymi. Są to karty elektroniczne, gdzie w miejscu paska magnetycznego wbudowany jest jeden lub więcej układów scalonych, tzw. mikroprocesorów. Pamięć takiego chipa pozwala na zapisanie większej ilości danych oraz zastosowanie lepszych standardów zabezpieczeń. Transakcje realizowane w terminalach mogą być realizowane bez konieczności autoryzacji, gdyż operacje zapisywane są bezpośrednio na karcie.

Bardzo praktycznym rozwiązaniem, stosowanym w państwach, gdzie występuje niedostateczna infrastruktura do powszechnego akceptowania i przyjmowania kart mikroprocesorowych, coraz większą popularność zdobywają karty hybrydowe (por. tab. 3). Są w nich zastosowane jednocześnie pasek magnetyczny i chip⁹².

Niekiedy banki współpracują z innymi instytucjami, z którymi wspólnie oferują swoim klientom karty płatnicze. Wiąże się to z uczestnictwem w programie wspólnych znaków towarowych (co-branded). Powstałe w efekcie takiego współdziałania karty płatnicze są sygnowane logiem firmy i banku (np. karta kredytowa TESCO MasterCard Lucas Banku). Karty affinity to szczególny rodzaj kart co-branded. Stroną emitującą jest obok banku przedsiębiorstwo o charakterze non-profit, np. organizacja charytatywna, grupa hobbystyczna, stowarzyszenie zawodowe itp. Takie „plastikowe pieniądze” nie mają charakteru masowego, ponieważ oferowane są członkom określonej grupy⁹³. Przykładem takiej karty jest karta MasterCard „Na ratunek dzieciom” banku BPH. Karty affinity mogą być zarówno kartami debetowymi, kredytowymi jak i obciążeniowymi – ich wspólną cechą jest przeznaczanie części z uzyskiwanych przez wydawcę dochodów na rzecz wybranej organizacji. Każda z transakcji dokonanych kartą affinity oznacza zatem jednocześnie przekazanie prywatnej dotacji. Wygoda korzystania z „plastikowego pieniądza” łączy się w tym przypadku również z satysfakcją moralną⁹⁴.

3.3. *Rozwój rynku bankowych kart płatniczych w Polsce i na świecie*

Do dnia dzisiejszego praktyka bankowa wykształciła wiele różnorodnych form bankowych kart płatniczych. Jednak historycznie rzecz biorąc, pierwsze były karty kredytowe.

⁹² M. Zaleska, *Współczesna bankowość tom 1*, Warszawa 2007, s. 252-253.

⁹³ M. Solarz, *Rozwój... op. cit.*, s. 62.

⁹⁴ *Innowacyjne usługi banku*, praca zbiorowa pod red. Dorota Korenik, Warszawa 2006, s. 261.

ZXSW literaturze przedmiotu można się spotkać z różnymi datami wprowadzenia kart do obiegu. Przykładowo, zdaniem K. Gregorczuk-Fedorowicz, pierwsze tego typu instrumenty płatnicze wydały, niemalże w jednym czasie, dwie firmy-w 1914 r. Western Union i w 1917 r. Smart And Roebuck. Przy czym karty te pozwalały jedynie na regulowanie rachunków z opóźnieniem. Jednakże dopiero w 1946 r. J. C. Biggins, pracownik Flatbush National Bank of Brooklin opracował zasady funkcjonowania tego nowego produktu bankowego-karty, opierając go na kredycie konsumpcyjny (charge-it). Zanim wykorzystano plastik karty miały charakter specjalnej tabliczki, na której zapisywano informacje o zadłużeniu lub papierowego dokumentu kredytowego, gdzie odnotowywano zakupy dokonywane przez posiadacza. Następnie takie zaświadczenie przekazywano do banku, który na jego podstawie obciążał konto klienta.

Pierwsza plastikowa karta pojawiła się na rynku w 1950 r. Wydał ją Franklin National Bank of New York i od jej rzeczowej formy zwykło się ją nazywać „plastikowym pieniądzem”. W tym samym czasie ukazała się pierwsza karta przeznaczona dla osób podróżujących – T&E card organizacji Diners Club⁹⁵.

Prototyp pierwszej karty kredytowej pojawił się w Stanach Zjednoczonych w 1917 r., kiedy to firma handlowa Sears And Roebuck przyznawała swoim najlepszym klientom metalową płytkę, na której znajdowała się informacja o przyznanym im kredycie. Karty wydawały również amerykańskie towarzystwa naftowe oraz wielkie koncerny handlowe, które przyznawały je tylko godnym zaufania klientom bądź ich pracownikom, w celu bezgotówkowego zakupu dóbr lub usług w tych firmach. Po pierwszej wojnie światowej General Petroleum Corporation of California, znana dzisiaj pod nazwą Mobil Oil, wprowadziła kartę dla personelu oraz bardzo dobrych klientów. W latach 1946-1955 nastąpił szybki rozwój gospodarczy Stanów Zjednoczonych, a tym samym zwiększenie zapotrzebowania na środek płatniczy, jakim są karty. W tym okresie również banki zaczęły być zainteresowane rosnącą liczbą użytkowników kart. Rozpoczęły emisję własnych kart bankowych. Około 100 banków wystawiło bezpłatne karty kredytowe. Przy każdej transakcji pobierano ustaloną przez bank prowizję stanowiącą jego podstawowy dochód. Większość spośród wyemitowanych wówczas kart nie przetrwała dłużej niż 5 lat. Do wyjątków należy wydana w 1950 r. karta Diners Club, która do dziś znajduje się na rynku kart płatniczych.

⁹⁵ M. Solarz, *Rozwój... op. cit.*, s. 53-54.

W drugiej połowie lat sześćdziesiątych w Stanach Zjednoczonych powstały dwa systemy-Visa International i MasterCard (obecne nazwy)-zajmujące się emisją, dystrybucją i rozliczaniem kart płatniczych. Systemy te w bardzo krótkim czasie skupiły prawie 93% rynku kart płatniczych będących w obiegu w USA. Oprócz wyżej wymienionych systemów funkcjonują również American Express oraz JCB.

Tabela 4. Liczba kart płatniczych w wybranych krajach Unii Europejskiej w latach 1988-2008 (mln szt.)

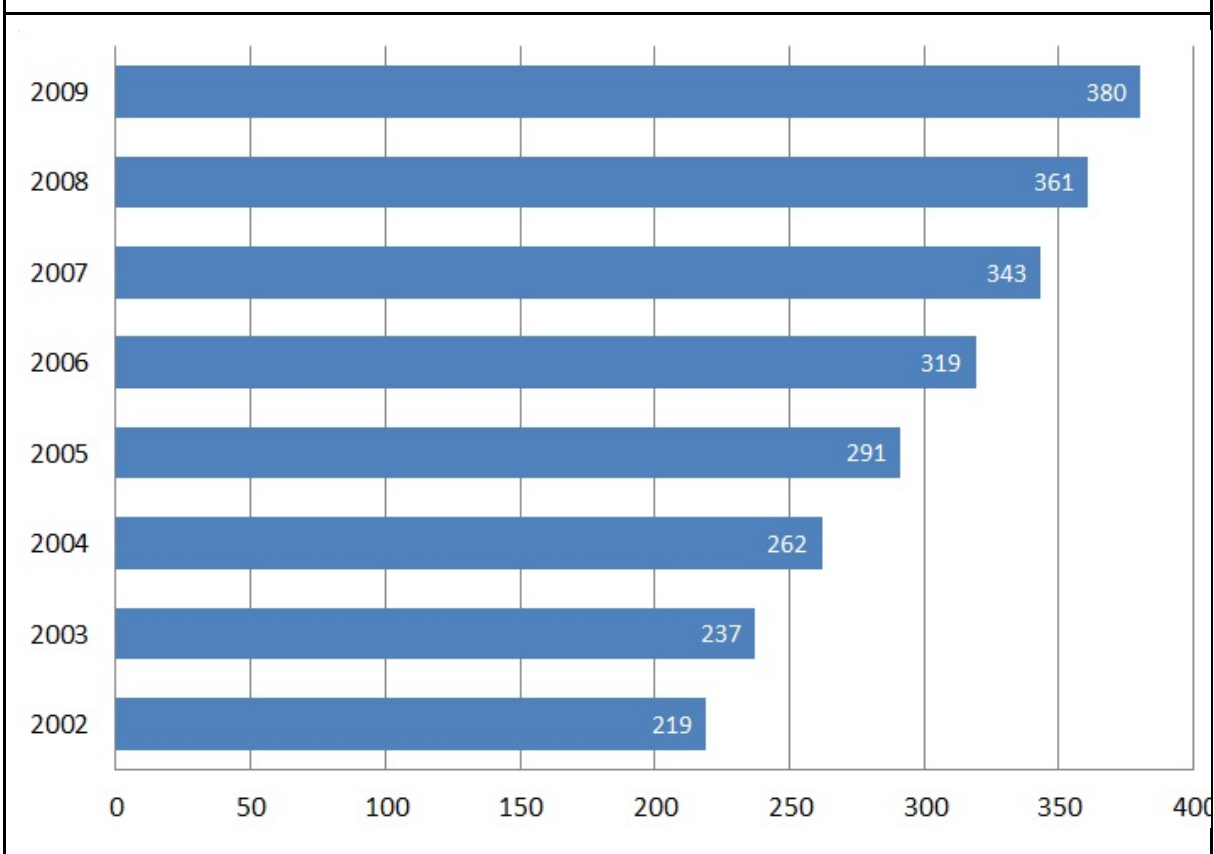
	1998	2000	2002	2004	2006	2008
Austria	6,189	7,200	9,428	8,751	9,257	10,042
Belgia	12,014	13,930	14,902	15,727	16,605	18,724
Dania	2,817	3,476	3,831	4,399	5,240	6,167
Finlandia	5,405	6,109	6,306	6,288	6,261	7,156
Francja	33,861	40,945	45,404	49,112	85,651	93,549
Grecja	3,417	5,889	7,548	7,657	9,245	12,236
Hiszpania	39,385	46,682	57,083	63,026	70,992	77,204
Irlandia	3,130	3,089	3,382	4,125	4,468	4,765
Luksemburg	0,498	0,590	0,720	0,728	0,996	0,935
Niemcy	91,324	106,323	119,026	114,836	104,217	125,202
Polska	<u>3,875</u>	<u>11,291</u>	<u>16,916</u>	<u>16,911</u>	<u>23,848</u>	<u>30,275</u>
Portugalia	7,919	9,876	10,499	14,415	15,337	16,857
Szwecja	4,841	4,892	5,734	8,312	9,421	10,651
W. Brytania	107,485	120,682	142,092	164,684	164,095	168,280
Włochy	17,898	21,172	27,654	31,947	38,389	47,026

Źródło: Opracowanie własne na podstawie B. Świecka, *Detaliczna bankowość elektroniczna*, Warszawa 2007, s.105; E. Ożdżeńska, *Liczba wyemitowanych kart płatniczych na przestrzeni kolejnych kwartałów w latach 1998-2010*, Wydział Analiz i Badań NBP; Europejski Bank Centralny - http://sdw.ecb.europa.eu/browseSelection.do?DATASET=0&sfl2=4&sfl3=4&PSS_INSTRUMENT=I1A&node=3447411.

Dwoma najbardziej rozpowszechnionymi towarzystwami płatniczymi na świecie są Visa International i MasterCard. Początek systemu Visa dał Bank of America z Kalifornii, który wydał swoją pierwszą kartę kredytową w 1958 r. Dwa lata po pierwszym wydaniu karty Bank Americard (nazwa karty tego banku) liczba wyemitowanych kart przekraczała 1 mln sztuk, a w 1967 r. sięgała 2,7 mln sztuk. W 1966 r. powstała utworzona przez kalifornijski Bank of America instytucja BSC (Bank Americard Service Corporation), która zajmowała się

licencjonowaniem systemu dla innych banków oraz kontrolą emisji swoich kart. Rozwiązanie takie zaakceptowały 3 tys. banków ze wszystkich stanów USA, które do końca 1970 r. postanowiły przyłączyć się do systemu. Banki te wolały dokonać zakupu gotowego systemu niż borykać się ze wszystkimi kłopotami towarzyszącymi wdrażaniu i rozwijaniu własnego projektu.

Rysunek 15. Liczba wyemitowanych kart w systemie Visa na świecie w latach 2002-2009 (mln szt.)

Źródło: *Visa Europe Annual Report 2009*.

Zaraz po utworzeniu (1966 r.) Bank Americard Service Corporation (BSC) rozpoczął ekspansję w Europie, sprzedając licencję angielskiemu Barclays Bank. Rok 1970 przyniósł wiele zmian. Bank of America sprzedał swoje udziały w Bank Americard Service Corporation, zaś ta instytucja przekształciła się w niezależną organizację pod nazwą National Bank Americard Incorporation (NBI). W 1977 r. NBI zmieniła nazwę na Visa International, pozostawiając sobie układ kolorów (niebieski, biały, zielony), zaś poprzednia nazwa (Bank

Americard) wróciła do firmy Bank of America. W tym samym roku Visa otworzyła pierwsze biuro w Europie -w Szwajcarii. System Visa International umożliwia wykorzystanie karty w celu zakupu dóbr lub usług poprzez natychmiastowe obciążenie rachunku, odroczone obciążenie rachunku lub też uruchomienie linii kredytu posiadacza karty. W 2001 r. za porozumieniem zarządu Visa EU i Visa International z Towarzystwa Visa International została wyłączona Visa EU jako odrębna organizacja, będąca własnością i pod kontrolą banków europejskich – spółka Visa Europe.

Obok systemu Visa International największym systemem płatniczym jest MasterCard utworzony w 1960 r. przez instytucję California Bank Card Association (CBCA), mającą na celu wydanie karty płatniczej o nazwie Master Charge. W 1969 r. CBCA przeniosła prawa swojego znaku Master Charge na Interbank Card Association, instytut, który tworzyło 7 banków. Co roku kila banków powiększało grono tej organizacji, co ułatwiało rozliczenia płatności kartami. Rok 1979 przyniósł zmianę nazwy z Master Charge na MasterCard oraz zmianę wyglądu karty.⁹⁶ Powstałe wówczas logo, znane dziś na całym świecie, posiada swoją wymowę. Otóż dwa splecione kółka symbolizują świadectwo jakości oferowanych produktów, gwarantowane przez współdziałające instytucje⁹⁷. W 1992 r. powstał system Europay, ściśle powiązany z MasterCard, który jest jego strategicznym partnerem. W roku 2001 nastąpiło połączenie firm Europay i MasterCard, w wyniku czego powstała firma MasterCard International. Europay oferuje bankom członkowskim następujący zakres usług: autoryzowanie dokonanych transakcji, codzienne informowanie banków członkowskich o wyniku rozliczeń między nimi, zapobieganie defraudacji kart i czeków, szkolenia pracowników banków w zakresie kart i czeków, itp.

Na koniec roku 1998 na rynku europejskim znajdowało się 350 mln kart, z czego 213,2 stanowiły karty Europay, zaś 134,8 stanowiły karty Visa. W połowie 2001 r. Europay wraz z MasterCard'em wydali 758,4 mln kart na świecie. Prawie we wszystkich regionach liczba kart debetowych jest znacznie wyższa niż kredytowych lub jej równa, choć niewątpliwie z roku na rok wzrasta liczba kart kredytowych⁹⁸.

Oprócz Visa International i MasterCard występują również American Express, Diners Club i JCB. Diners Club to system płatniczy, który jako pierwszy w 1950 r. w Stanach

⁹⁶ B. Świecka, *Detaliczna bankowość elektroniczna*, Warszawa 2007, s.101-102.

⁹⁷ M. Solarz, *Rozwój... op. cit.*, s. 56.

⁹⁸ B. Świecka, *Detaliczna... op. cit.*, s.102-104.

Zjednoczonych wprowadził na rynek kartę typu T&E (Travel & Entertainment, czyli pobytowo-podróżnicze). Były to tzw. karty rozrywkowe, przeznaczone dla bogatych turystów, podróżujących po świecie. W roku 1969 Diners Club jako pierwszy wszedł z kartą na rynek wschodnioeuropejski. Kart tego systemu nie emitują banki, lecz zrzesza on swoich członków na zasadzie klubowej. Diners Club, podobnie jak American Express, należy do scentralizowanych systemów klubowych. Organizacja ta odniosła duże sukcesy w krajach skandynawskich, gdzie Diners Club Nordic jest własnością SAS – Skandynawskich Linii Lotniczych oraz w Kanadzie. Karty tego systemu to karty typu charge. Są to karty elitarne i stosunkowo drogie w użyciu. Przeciętne wydatki na Diners Club w USA są sześciokrotnie wyższe od wydatków na kartę Visa. Właściciel karty Diners Club dysponuje nieograniczonym limitem wydatków oraz szeroką gamą różnego rodzaju przywilejów.

American Express jest cenioną organizacją typu klubowego. To zarówno emitent kart, jak i duże biuro podróży z oddziałami w prawie 90 krajach świata. W chwili powstania organizacja ta funkcjonowała jako biuro podróży, potem rozpoczęła emisję czeków podróżnych i dopiero w latach sześćdziesiątych wydawanie kart. American Express wydała w 1958 r. własną kartę płatniczą typu T&E, znaną dzisiaj jako „zieloną” kartę AmEx. Od kwietnia 1996 r. w obiegu znajdują się karty typu individual oraz company. Karty American Express przeznaczone są dla ludzi bogatych, korzystają z nich przede wszystkim firmy. American Express Platinum nie ma ograniczonego limitu wydatków. Decyzję o wydaniu karty Platinum podejmuje bank.

JCB (Japan Credit Bureau) jest organizacją powstałą w 1961 r. początkowo zajmującą się wydawaniem kart płatniczych tylko w Japonii. Dopiero w 1981 r. JCB Co. Ltd rozszerzyła swoją działalność na inne kraje. Jest to karta typu T&E. System ten oferuje szeroki wachlarz umów z liniami lotniczymi, wysokiej klasy hotelami oraz sieciami domów towarowych. Z JCV współpracuje wiele japońskich koncernów, m. in. Sony, Toyota i Honda⁹⁹.

Karty płatnicze na polskim rynku „plastikowego pieniądza” goszczą już przeszło dziesięć lat, jednak pomimo to, jeszcze w 1997 r., ich pojęcie nie było Polakom powszechnie znane. Do dnia dzisiejszego grono osób dysponujących kartami płatniczymi znacznie się już poszerzyło, a tym samym wzrosła jego świadomość wśród społeczeństwa¹⁰⁰.

⁹⁹ *Ibidem*, s.105-106.

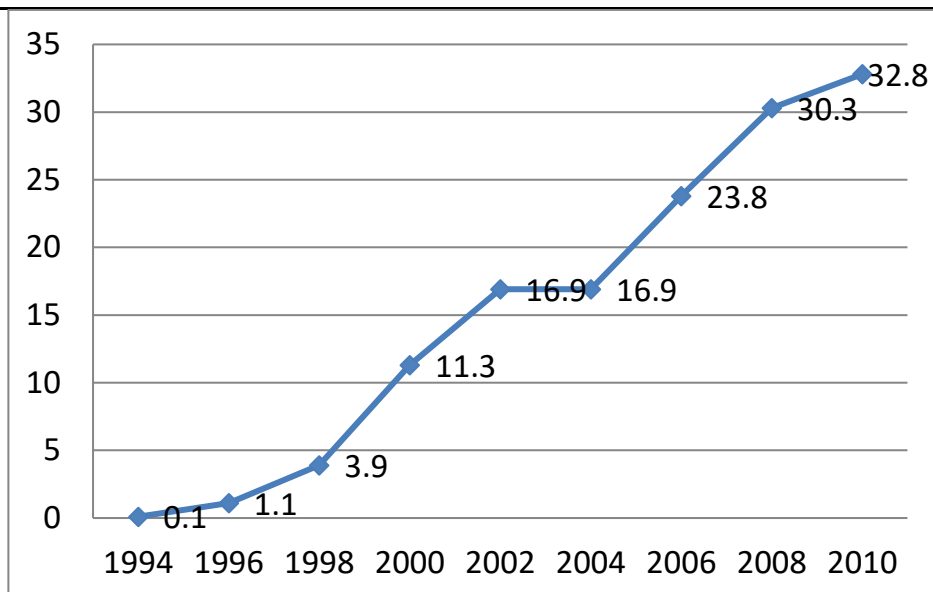
¹⁰⁰ M. Solarz, *Rozwój... op. cit.*, s. 53.

Karty płatnicze są używane w Polsce od momentu podpisania przez Orbis umowy z Diners Club International o akceptacji kart tej sieci. W roku 1985, Bank Polska Kasa Opieki SA wprowadził tzw. karty identyfikacyjne. Zainstalowano wówczas w III oddziale warszawskiego banku Pekao SA pierwszy w Polsce bankomat. Każdy posiadacz karty miał możliwość wypłacić dewizy do kwoty 150 dolarów. W 1990 r. Visa International podpisała z kilkoma polskimi bankami umowy, przyznając im prawo emisji kart Visa w Polsce. Do grona banków członkowskich w tamtym czasie zaliczono: Bank Pekao SA, BIG SA, BPH SA, PKO BP, BSK SA oraz Kredyt Bank SA. Rok 1991 dał początek polskiemu rynkowi kart płatniczych, kiedy to Bank Inicjatyw Gospodarczych SA wydał pierwszą w Polsce kartę płatniczą Visa Business. W tamtym czasie zaledwie 250 polskich firm zdecydowało się na ten środek płatniczy akceptowany w zaledwie 400 punktach. W dniu 1 stycznia 1992r. rozpoczęło działalność Centrum Kart i Czeków Banku Pekao SA. Rozpoczęto prace przygotowawcze nad wydaniem karty. Prace te polegały na edukacji kadry operacyjnej Centrum Kart i Czeków, ustalaniu zasad wydawania oraz posługiwania się kartami, a także szkoleniach pracowników oddziałów banków. Od 16 lutego 1993 r. 12 banków stało się członkami Visa International. Banki te podpisały umowę powołującą do życia Forum Visa Polska, której celem było i nadal jest: promocja kart, ujednolicenie standardów technicznych związanych z jej obsługą, a także koordynacja działalności Visa International na terenie całego kraju. W dniu 25 lutego 1993 r. pojawiły się karty typu Classic wydawane przez bank Pekao SA. W 4 miesiące po wprowadzeniu karty bank wydał 3,3 tys. kart, zaś we wrześniu 1993 r. w obiegu znajdowało się 4,5 tys. kart Visa Classic. Na początku 1993 r. została wydana również pierwsza karta o zasięgu krajowym – karta PolCard, którą wydał BIG SA i spółka PolCard. 12 lipca 1993 r. Bank Pekao SA rozpoczął obsługę kart organizacji Eurocard/MasterCard w zakresie wypłat gotówkowych, co stanowiło pierwszy krok w nawiązaniu współpracy w dziedzinie kart płatniczych z Europay. W połowie 1993 r. już 5 tys. osób dysponowało kartą płatniczą, w tym ok. 1,7 tys. stanowiła BIG Visa Business Card i 2,5 tys. Visa Classic Pekao SA. W końcu 1993 r. w Polsce znajdowało się prawie 5,4 tys. punktów akceptujących karty. W 1994 r. w obrocie znajdowało się ok. 120 tys. kart i 130 bankomatów. W 1996 r. W 1996 r. Bank Śląski wyemitował nowy typ kart – kartę płaską Visa Electron. Do końca 1997 r. Bank Śląski wydał aż 52 tys. tych kart. W 1996 r. na rynku pojawiła się kolejna płaska karta – Maestro – wydawana przez Pekao SA jako jeden z produktów MasterCard. Wprowadzona została wraz rachunkiem Eurokonto. W I kwartale 1998 r. wydano już 450 tys. kart Maestro, za pomocą których, dokonano 1,5 mln operacji na kwotę 300 mln zł. Na koniec 1997 r. zostało wydanych

1,25 mln kart. W 1996 r. w Polsce rozpoczęto prace nad wykorzystaniem tzw. Wireless Technology – bezprzewodowej technologii pozwalającej na wprowadzenie kart z mikroprocesorem. W 1996 r. Siemens wraz z Telekomunikacją Polską SA na warszawskiej Pradze Południe wprowadził na próbę karty elektroniczne, które miały spełniać rolę kart telefonicznych, a następnie bankomatowych. Od 1997 r. banki członkowskie Visa International w Polsce przygotowywały się do przeprowadzenia jednego z pilotażowych programów wdrażania karty z mikroprocesorem. Dwoma rywalizującymi towarzystwami na rynku polskim są Visa i MasterCard, a dominującymi produktami – karty płaskie, masowo wydawane do rachunków osobistych. Niewątpliwie po wprowadzeniu kart płaskich dynamika wzrostu liczby kart początkowo stopniowo, a po 1998 r. bardzo szybko wzrastała osiągając poziom w 2001 r. – 13,5 mln kart. Do października 2001 r. Europay wydał ogółem 6 210,9 tys. szt. z czego znaczna większość 5 746,8 tys. szt. stanowiły karty Maestro, zaś zaledwie 464,1 tys. – karty wypukłe MasterCard. Visa ogółem w tym okresie wydała o 1 mln kart więcej, osiągając 7 230,7 tys. szt. z czego podobnie jak w Europay większość stanowiły karty działające wyłącznie w środowisku elektronicznym – Visa Electron (5 684,0 tys.), zaś karty wypukłe zaledwie 1 546,7 tys. Znikomy udział w rynku mają karty krajowe PolCard, których do października 2001 r. wydano 47,2 tys. sztuk, a jeszcze mniej w obiegu znajdowało się kart towarzystwa Diners Club – 7,0 tys. sztuk. Debetowe karty płaskie wydaje się masowo do rachunku bankowego, o czym świadczy około 32,8 mln wydanych kart pod koniec marca 2010r. Pozycję wiodącą mają karty debetowe, które zajmują niemal 68% rynku. Coraz większą część krajowego rynku zajmują karty kredytowe. Nowością na rynku w 2002 r. były karty przedpłacone. Po dynamicznym rozwoju kart płatniczych – obserwowanym od końca lat dziewięćdziesiątych – w 2003 r. nastąpiło zmniejszenie liczby kart na rynku (por. rys 7). Spadek wynikał z błędu sprawozdawczego, jaki popełniły baki, nie podając informacji o liczbie kart przeterminowanych, niezwróconych do banku, umieszczonych na liście kart zastrzeżonych, wyemitowanych a nieodebranych przez klientów. Nie był to więc wynik zahamowania tendencji rozwojowej rynku kart płatniczych w Polsce.¹⁰¹

¹⁰¹ B. Świecka, *Detaliczna... op. cit.*, s.106-108.

Rysunek 16. Liczba wyemitowanych bankowych kart płatniczych w Polsce w latach 1994-2010 (I kw.) (w mln)

Źródło: opracowanie własne na podstawie E. Ożdżeńska, *Liczba wyemitowanych kart płatniczych na przestrzeni kolejnych kwartałów w latach 1998-2010*, Wydział Analiz i Badań NBP; M. Solarz, *Rozwój bankowości elektronicznej w Polsce*, Warszawa 2006, s.68.

Z przeprowadzonych przez Money.pl badań wynika, że kart płatniczych typu Visa Electron, Maestro używa 65% kobiet i 67% mężczyzn posiadających konto bankowe (dane z roku 2006). Karty płatnicze są najbardziej popularne wśród osób młodych (kart debetowych używa 75% osób w wieku 20-29 lat i 81% w wieku 30-39 lat), lepiej wykształconych (80% osób z wyższym wykształceniem), aktywnych zawodowo (70%), prywatnych przedsiębiorców (87%), o wyższych dochodach (95% osób z dochodami powyżej 3 tys. zł netto na osobę¹⁰²).

W latach 1996-2006 nastąpiły znaczące zmiany na rynku kart płatniczych w Polsce. Początkowo funkcjonowały wyłącznie karty banków zagranicznych, zaś dopiero w 1991r. pojawiła się pierwsza karta wydana przez bank w Polsce. Bank Inicjatyw Gospodarczych SA wydał karty dla firm typu Business, zaś karty dla osób fizycznych – Classic – pojawiły się dwa lata później w 1993 r., dzięki bankowi Pekao SA, który zapoczątkował rozwój detalicznego rynku „plastikowego pieniądza”. W miarę wzrostu liczby punktów akceptujących karty, płatności nimi są postrzegane jako alternatywa dla gotówki. Klienci płacą kartami za zakupy

¹⁰² Gdańska Akademia Bankowa (red.), *Bankowość dla praktyków... op. cit*, s.352.

coraz częściej nie tylko w dużych sklepach, ale także na stacjach benzynowych czy w aptekach. Spada natomiast wartość pojedynczej transakcji z użyciem kart, ponieważ posiadacze płacą nimi za drobne zakupy. Można przypuszczać, że w najbliższych latach liczba transakcji przy użyciu kart płatniczych będzie rosła. Oprócz zmian ilościowych na rynku zachodzą również zmiany jakościowe. Banki szybko dostrzegły, że karty płatnicze, podobnie jak konta osobiste, są produktem o znaczeniu strategicznym i mogą być wykorzystywane dla pozyskania klienta detalicznego. Spowodowało to rozwój oferty banków, które oferują swoim klientom szeroki wachlarz kart dostosowanych do ich potrzeb i oczekiwań¹⁰³.

3.4. *Oferta kart płatniczych w polskich bankach*

Każdy bank chce się na rynku wyróżniać, być jak najlepszym i pozyskiwać coraz to nowych klientów. Dlatego też rozwój oferty kart płatniczych jest bardzo dynamiczny, także konkurencja w tym sektorze jest bardzo zacięta. Paleta kart oferowanych osobom fizycznym, zamieszczona w załączniku, zmienia się praktycznie z miesiąca na miesiąc, coraz to bardziej dostosowując się do wymagań klientów. Dlatego też na rynku dostępne są karty proponowane bardzo wąskiej grupie odbiorców. Przykładem może być kredytowa karta rowerowa Banku BGŻ, której właściciele mogą liczyć na transport uszkodzonego roweru, ubezpieczenie OC, NNW oraz pomoc pracowników infolinii dla rowerzystów. Podobnymi cechami charakteryzuje się kredytowa karta narciarska Banku BZ WBK, której właściciel jest ubezpieczony pakietem SKI T.U. SIGNAL IDUNA przeznaczonego specjalnie dla narciarzy, a także może korzystać z rabatów w sieci sklepów SKI TEAM. Ciekawym przykładem jest także złota karta Arkad wrocławskich Getin Banku, której posiadacze mają prawo do wyprzedaży dzień wcześniej, niż pozostali klienci tego centrum handlowego. Warto również zwrócić uwagę na kartę „zblizak” Banku ING, która jest miniaturową wersją standardowej karty debetowej, którą jednak można w prosty sposób przykleić, na przykład na telefon, i płacić metodą zbliżeniową. Osobną grupę klientów, którym można zaproponować kartę płatniczą stanowią kierowcy. Bank Handlowy ma w swojej ofercie kredytową Motokartę, płacąc którą zbiera się punkty w programie BP (3 zł = 1 pkt.) oraz otrzymuje się zniżki na ubezpieczenie samochodu.

Jeśli spojrzeć na liczbę kart w ofercie banków zamieszczonych w załączniku, to najwięcej, bo aż 42, posiada Bank BZ WBK. Oferowane przez ten bank karty są bardzo

¹⁰³ B. Świecka, *Detaliczna... op. cit.*, s.112-113.

nowoczesne, wszystkie posiadają wbudowany mikroprocesor. Ciekawie w porównaniu z tym bankiem wypada PKO SA. Oba są dużymi bankami pod względem liczby posiadanych klientów, jednak ten drugi ma w swojej ofercie tylko 8 różnych kart, z czego tylko jedna posiada mikroprocesor. Pozostałe wyposażone są jedynie w łatwy do skopiowania pasek magnetyczny.

Banki, aby uatrakcyjnić swoją ofertę i uczynić ją bardziej konkurencyjną, nawiązują współpracę z innymi firmami czy towarzystwami ubezpieczeniowymi tworząc w ten sposób tak zwane karty co-brand'owe. Przykładem może być Bank BPH, który prawie połowę kart z oferty powiązał z partnerami handlowymi. Dzięki temu, na przykład posiadacze karty Visa Alma, płacąc przy jej pomocy za zakupy w delikatesach Alma, zdobywają dodatkowe punkty w Programie Koneser. Także klienci takich sklepów jak MediaMarkt, Saturn czy Makro, jeśli użyją dedykowanej karty, mogą dokonywać zakupów ratałnych w wymienionych sklepach bez podpisywania dodatkowych umów. Klienci, którzy często korzystają z usług Ryanair mogą zdecydować się na dedykowaną kartę Visa. Płacąc nią za zakupy zbiera się punkty, za które otrzymuje się od Ryanair bonusowe bilety. Podobne karty ma w ofercie Bank Millenium. Na przykład płacąc dedykowaną kartą MasterCard w sklepach „Piotr i Paweł” klienci otrzymują rabat w wysokości 5% za zakupy powyżej 50 zł. Dla tych klientów, którzy planują wykupić ubezpieczenie, bank proponuje kartę Generali Millenium. Każde wydane 10 zł tą kartą to 1 punkt, a każde 200 punktów to 20% zniżki na wybrane produkty ubezpieczeniowe Generali T.U. Jak wynika z tabeli (załącznika), bardzo charakterystyczne w kartach co-brand'owych jest to, że, praktycznie wszystkie z nich są kartami kredytowymi. Jest to z pewnością spowodowane tym, że karty co-brand'owe dając różnego rodzaju profity ich użytkownikom, nie mogą z drugiej strony przynosić strat ich emitentom, a to właśnie karty kredytowe są źródłem dużego dochodu dla banku.

Średni okres bezodsetkowy dla kredytów zaciągniętych kartami kredytowymi wynosi od 53 do 56 dni (zob. załącznik). Wyjątek na tym polu stanowi Bank BNP PARIBAS, który tworząc nową markę na rynku polskim, chce się wyróżnić i oferuje 61 dni okresu bezodsetkowego dla kredytów zaciągniętych przy użyciu wszystkich kart kredytowych z jego oferty. Taką samą długość „darmowego kredytu” przyznaje także Getin Bank, jednak tylko dla kart „Bezcenna pomoc” oraz „Medicover”.

Karty kredytowe różnią się także pod względem przyznawanych limitów, do jakich klienci mogą się zadłużać oraz wymaganych przez bank minimalnych dochodów posiadaczy. Generalną zasadą jest to, że im większy klient chce otrzymać limit, tym wyższe musi

udokumentować zarobki. W ten sposób, spośród wszystkich kart kredytowych, wykrystalizowały się karty „zwykłe” dla klientów o najniższych dochodach (np. karta „dla Studenta” Banku ING, min. dochód: 800 zł, limit: 500-3000 zł), Silver (np. karta MasterCard Silver Deutsche Banku, min. dochód: 2000 zł, limit: do 20 000 zł) oraz Gold (np. karta Gold Banku BNP PARIBAS, min. dochód: 3000 zł, limit: do 100 000 zł) dla klientów, których zarobki sięgają lub przekraczają średnią krajową, i na końcu karty Platinum dla najbogatszych klientów (np. karta Platinum Deutsche Banku, min. dochód: 10 000 zł, limit: do 200 000 zł). To właśnie dla nich oferowane są wszelkiego rodzaju dodatkowe usługi, takie jak Concierge – osoba która zajmie się załatwieniem za klienta spraw od wysłania kwiatów wybranej przez klienta osobie czy zarezerwowania biletu na spektakl w teatrze po wykupienie wycieczki na wakacje; assistance – pomoc w nagłych wypadkach; ubezpieczenia NNW i podróżne; dostęp do VIP’owskich saloników na lotniskach.

Osobną grupę stanowią karty affinity - takie, które bank emituje nie po to aby czerpać zyski, lecz po to aby pomagać instytucjom (np. charytatywnym) i w ten sposób budować pozytywną opinię wśród klientów. Przykładem takiej karty na rynku polskim jest karta affinity Invest Banku – 0,5% każdej transakcji bezgotówkowej przekazywane jest na rzecz Fundacji POLSAT, jest to jednocześnie jedna z niewielu na rynku kart typu charge. Kartą wspierającą instytucję, tym razem naukową, jest karta kredytowa „300 lat Uniwersytetu Wrocławskiego” Banku BZ WBK, która została wyemitowana z okazji jego trzechsetnej rocznicy i dlatego zaadresowano ją do grona absolwentów tejże wyższej uczelni. Co ciekawe, jest to pierwsza karta affinity w Polsce¹⁰⁴.

Na polskim rynku, stosunkowo od niedawna popularność zdobywają karty internetowe. Jak wynika z danych zamieszczonych w załączniku, takich kart jest na rynku 6 i oferują je banki: ING, MultiBank, MBank oraz BZ WBK. Pierwsza karta tego typu została wydana w 2001r. przez PKO BP do rachunku eSuperkonto, jednak nie zdobyła ona popularności¹⁰⁵.

¹⁰⁴ M. Solarz, *Rozwój... op. cit.*, s. 91.

¹⁰⁵ *Ibidem*, s. 92

Zakończenie

Dziś można wybierać spośród około 280 różnych kart, jakie oferują Polsce wybrane banki osobom fizycznym. Każda z nich jest wyjątkowa i charakteryzuje się innymi cechami, więc wybór nie jest łatwy. Jeśli spojrzeć na podział kart ze względu na system rozliczeniowy, widać wyraźną przewagę systemu VISA (ok. 170 kart) nad MasterCard (ok. 110 kart). Rodzimy PolCard ma wprowadzić w swojej ofercie kartę płatniczą, lecz jest to karta podarunkowa, przedpłacona więc zabrakło jej w zestawieniu. Karty wydawane w systemach American Express (2 karty) i Diners Club (2 karty) należą w Polsce do grupy tak zwanej prestiżowej, mogą sobie na nie pozwolić tylko zamożni Klienci, którym bardziej zależy na przynależności do elitarnego grona, niż na specjalnych możliwościach karty.

Jeśli spojrzeć na klasyfikację z podziałem na sposób rozliczenia transakcji karta, widać wyraźnie, że znakomitą większość w zestawieniu zajmują karty kredytowe (ok. 158). Kart debetowych jest około 77. Jest to spowodowane z pewnością tym, że karty kredytowe generują bankom spory zysk, dlatego konkurencja na tym polu jest bardzo duża. Z kolei karty debetowe (77 kart), przedpłacone (7 kart) czy wirtualne (13 kart) nie przynoszą bankom żadnego, lub bardzo niewielki dochód. Karty kredytowe bardzo często są dedykowane specjalnym grupom odbiorców, stąd często spotykana segmentacja w postaci kart „zwykłych”, srebrnych, złotych i platynowych. Widać tu analogię do czasów zamierzchłych – tak jak kiedyś wodzowie i królowie nosili różnego rodzaju bransolety, spirale i pierścienie, tak i dziś zamożniejsza część społeczeństwa chce się wyróżniać posiadając droższe i oferujące dużo więcej korzyści („darmowe” ubezpieczenie, osobisty doradca, assistance, rabaty u partnerów i itp.) karty płatnicze. Warto zwrócić uwagę na fakt, że wśród mnogości kart płatniczych co-branded (60 kart), stosunkowo niewiele (16 kart) jest na rynku kart typu affinity.

Karty wyposażone w pasek magnetyczny w parze z mikroprocesorem, występują na Polskim rynku „plastikowego pieniądza” zdecydowanie najczęściej (193 karty). Kart wyposażonych jedynie w pasek magnetyczny jest około 50. Tylko 5 banków ma w swojej ofercie po jednej karcie wirtualnej, której dane zapisujemy gdzie chcemy. Cieszy fakt, że coraz więcej banków wyposaża w swoje karty w technologię paypass (MasterCard) czy PayWave (Visa), (por. załącznik), pozwalającą dokonywać płatności zbliżeniowych i łączyć kartę płatniczą z terminalem drogą radiową. Jest to jednak usługa bardzo rzadko stosowana przez

Polaków, z uwagi na słabo rozbudowaną infrastrukturę. Te specjalne urządzenia można spotkać jedynie w dużych sieciach handlowych (np. McDonald 's, Empik).

Historia powstania kart płatniczych, licząc od powstania prymitywnych środków płatniczych, jest bardzo skomplikowana. Prowadzi przez wiele różnorodnych form, jakie przybierał pieniądz na przestrzeni dziejów, od muszelek i ziarenek kawy, poprzez drogocenne metale szlachetne, aż do informacji w postaci impulsu elektrycznego zapisanego w układzie scalonym plastikowej, prostokątnej karty. Do płatności w Internecie wystarczy dziś nawet zapamiętać samemu lub zapisać na zwykłej kartce pewne informacje i już jesteśmy posiadaczami „karty” wirtualnej. Widać całkiem wyraźnie, że historia pieniądza i nierozzerwalnie z nią złączona historia kart płatniczych zatoczyła pewnego rodzaju koło – od nic nie wartych słomianych mat czy gorzkich migdałów poprzez wartościowe złoto i srebro, aż do kilku kilobajtów pamięci elektronicznej, która nie ma żadnej wartości.

Literatura

Pozycje zwarte

1. Begg D., Fischer S., Dornbusch R., Makroekonomia, PWE, Warszawa 1998.
2. Bogacka – Kisiel E., Usługi i procedury bankowe, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Wrocław 2000.
3. Cywiński H., Z dziejów pieniądza na świecie, Krajowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 1986.
4. Dmowski A., Sarnowski J., Prokopowicz D., Finanse i bankowość, teoria i praktyka, Difin, Warszawa 2008.
5. Dobosiewicz Z., Wprowadzenie do finansów i bankowości, PWN, Warszawa 2007.
6. Fedorowicz Z., Rynek pieniądza, rynek kapitału, Poltex, Warszawa 1998.
7. Gdańska Akademia Bankowa (red.), Bankowość dla praktyków. Europejski Certyfikat Bankowca EFCB tom I, Warszawski Instytut Bankowości, Warszawa 2007.
8. Gruszecki T., Teoria pieniądza i polityka pieniężna, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2004.
9. Kamerschen D. R., McKenzie R. B., Nardinelli C., Ekonomia, Fundacja Gospodarcza NSZZ „SOLIDARNOŚĆ”, Gdańsk 1991.
10. Korenik D. (red.), Innowacyjne usługi banku, PWN, Warszawa 2006.
11. Kurski J., Pluta I., Karty płatnicze teoria i praktyka, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 1998.
12. Morawski W., Zarys powszechny historii pieniądza i bankowości, TRIO, Warszawa 1995.
13. Schaal P., Pieniądz i polityka pieniężna, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1996.
14. Sedillot R., Moralna i niemoralna historia pieniądza, Wydawnictwo W. A. B., Warszawa 2002.
15. Smaga M., Karty płatnicze, Kantor Wydawniczy, Zakamczyce 1998.
16. Solarz M., Rozwój bankowości elektronicznej w Polsce, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej, Warszawa 2006.
17. Świecka B., Detaliczna bankowość elektroniczna, Warszawa 2007.
18. Zaleska M. (red.), Współczesna bankowość tom 1, Difin, Warszawa 2007.

Akty prawne

19. Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. - Prawo bankowe, (Dz.U. nr 140 poz. 939).
20. Ustawa z dnia 23 sierpnia 2001 r. o zmianie ustawy - Prawo bankowe oraz o zmianie innych ustaw, (Dz.U. nr 111 poz. 1195).
21. Ustawa z dnia 12 września 2002 r. o elektronicznych instrumentach płatniczych, (Dz.U. nr 169 poz. 1385).
22. Zarządzenie Prezesa Narodowego Banku Polskiego z dnia 11 grudnia 1992 r. w sprawie form i trybu przeprowadzania rozliczeń pieniężnych za pośrednictwem banków, (M.P. nr 39, poz. 293).
23. Zarządzenie Prezesa Narodowego Banku Polskiego z dnia 10 października 1997 r. zmieniające zarządzenie w sprawie form i trybu przeprowadzania rozliczeń pieniężnych za pośrednictwem banków, (M.P. nr 77 poz. 732).

Źródła internetowe

24. www.finance.egospodarka.pl/s/imagezoom.shtml?id=41974
(data przeglądania: lipiec 2010)
25. www.karty.pro/wirtualna-karta-platnicza/
(data przeglądania: lipiec 2010)
26. www.biznes.pwn.pl/index.php?module=haslo&id=3956789, 4.04.2010
(data przeglądania: lipiec 2010)

Inne

27. Ożdżeńska E., *Liczba wyemitowanych kart płatniczych na przestrzeni kolejnych kwartałów w latach 1998-2010*, Wydział Analiz i Badań NBP.

Spis tabel

Tabela 1. Zależność między rodzajem towaru a jego wartością.....	22
Tabela 2. Przegląd definicji kart płatniczych.....	43
Tabela 3. Karty magnetyczne, chipowe i hybrydowe na Polskim rynku w latach 1998-2010 (I kw.).....	64
Tabela 4. Liczba kart płatniczych w wybranych krajach Unii Europejskiej w latach 1988-2008 (mln szt.).....	67

Spis rysunków

Rysunek 1. Funkcje pieniądza.....	11
Rysunek 2. Ewolucja form pieniądza metalowego.....	26
Rysunek 3. Proces dematerializacji form pieniądza.....	41
Rysunek 4. Liczba kart bankomatowych i kart płatniczych w Polsce w 1 kw. 2010 r. (mln szt.)	48
Rysunek 5. Liczba zainstalowanych bankomatów w Polsce w latach 1998-2009.....	49
Rysunek 6. Klasyfikacja bankowych kart płatniczych w Polsce.....	50
Rysunek 7. Liczba kart debetowych kredytowych i obciążeniowych na polskim rynku „plastikowego pieniądza” w latach 1988-2009 (tys.).....	52
Rysunek 8. Procentowy udział kart debetowych, obciążeniowych i kredytowych na polskim rynku „plastikowego pieniądza” w latach 1988-2009.....	54
Rysunek 9. Liczba kart przedpłaconych w Polsce w latach 2004 – 2009.....	55
Rysunek 10. Liczba transakcji dokonanych poszczególnymi typami kart wg kryterium	

sposobu rozliczania transakcji w Polsce (tys. szt.).....	56
Rysunek 11. Liczba punktów handlowo-usługowych akceptujących płatność „plastikowym pieniądzem” w Polsce w latach 2003-2009.....	58
Rysunek 12. Wartość transakcji dokonanych poszczególnymi typami kart wg kryterium sposobu rozliczenia transakcji (mln szt.).....	60
Rysunek 13. Udział terminali POS oraz imprinterów w ogólnej liczbie urządzeń akceptujących elektroniczne instrumenty płatnicze dostępnych na rynku polskim w I kwartale 2010 r.....	61
Rysunek 14. Wartość transakcji dokonanych kartami wirtualnymi w Polsce w latach 2008-2009. (mln zł).....	62
Rysunek 15. Liczba wyemitowanych kart w systemie Visa na świecie w latach 2002-2009 (mln szt.).....	68
Rysunek 16. Liczba wyemitowanych bankowych kart płatniczych w Polsce w latach 1994-2010 (I kw.) (w mln).....	73

Załącznik

Oferta kart płatniczych dla Klientów indywidualnych wybranych 30 banków w Polsce (stan na sierpień 2010 r.)

Nazwa banku	Nazwa karty	System **				Rodzaj				Zapis			Cechy szczególne karty
		Visa	MasterCard	AMEX	DC	debetowa	kredytowa*	obciążeniowa	przedpłacona	magnetyczna	hybrydowa	wirtualna	
AIG Bank Polska SA	karta kredytowa	x					50			x			możliwość rozłożenia spłaty na 3,6,10,12,18,24 raty
Alior Bank SA	MasterCard® PayPas		x			x					x		możliwość płatności bezstykowych – PayPass™
	Debit MasterCard		x			x					x		możliwość wyboru wizerunku karty
	MasterCard Debit		x			x					x		dostępna "od ręki" - niespersonalizowana
	Lotos Navigator		x			x					x		co-branded, dodatkowe punkty w programie lotos
	"Zakupowa"		x			x					x		pozwala na płatności internetowe
	Gold i Silver		x				58				x		CashBack 0,5% (1% jeśli wykupimy dodatkowe ubezpieczenie)
	Lotnicza		x				58				x		premia do wykorzystania na zakup biletów lotniczych (1% wartości każdej transakcji w PLN jest zwracany po zakupie biletu)
	Samochodowa		x				58				x		co-branded; 1,5% premii na zakup paliwa, która obniża zadłużenie karty; 1% premii na zakup polisy w Link4
	Platinum		x				58				x		limit kredytowy do 150 000 PLN
Allianz Bank Polska SA	Karta do konta	x				x					x		bezprowizyjne wypłaty gotówki we wszystkich bankomatach w kraju (pakiet Optimum i Premium), a w pakiecie Premium również za granicą.
	Allianz Visa	x					59				x		w przypadku limitu do 30 tys. zł nie trzeba przedstawiać zaświadczenia o zarobkach.
	Allianz Auto	x					59				x		10% zniżki na ubezpieczenie samochodu w TUiR Allianz; premia w wysokości 1% wartości transakcji bezgotówkowych
	Allianz Dziecko	x					59				x		każdego miesiąca trzeba wpłacać składkę na polisę dla dziecka (min. 100 zł), dodatkowo 1% wartości transakcji bezgotówkowych bank przelewa na tę polisę
Bank Polskiej Spółdzielczości SA	Visa Classic	x				x					x		brak
	VISA Classic	x					51						maksymalny limit do 20 000 zł, min. wymaganą spłata: 3% min. 40 zł miesięcznie
	Maestro Junior		x			x					x		dla dzieci i młodzieży w wieku od 13-18 lat, wydawana do POL-Konta Junior (bezpłatna)
Bank BPH SA	Maestro Sezam		x			x				x			rabaty oferowane w programie 4 PORY ROKU.

	Visa Sezam Direct	x				x				x		brak
	CHIP Private Banking		x			x				x		jedyna karta procesorowa debetowa w ofercie banku
	Autokarta	x				54				x		2,5% mniej za litr paliwa, limit kredytowy od 1.000 do 20.000 zł.
	Zakupowa	x				54				x		1,5% wartości transakcji bezgot. zwracane na rachunek karty, limit od 1.000 do 20.000 zł.
	Złotówka	x				54				x		limit kredytowy od 1.000 do 20.000 zł.
	Gold Program AutoPlus		x			54				x		co-branded, 3% mniej za litr paliwa, jeśli transakcje kwartalne wyniosą >5 tys.-20 zł na konto, limit kredytowy od 2.000 do 40.000 zł.
	Gold Program Bonus		x			54				x		1,5% wartości wszystkich zakupów oraz 5% wartości zakupów w wybranych sklepach zwracane na rachunek karty, Limit kredytowy od 2.000 do 40.000 zł.
	Gold Program Komfort		x			54						bez opłaty wypłaty z bankomatu raz w miesiącu, Limit kredytowy od 2.000 do 40.000 zł.
	Platinum		x			54				x		pakiety ubezpieczeniowe, usługi Concierge oraz karta Priority Pass, limit od 20.000 do 150.000 zł
	World Signia		x			54				x		dla klientów s segmentu PrivateBanking, limit kredytowy od 50.000 do 200.000 zł.
	Na Ratunek Dzieciom		x			54				x		affinity, przy każdej transakcji dokonanej kartą, Bank BPH przekazuje środki na Dolnośląski Akademicki Zespół Opieki Paliatywnej
	VISA ALMA	x				54				x		co-branded, więcej punktów w programie Klub Konesera Alma
	MEDIA MARKT		x			54				x		co-branded, możliwość dokonywania zakupów ratalnych w sklepach MediaMarkt bez podpisywania dodatkowych umów
	VISA SATURN	x				54						co-branded, możliwość dokonywania zakupów ratalnych w sklepach Saturn bez podpisywania dodatkowych umów
	KARTA MAKRO	x				54				x		co-branded, możliwość dokonywania zakupów ratalnych w hipermarketach makro bez podpisywania dodatkowych umów
	VISA W SAM RAZ	x				54				x		co-branded, Rabaty w ramach programu „Z kartą taniej”
	VISA RYANAIR	x				54						co-branded, Płacąc kartą za zakupy zbiera się punkty, za które otrzymuje się od Ryanair bonusowe bilety dla siebie i osoby towarzyszącej.
Bank DnB NORD Polska SA	debetowa	x	x			x				x		brak
	VISA Gold	x				56				x		bezpłatne ubezpieczenie "Bezpieczna Karta i dokumenty" oraz "Bezpieczna Podróż"
	Visa Platinum	x				56				x		bezpłatne ubezpieczenie "Bezpieczna Karta i dokumenty", "Bezpieczna Podróż", ubezpieczenie NNW, ubezpieczenie towarów zakupionych przy użyciu karty, usługi assistance, concierge
	kredytowa MasterCard		x			56				x		indywidualny limit kredytowy
	Kredytowa Integracja		x			56				x		affinity, Bank przekazuje połowę przychodu z transakcji bezgotówkowych na Fundusz Pierwszy Krok zarządzany przez Stowarzyszenie Przyjaciół INTEGRACJI.
Bank Gospodarki Żywnościowej SA	Debit MasterCard		x			x				x		za opłatą miesięczną 2-4zł możliwość bezpłatnej wypłaty gotówki ze wszystkich bankomatów w Polsce
	dla młodzieży		x			x				x		dla osób między 13 a 18 rokiem życia

Bank Handlowy w Warszawie SA	kredytowa MasterCard		x			56				x	do wyboru 1 z 5 wygląków karty, pakiety merchantów
	kredytowa MasterCard Gold		x			56				x	pakiety merchantów, atrakcyjny pakiet ubezpieczeń.
	Rowerowa		x			56				x	transport uszkodzonego roweru, ubezpieczenie OC, NNW, infolinia dla rowerzystów
	Citibank Silver	x	x			54				x	transakcje w Internecie pow. 500 zł można rozłożyć na raty oprocentowane niższe niż kredyt na karcie.
	Citibank Gold	x	x			54					limit kredytu na karcie jest ustalany indywidualnie, pakiet assistance
	Citibank Platinum	x	x			56				x	limit kredytu na karcie jest ustalany indywidualnie, pakiet assistance, serwis Concierge.
	Motokarta Citibank-BP	x				54				x	co-branded, dodatkowe punkty w programie BP partnerclub (3 zł = 1 punkt) za transakcje bezgotówkowe, zniżki na ubezpieczenie samochodu
	Citibank-Plus	x				54				x	co-branded, dodatkowe punkty w programie 5Plus (operatora sieci PlusBSM) automatycznie za każdy zakup dokonany kartą: 5 zł = 1 punkt
	Citibank-LOT	x				54				x	bilety LOT na stronie http://www.lot.com nawet do 7% taniej, każde zakupy opłacone kartą powiększają saldo mil na koncie Miles & More (4 zł = 1 mila Karta Citibank-LOT Platinum, 5 zł = 1 mila Karta Citibank-LOT Gold/Silver)
Bank Millennium SA	Citibank-Elle	x				54				x	karta dla kobiet, zniżki w ponad 3900 sklepach, domach mody, salonach kosmetycznych, butikach i restauracjach w całej Polsce.
	Karta do Konta Osobistego		x			x				x	PayPass, rabaty w ponad 1600 sklepach i punktach usługowych w całej Polsce.
	Millennium Visa Impresja	x				56				x	zwrot 5% wartości wydatków dokonanych u partnerów, limit kredytowy do 100 000 zł
	Millennium Visa/MasterCard	x	x			56				x	program korzyści „Inspiracje”, limit kredytowy do 15 000 zł.
	Millennium American Express			x		56					program korzyści „Inspiracje”, limit kredytowy do 50 000 zł
	Millennium Visa/MasterCard Gold	x	x			56				x	bezpłatne pakiety Concierge Gold oraz Assistance Gold, ubezpieczenie w podróży, limit kredytowy do 50 000 zł
	Millennium American Express Gold			x		56			x		program korzyści „Inspiracje”, limit kredytowy do 50 000 zł
	Millennium Visa Platinum	x				56				x	kilka razy w roku informacje o wydarzeniach kulturalnych: koncertach, przedstawieniach teatralnych i widowiskach oraz imprezach turystycznych, Bezpłatny Pakiet „Concierge Platinum” oraz „Assistance Platinum”, indywidualnie ustalany limit kredytowy
	Piotr i Paweł		x			56			x		co-branded, 5% zniżki na wszystkie produkty w supermarketach Piotr i Paweł przy jednorazowych zakupach powyżej 50 zł
	Generali Millennium Visa	x				56			x		co-branded, każde wydane 10 zł to 1 punkt, a każde 200 punktów to 20% zniżki na wybrane produkty ubezpieczeniowe Generali T.U.

	WWF Millennium		x				56			x		affinity, Bank Millennium przekazuje na konto WWF Polska połowę opłaty rocznej za kartę oraz część każdej transakcji bezgotówkowej.
	Millennium Maestro PayPass		x			x				x		pionowy wizerunek karty.
	Millennium Visa Konto	x				x				x		brak
	Millennium Visa Euro <26	x				x				x		ubezpieczenie Euro<26 World w cenie karty
	Millennium Visa Prestige	x				x				x		bezpłatne wypłaty środków ze wszystkich bankomatów w kraju
Bank Ochrony Środowiska SA	kredytowa VISA	x					55				x	affinity, transakcje kartą wspierają rozwój naturalnych ekosystemów polskiej przyrody, limit kredytowy: - 30 tys. zł - karta Classic, - 30 tys. zł - Business, - 60 tys. zł - Gold.
	Karta Maestro		x			x				x		bezprowizyjne wypłaty gotówki we wszystkich bankomatach w Polsce (4 pierwsze)
	Karta Maestro VIP		x			x				x		bezprowizyjne wypłaty gotówki we wszystkich bankomatach w Polsce
	Karta Maestro H2O		x			x				x		bezprowizyjne wypłaty gotówki we wszystkich bankomatach w Polsce (4 pierwsze)
Bank Pocztowy SA	VISA Electron	x				x				x		gotówkę z konta można wybrać bez prowizji w okienku kasowym Urzędu Poczтового w całej Polsce oraz we wszystkich bankomatach w kraju (w ramach limitu bezpłatnych wypłat)
Bank Polska Kasa Opieki SA	Maestro Standardowa		x			x					x	darmowe wypłaty z bankomatów sieci Pekao S.A i Euronet w Polsce oraz bankomatów Grupy UniCredit w Europie, Udział w programie rabatowym Płać Kartą bo Warto!
	Maestro dla Młodych		x			x					x	dla Klientów w wieku od 18 do 30, darmowe wypłaty z bankomatów sieci Pekao S.A i Euronet w Polsce oraz bankomatów Grupy UniCredit w Europie, zniżki dla studentów: min. Traffic, liczne szkoły językowe z rabatem do 30%
	Maestro dla Najmłodszych		x			x					x	dla Klientów w wieku od 13 do 18 lat, darmowe wypłaty z bankomatów sieci Pekao S.A i Euronet w Polsce oraz bankomatów Grupy UniCredit w Europie
	Visa Przedpłacona	x							x		x	karta może być wydana w USD - nie traci się na przewalutowaniu
	Pekao MasterCard/VISA Credit	x	x				55				x	indywidualnie przyznawany limit kredytowy (>500zł)
	Pekao MasterCard/VISA SILVER	x	x				55				x	indywidualnie przyznawany limit kredytowy (>1.500zł)
	Pekao MasterCard/VISA GOLD	x	x				55				x	indywidualnie przyznawany limit kredytowy (>5.000zł)
	Karta Kredytowa Pekao/Shell		x				55				x	co-branded, Indywidualnie przyznawany limit kredytowy (>1.000zł), każde 5 PLN wydane za pomocą karty to 1 punkt w programie lojalnościowym SMART
	Złota Karta Kredytowa Pekao/Shell		x				55				x	co-branded, Indywidualnie przyznawany limit kredytowy (>5.000zł), każde 5 PLN wydane za pomocą karty to 1 punkt w programie lojalnościowym SMART, możliwość skorzystania z opcjonalnego pakietu Priority Pass i Priority Traveller

	Fundacja Na Ratunek Dzieciom		x				55				x	affinity, indywidualnie przyznawany limit kredytowy (>1.500zł), bank przekazuje część zysków od każdej dokonanej operacji bezgotówkowej na konto Akademickiego Zespołu Opieki Paliatywnej
	Karta Kredytowa Pekao/Orkiestra	x					55				x	affinity, indywidualnie przyznawany limit kredytowy (>1.000zł), bank przekazuje część zysków od każdej dokonanej operacji bezgotówkowej na konto Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy
	Złota Karta Kredytowa Pekao/Orkiestra	x					55				x	affinity, indywidualnie przyznawany limit kredytowy (>15.000zł), bank przekazuje część zysków od każdej dokonanej operacji bezgotówkowej na konto Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy
Bank Zachodni WBK SA	Karta do Konta Oszczędnościowego a'la Lokata		x			x					x	brak
	Karta Euro<26 Maestro		x			x					x	paszport do Programu Euro<26, atrakcyjne ubezpieczenie i liczne zniżki
	Karta Visa Electron<30 payWave	x				x					x	płatności zbliżeniowe
	na Obcasach	x				x					x	zwrot 1% wartości każdej płatności kartą, rabaty i zniżki przygotowane z myślą o kobietach
	Karta Visa Electron	x				x					x	brak
	Karta MasterCard PAYBACK	x				x					x	co-branded, płacąc za zakupy kartą otrzymuje się punkty programu PAYBACK
	Karta Visa MoneyKarta	x				x					x	co-branded, karta dla użytkowników serwisu Money.pl
	Karta Visa GronoKarta	x				x					x	co-branded, karta dla użytkowników serwisu Grono.net, wiele zniżek w kinach, sklepach i restauracjach w całej Polsce
	Karta Visa AlleKarta	x				x					x	karta dla użytkowników serwisu Allegro – zakupy dokonywane kartą wynagradzane punktami PayBack
	Karta Visa KKS Lech	x				x					x	karta dla miłośników klubu Lech, nagrody za zakupy kartą
	Karta Visa Wydajesz & Zarabiasz	x				x					x	zwrot 1% wartości każdej płatności kartą
	Karta Visa Electron	x				x					x	brak
	Karta Visa Electron Aktywni 50+	x				x					x	rabaty w sieci Aptek Dbam o zdrowie, bezpłatne ubezpieczenie Medical Assistance
	Karta Visa Classic/Maestro	x	x			x					x	brak
	Karta Visa Electron Prestiż	x				x					x	wypłaty z bankomatów wszystkich banków w Polsce bez prowizji
	Karta Visa Electron VIP	x				x					x	brak
	Karta upominkowa	x							x	x		wartość od 50 do 500 zł

Karta przedpłacona z doładowaniem	x							x	x		affinity, nominal do wyboru z możliwością doładowania, wsparcie Akcji Pajacyk przy zakupie karty o nominale 100 zł
Karta Kresy-Syberia dla Wirtualnego Muzeum Kresy-Syberia	x							x	x		affinity, Koszt zakupu karty wynosi 65 zł, z czego 50 zł to kwota zasilająca konto karty do dyspozycji kupującego a pozostałe środki przeznaczone są na budowę Wirtualnego Muzeum Kresy-Syberia
z doładowaniem MasterCard PayPass		x						x		x	nominał do wyboru z możliwością doładowania, płatności zbliżeniowe
kredytowa MasterCard/VISA Silver	x	x				54				x	już od 650 zł dochodu netto
MasterCard PayPass		x				54				x	możliwość dokonywania transakcji standardowych, internetowych i zbliżeniowych
PAYBACK		x				54				x	co-branded, płacąc za zakupy kartą kredytową MasterCard® PAYBACK otrzymuje się punkty programu PAYBACK
Silver Narciarska		x				54				x	co-branded, darmowy pakiet ubezpieczeń SKI, rabaty w sieci sklepów SKI TEAM do 35%
MasterCard<30		x				54				x	od 250 zł przychodu
Akcja Pajacyk	x					54				x	affinity, płatności kartą Visa Silver BZ WBK Akcja Pajacyk wspierają Akcję Pajacyk
Karta Visa Money	x					54				x	co-branded, wydanie karty zupełnie bezpłatne
Silver KKS Lech	x					54				x	pierwszeństwo przy zakupie biletów i karnetów na mecze Lecha Poznań w Poznaniu
Karta Visa Orange	x					54				x	co-branded
Karta Visa Newsweek	x					54				x	co-branded, bezpłatna prenumerata tygodnika Newsweek
Uniwersytet Mikołaja Kopernika	x					54				x	affinity, wsparcie Uniwersytetu Mikołaja Kopernika
Visa SGH Student	x					54				x	co-branded, dla studentów SGH
Visa SGH Absolwent	x					54				x	co-branded, dla absolwentów SGH
300 lat Uniwersytetu Wrocławskiego	x					54				x	affinity, wsparcie Uniwersytetu Wrocławskiego
Uniwersytet Jagielloński	x					54				x	affinity, wsparcie Uniwersytetu Jagiellońskiego
Karta kredytowa Visa Classic LSH Starówka	x					54				x	karta dla miłośników i mieszkańców Leszna, rabaty na zakupy w leszczyńskich sklepach stowarzyszonych w LSH Starówka
Karta MasterCard Gold		x				54				x	dostępna od 5 000 zł dochodu miesięcznie, bezpłatny pakiet ubezpieczeń podróży Gold
Karta Visa Gold Akcja Pajacyk	x					54				x	affinity, dostępna od 5 000 zł dochodu miesięcznie, płatności kartą Visa Silver BZ WBK Akcja Pajacyk wspierają Akcję Pajacyk, bezpłatny pakiet car assistance oraz serwisy informacyjne
Karta Visa Gold	x					54				x	dostępna od 5 000 zł dochodu miesięcznie, bezpłatne ubezpieczenie Bezpieczne Pieniądze i dostęp do pakietu dobrowolnych ubezpieczeń dodatkowych

	Karta kredytowa Visa Platinum	x				54				x	dla klientów uzyskujących powyżej 15 000 zł dochodu, bezpłatny pakiet usług assistance i Concierge
	Porsche	x				54				x	co-branded, dla właścicieli i użytkowników samochodów marki Porsche, bezpłatny pakiet usług assistance i Concierge
	karta internetowa	x						x		x	co-branded, rabaty do 46% na zakupy w Internecie, limit doładowań: 3.000 PLN
BNP PARIBAS SA Oddział w Polsce	karta standard	x	x			61				x	minimalne dochody - 850 zł netto, minimalny limit kredytowy 750 zł, maksymalny limit kredytowy 10.000 zł
	karta Classic	x	x			61				x	minimalne dochody 1.000 zł netto, minimalny limit kredytowy 1.500 zł, maksymalny limit kredytowy 50.000 zł
	VISA Dentonet	x				61				x	zbieranie punktów w programie zorganizowanym przez Internetowy Serwis Stomatologiczny – DENTOnet.pl.
	Karta Gold	x	x			61				x	minimalne dochody 3.000 zł netto, minimalny limit kredytowy 4.000 zł, maksymalny limit kredytowy do 100.000 zł,
	Karta Platinum	x	x			61				x	minimalne dochody 7.500 zł netto, maksymalny limit: 100 tys. zł
	Karta debetowa	x	x			x				x	możliwość wyboru wizerunku
	Karta przedpłacona		x					x		x	maksymalna kwota wpłaty: 3.000 zł
mBank (BRE Bank SA)	MasterCard Debit eKONTO		x			x				x	brak
	Debit PayPass eKONTO		x			x				x	Paypass
	Debit Gold eKONTO		x			x				x	Paypass, Usługa cash back, darmowe wypłaty w bankomatach na terenie całego świata
	Visa Electron eKONTO	x				x				x	brak
	izzyKARTA	x				x				x	brak
	Visa Electron eMAX	x				x				x	brak
	Visa Classic eMAX walutowy	x				x				x	waluta rozliczeniowa: EUR - dla kart wydawanych do eMAX EUR,GBP - dla kart wydawanych do eMAX GBP
	Visa Classic/MasterCard Standard	x	x			54				x	dochód minimalny: 1 000 PLN netto, limit kredytowy: 1 200 PLN – 20 000 PLN, mRABATY
	Visa/MasterCard Gold	x	x			54					Dochód minimalny: od 3 000 PLN netto, limit kredytowy: 10 000 PLN – 50 000 PLN, mRabaty, PayPass
	Visa Platinum	x				54				x	dochód minimalny: 5 000 PLN netto, limit kredytowy: 20 000 PLN – 200 000 PLN, Usługa Concierge, Ubezpieczenie Podróże, Ubezpieczenie Assistance oraz NNW - bezpłatne, mRABATY
	Visa Electron	x				54				x	dochód minimalny: 500 PLN netto, limit kredytowy: 800 PLN – 5 000 PLN, mRABATY
	Visa Rossmann	x				54				x	dochód minimalny: 1 000 PLN netto, limit kredytowy: 1 200 PLN – 20 000 PLN, mRABATY, 5% stałego rabatu na cały asortyment w polskich sklepach Rossmann

	Visa Radość Życia	x					54				x	dochód minimalny: 1 000 PLN netto, limit kredytowy: 1 200 PLN – 10 000 PLN, Rabaty do 30% w 1600 sklepach w całej Polsce w ramach Programu Radość Życia
	mBank Euro<26	x					54				x	dochód minimalny: nie jest wymagany, limit kredytowy: 800 PLN - 1500 PLN, 6 500 zniżek w Polsce i ponad 100 000 zniżek w Europie.
	wpKarta Visa Classic	x					54				x	co-branded, dochód minimalny: 700 PLN netto, Limit kredytowy: 1 200 PLN – 10 000 PLN, bezpłatny dostęp do wielu serwisów portalu Wirtualna Polska -wp.pl
	Compensa Visa Classic	x					54				x	co-branded, Dochód minimalny: 1500 PLN netto, Limit kredytowy: 1 200 PLN – 10 000 PLN, Ubezpieczenia NNW oraz Pakiet Bezpieczna Visa - bezpłatnie
	eKARTA	x							x		x	limit ładowania KARTY: 10 000 PLN, sklepie InBook 5% rabat na wszystkie zakupy.
	eKARTA Onet.pl	x							x		x	co-branded, posiadacze karty otrzymają kod promocyjny uprawniający do założenia komercyjnego konta OnetPoczta Plus za darmo na rok
	eKARTA Interia.pl	x							x		x	w internetowym sklepie InBook oraz toys4boys 5% rabat na wszystkie zakupy
MultiBank (BRE Bank SA)	MasterCard Debit		x				x				x	PayPass
	Visa Electron	x					x				x	brak
	Visa Classic	x					x				x	brak
	netk@rta	x							x		x	limit doładowań: 20.000 PLN
	Aquarius Debit		x				x				x	karta prestiżowa, PayPass, wypłaty z bankomatów bez prowizji na całym świecie.
	Visa Aquarius Electron	x					x				x	karta prestiżowa, wypłaty z bankomatów bez prowizji na całym świecie, dzienny limit wypłaty gotówki z bankomatu do 15.000 PLN
	Visa Credit	x					53				x	limit kredytowy od 1 500 zł do 20 000 złotych,
	Visa/MasterCard Gold Credit	x	x				53				x	limit kredytowy od 3 000 zł do 50 000 złotych.
	Visa/MasterCard Aquarius Credit	x	x				54				x	prestiżowa, limit kredytowy od 5 000 zł aż do 200 000 zł, pakiet Assistance zawierający Pakiet Medyczny oraz Pakiet Infolinii Prawnej, Pakiet Travel Aquarius oraz Serwis Concierge, wypłata z bankomatów w kraju i za granicą za darmo.
	Visa Platinum Credit	x					54				x	limit kredytowy od 10 000 zł do 200 000 złotych
	Visa Murator	x					53				x	co-branded, program rabatowy, który pozwala na skorzystanie ze zniżek na zakupy w ponad 450 wybranych sklepach z branży budowlano-wnętrzarskiej na terenie całej Polski.
	MasterCard Standard	x					53				x	PayPass, limit kredytowy od 2 000 PLN do 20 000 PLN
Deutsche Bank PBC SA	Visa n payWave	x					54				x	co-branded, 10% rabatu na abonament Telewizji n, limit kredytowy na od 1500 PLN do 20 000 PLN
	Silver		x				56				x	minimalny dochód netto 1 500 zł - 2 000 zł, limit od 2 000 do 20 000 zł, Assistance domowy
	Gold		x				56				x	minimalny dochód netto 4 000 zł, limit od 5 000 zł do 50 000 zł, Assistance domowy, medyczny, prawny.

	Platinum		x			56				x	minimalny dochód netto 10 000 zł, limit od 20 000 zł do 200 000 zł, Assistance domowy, medyczny, prawny, AUTO VIP Europa, prywatny asystent Concierge
	PremiumClub Silver		x			56				x	co-branded, 5zł=1 pkt premiumclub, na start 1500 pkt, Minimalny dochód netto 1 500 zł - 2 000 zł, limit od 2 000 do 20 000 zł, Paypass
	PremiumClub Gold		x			56				x	co-branded, 5zł=1 pkt premiumclub, na start 2000 pkt, Minimalny dochód netto 4 000 zł, limit od 5 000 zł do 50 000 zł, Paypass, prywatny asystent Concierge
	VISA Electron	x				x				x	wypłaty z bankomatów wszystkich banków w Polsce bez prowizji dla konta dbNet, dbLife i dbInvest
Euro Bank SA	Visa Classic	x				52				x	limit od 1 000 zł do 3 000 zł
	Visa Gold	x				52				x	limit od 2 000 zł do 10 000 zł
	Visa Gold home	x				52				x	co-branded, limit do 10 000 zł, bank zwraca 5% kwoty jaką się wyda na zakupy w wybranych hipermarketach budowlanych
	Visa Gold Perfect	x				56				x	co-branded, limit ustalany indywidualnie, zwrot części wydatków poniesionych na zakupy w supermarketach i na stacjach benzynowych
	Visa Classic Partner AGD RTV	x				56				x	co-branded, limit do 3000 zł, 3% rabatu n zakupy w sklepach Partner AGD RTV
	Visa Electron	x				x				x	niespersonalizowana
Getin (Noble) Bank SA	VISA Gold	x				56				x	minimalny dochód netto: 1500 zł, limit ustalany indywidualnie
	VISA Silver	x				56				x	minimalny dochód netto: 650 zł, limit ustalany indywidualnie
	Złota Karta Arkad Wrocławskich	x				56				x	co-branded, specjalne zniżki w sklepach i punktach usługowych w Arkadach, dostęp do wyprzedaży dzień wcześniej, bezpłatne naprawy domowych usterek w nagłych wypadkach
	Bezcenna pomoc	x				61				x	affinity, od każdej transakcji kartą przekazana zostanie na rzecz UNICEF kwota równa 0,65% jej wartości, limit na karcie ustalany indywidualnie
	Karta TOPAZ GOLD	x				56				x	co-branded, rabaty w sklepach TOPAZ, bezprowizyjne wypłaty z bankomatów na całym świecie
	Karta Work Service	x				56				x	co-branded, uproszczone procedury dla pracowników spółek grupy kapitałowej WorkService.
	Visa Gold MEDICOVER	x				61				x	co-branded, 10% rabatu na procedury medyczne realizowane w Szpitalu Medcover, 5% rabatu na zakup Indywidualnego Ubezpieczenia Medycznego Medcover, wypłaty z bankomatów na całym świecie bez prowizji.
	Visa Electron	x				x				x	Brak
Gospodarczy Bank Wielkopolski SA	Maestro		x			x				x	brak
	VISA Electron	x				x				x	brak
	VISA Electron – młodzieżowa	x				x				x	dla osób, które ukończyły 13 lat i nie przekroczyły 26 roku życia

	VISA Classic/MasterCard Standard charge	x						x		x		Splata zadłużenia w trzecim dniu roboczym po zakończeniu miesiąca,
	MasterCard Gold charge		x					x		x		do karty dołączony pakiet ubezpieczeń
	MasterCard kredytowa		x				53			x		limit ustalany indywidualnie, karta wypukła
	MasterCard Electronic kredytowa		x				53			x		Brak możliwości płacenia kartą w Internecie, telefon bądź przy zakupach korespondencyjnych
	VISA kredytowa	x					53			x		karta wypukła
HSBC Bank Polska SA	HSBC Advance		x				56				x	co-branded, Program Premiowy HSBC Advance, limit ustalany indywidualnie
	Debetową HSBC		x			x					x	0 PLN za wypłaty ze wszystkich bankomatów w Polsce i na świecie
ING Bank Śląski SA	Pomarańczowa karta	x					52				x	wymagane miesięczne dochody: 800 zł netto, Limit: od 500 do 3000 zł,
	VISA/MasterCard dla studentów	x	x				52				x	wymagane miesięczne dochody: 1500 zł netto, Limit: do 20 000 zł,
		x					52				x	dochody nie są wymagane, Limit: do 500 zł
	Złota kredytowa VISA	x					52				x	wymagane miesięczne dochody: 5000 zł netto, limit: do 50 000 zł
	Karta płatnicza VISA/Maestro	x	x			x					x	0 zł za wypłaty ze wszystkich bankomatów w kraju w przypadku posiadania Konta Direct lub Komfort, udział w Programie bankujesz-kupujesz. Za 15zł można samemu wskazać wizerunek karty ("moja karta")
	Karta zbliżeniowa ING		x			x					x	paypass
	Zbliżak		x			x					x	miniaturowa wersja karty, można ją nakleić np. na telefon kom. Działa na zasadzie paypass.
	Karta przedpłacona		x						x		x	udział w Programie bankujesz-kupujesz.
INVEST - BANK SA	K@rta	x							x			x udział w Programie bankujesz-kupujesz.
	do Invest-Konta	x	x			x					x	transakcje zbliżeniowe tylko dla kart MasterCard
	Karta kredytowa		x				52				x	limit w karcie - do 800 do 50.000 zł,
	Affinity Charge		x					x			x	affinity, każda transakcja bezgotówkowa to 0,5% darowizny przekazanej na rzecz Fundacji POLSAT
Kredyt Bank SA	Visa Kontakt	x				x					x	niespersonalizowana, wydawana "od ręki"
	Visa Electron Kontakt	x				x					x	spersonalizowana
	Maestro Kontakt		x			x					x	brak
	Visa Electron Junior	x				x					x	dla posiadaczy od 13 roku życia
	Visa Platinum	x				x					x	usługi concierge, traveller, daily life, emergency call.
	Diners Club				x					x		bezpłatny wstęp do ekskluzywnych saloników znajdujących się na lotniskach (koszt wydania karty: 300 zł)
	Visa Flag	x					56				x	limit karty - do 5.000 zł
	Visa Student	x					56			x		limit karty - do 2.000 zł
	MasterCard Electronic		x				56			x		limit karty - do 5.000 zł
	Visa Classic	x					56				x	limit karty - do 20.000 zł

	Visa Gold	x				56				x		ubezpieczenie podróżne wraz z pakietem assistance, limit ustalany indywidualnie
	Visa Gold Kredyt Bank/WARTA	x				56				x		co-branded, zniżki w wysokości 25% w indywidualnych ubezpieczeniach majątkowych TUIR WARTA S.A. oraz od 10% do 20% w indywidualnych ubezpieczeniach życiowych TUnŻ WARTA S.A.
	MasterCard Platinum		x			56				x		limit ustalany indywidualnie, usługi concierge, traveller, daily life, emergency call.
LUKAS Bank SA	Karta Gold	x	x			56				x		limit 50 000 zł, wymagany dochód netto: 3000zł
	Karta Silver	x				56				x		limit do 20 000 zł, wymagany dochód netto: 1000zł
	FURORA		x			54				x		co-branded, limit do 20 000 zł, wymagany dochód netto: 500zł, udział w programie FURORA
	Maxima PLUS	x				54				x		co-branded, limit do 10 000 zł, wymagany dochód netto: 500zł, udział w Klubie Rabatowym MAXIMA
	CASTORAMA	x				54				x		co-branded, limit do 10 000zł, wymagany dochód netto: 450zł, oferty specjalne w sklepach Castorama
	E.Leclerc!	x				54			x			co-branded, limit do 10 000zł, wymagany dochód netto: 450zł, oferty specjalne w sklepach E.Leclerc!
	Visa Electron	x				x				x		brak
NORDEA BANK POLSKA SA	Aspiracje Standard		x			54				x		limit od 1.000 do 10.000 zł
	Bomi		x			54				x		co-branded, rabat do 6 % w sieci delikatesów Bomi.
	Aspiracje Gold		x			54				x		limit od 10.000 do 50.000 zł
	Platinum		x			54				x		limit ustalany indywidualnie, Priority Pass, Concierge Platinum Europe Assistance
	Visa Electron	x				x				x		brak
	Visa Classic	x					x			x		brak
	Visa Gold	x						x		x		ubezpieczenie dla posiadacza i osoby towarzyszącej NNW w kraju i za granicą, od utraty karty oraz podróżne, obejmujące m.in. koszty leczenia za granicą, koszty opóźnienia bagażu lub lotu.
Powszechna Kasa Oszczędności Bank Polski SA	Błękitna	x	x			55			x			wymagany dochód minimalny netto: 600zł, limit do 2000zł
	Srebrna	x	x			55			x			co-branded, każda transakcja bezgot. to punkty w Programie VITAY
	Złota	x	x			55			x			wymagany dochód minimalny netto: 3000zł, limit do 50000zł, Priority Pass, dostęp do Programu Przywilejów
	WŁASNY KĄT	x				55			x			co-branded, wymagany dochód minimalny netto: 1000zł, limit do 30000zł, rabaty w sklepach Iker, RTV Euro AGD, INDECO, HTH-KUCHNIE
	PKO VITAY	x				55			x			co-branded, wymagany dochód minimalny netto: 800zł, limit do 50000zł, Priority Pass, dostęp do Programu Przywilejów (w przypadku karty gold)
	VISA Classic	x					x		x			brak
	Diners Club				x			x		x		limit do 80000zł, airport lounge, gwarantowana rezerwacja hotelowa, brak depozytu w wypożyczalniach samochodów, ubezpieczenie podróży
	debetowa	x				x				x		payWave

Raiffeisen Bank Polska SA	MasterCard World Class&Club		x				58			x			co-branded, limit: 3.000 do 50.000, ubezpieczenie podróżne, Home Assistance, concierge, udział programie Class&Club
	Visa Classic	x					58			x			limit: 1.500 zł do 25.000 zł, darmowe ubezpieczenie NNW
	Dookoła Świata		x				54			x			co-branded, limit: 1.500 zł do 25.000 zł, darmowe ubezpieczenie NNW, Raj Rabatów
	Visa Gold	x					58			x			limit: 5.000 zł do 50.000 zł, darmowe ubezpieczenie NNW, Raj Rabatów
	Visa Platinum	x					58			x			limit: 10.000 zł do 100.000 zł, bezpłatne ubezpieczenie podróżne NNW, ubezpieczenie Assistance., Raj Rabatów
	Visa Electron	x				x				x			brak
VOLKSWAGEN BANK POLSKA SA	e-direct	x				x				x			bezpłatne wypłaty środków ze wszystkich bankomatów w kraju od kwoty 400zł.
SUMA:		165	106	2	2	76	151	7	13	50	185	6	

*podana liczba określa maksymalną ilość dni okresu bezodsetkowego

**jeśli zaznaczono dwa systemy płatnicze do jednej karty oznacza to, że bank oferuje identyczne parametry dla obu systemów i Klient może sam zdecydować, który system wybrać.

Oświadczam, że pracę niniejszą przygotowałem (-am) samodzielnie. Wszystkie dane, istotne myśli i sformułowania pochodzące z literatury (przytaczane dosłownie lub niedosłownie) są opatrzone odpowiednimi odsyłaczami. Praca ta nie była w całości ani w części, w tej ani podobnej formie przez nikogo przedłożona do żadnej oceny i nie była publikowana.

.....
podpis

Oświadczam, że treść pracy zapisana na dołączonej płycie CD jest zgodna z treścią pracy w wersji papierowej

.....
podpis

Oświadczenie woli autora

Wyrażam zgodę / nie wyrażam zgody na udostępnienie niniejszej pracy mojego autorstwa przez Bibliotekę WSB we Wrocławiu w jej czytelni oraz w ramach wypożyczeń międzybibliotecznych.

.....
podpis